

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	3
AUDİTOR TRIBUNASI	
Hilal Hüseynov <i>“İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsi publik hüquqi şəxs və tabeliyindəki təşkilatlar tərəfindən dövlət vəsaitinin və əmlakının istifadəsinin və idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair auditor hesabatı (ixtisarla)</i>	4
Vəfa Mütəllibova <i>“Kliniki Tibbi Mərkəz” publik hüquqi şəxsə ayrılmış dövlət vəsaitinin və digər dövlət əmlakının idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair auditor hesabatı (ixtisarla)</i>	12
Vüqar İbrahimov <i>Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun vəsaitlərinin formalaşdırılması və idarə edilməsinə dair auditin nəticələri haqqında auditor hesabatı (ixtisarla)</i>	21
AUDİT XÜLASƏLƏRİ	27
AKTUAL PROBLEMLƏR	
Tamerlan Yusif-zadə <i>Dövlət sektorunda strateji idarəetmə prinsiplərinin tətbiqi: Hesablama Palatasının təcrübəsi (əsas strateji və müxtəlif sahələr üzrə müvafiq sənədlərin təmsalında)</i>	74
Nuranə Səfərova <i>Ali audit orqanlarında keyfiyyətin idarəedilməsində yeni standart</i>	87
Cavidan Əyyubzadə <i>Ali audit orqanlarının illik hesabatlılığına dair beynəlxalq təcrübədən nümunələr</i>	93
TƏBRİK EDİRİK	102
XRONİKA	103
DƏYƏRLİ DEYİMLƏR	105

ÖN SÖZ

Hörmətli oxucular!

"Dövlət auditi" rəsmi məlumat bülleteninin 2025-ci ilin birinci rübünə aid buraxılışını sizlərə təqdim edirik.

2025-ci ilin ilk rübü Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə elan edilmiş "Konstitusiya və Suverenlik İli" ilə bağlı müvafiq Tədbirlər Planının təsdiq edilməsi, işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması işlərinin davam etməsi ilə yadda qaldı.

Cari ilin ilk rübündə Hesablama Palatası da qarşısında müəyyən edilmiş vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışmışdır.

Bülletenin 2025-ci ilə aid ilk nömrəsində kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri ilə bağlı dərc edilən məlumat sayını Kommunikasiya Strategiyamızın hədəflərinə uyğun olaraq artırmışdıq. Belə ki, "Auditor tribunası" və "Audit xülasələri" rubrikalarına ümumilikdə 10 auditin nəticələrini daxil etmişdik. Məqsəd dövlət auditi portfeli üzrə məlumatlılığın artırılması ilə dövlət maliyyəsinin hesabatlılığına və şəffaflığına töhfə vermək, maliyyə intizamılarına xidmət edən preventiv mexanizmin qurulmasına dəstək verməkdir.

Ali audit orqanı olaraq fəaliyyətimizi baş verən dəyişikliklərə adekvat şəkildə qurmağa çalışır və beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdiririk. Bülletenin bu nömrəsində qeyd olunan istiqamət üzrə görülən işləri əhatə edən məqalələrə də yer vermişik. Dövlət sektorunda strateji idarəetmə prinsiplərinin tətbiqi: Hesablama Palatasının təcrübəsi, həmçinin keyfiyyətin idarəedilməsi üzrə yeni standartın tətbiqi, eləcə də ali audit orqanlarının illik hesabatlılığı ilə bağlı mövzular ətrafında təqdim olunan məqalələrin oxucularımız üçün maraqlı olacağına inanırıq.

Ümid edirik ki, təqdim etdiyimiz bu buraxılış maliyyə nəzarətinin gücləndirilməsinə, hesabatlılığın artırılmasına, dövlət maliyyə idarəçiliyi üzrə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsinə töhfə verəcəkdir.

Hörmətlə,

Vüqar Gülməmmədov

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədri

Hilal Hüseynov
*auditor, CISA (informasiya sistemlərinin
sertifikatlaşmış auditoru)*

**“İÇƏRİŞƏHƏR” DÖVLƏT TARİX-MEMARLIQ QORUĞU İDARƏSİ PUBLİK HÜQUQİ ŞƏXS
VƏ TABELİYİNDƏKİ TƏŞKİLATLAR TƏRƏFİNDƏN DÖVLƏT VƏSAİTİNİN VƏ ƏMLAKININ
İSTİFADƏSİNİN VƏ İDARƏ OLUNMASININ AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR AUDİTOR
HESABATI (İXTİSARLA)**

ÜMUMİ MƏLUMATLAR

Kənar dövlət maliyyə nəzarəti (bundan sonra KDMN) tədbirinin keçirilməsinin əsası:

Auditin keçirilməsinin əsasını Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyasının 2024-cü il üçün İş planının təsdiq edilməsi haqqında 14.12.2023-cü il tarixli və “Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirinin proqramının təsdiq edilməsi barədə” 22.02.2024-cü il tarixli Qərarları təşkil etmişdir.

KDMN tədbirinin məqsədi: Auditin məqsədi 2022-2023-cü illər üzrə “İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsi publik hüquqi şəxs və tabeliyindəki təşkilatlar (bundan sonra – İdarə) tərəfindən dövlət vəsaitinin və əmlakının istifadəsinin və idarə olunmasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğuna dair yetərli audit sübutlarını toplamaqla mövcud vəziyyəti müəyyən etməkdir.

KDMN tədbirinin predmeti: Hesablama Palatası Kollegiyasının müvafiq Qərarı ilə təsdiq edilmiş proqramda aşağıdakı predmetlər müəyyən edilmişdir:

- dövlət büdcəsi vəsaitindən istifadənin hüquqi aktlara uyğunluğu;
- publik hüquqi şəxsin və tabeliyindəki təşkilatların vəsaitlərinin (dövlət sifarişi vəsaiti istisna olmaqla) idarə olunmasının hüquqi aktlara uyğunluğu;
- dövlət əmlakının idarə olunmasının hüquqi aktlara uyğunluğu;
- hesabatlılığın hüquqi aktlara uyğunluğu.

KDMN tədbirinin əhatə dairəsi: Audit 29.02.2024-cü il tarixindən 13.04.2024-cü il tarixinədək keçirilməklə 01.01.2022-ci il tarixindən 31.12.2023-cü il tarixinədək olan dövrü əhatə etmişdir. Auditlə əhatə olunan dövrdə İdarənin cəmi daxilolmaları (göstərilmiş xidmətlər

üzrə) 10,4 mln. manat, kassa metodu ilə cəmi xərcləri 31,7 mln. manat olmuşdur.

KDMN tədbirinin meyarları: Nəzarət tədbirinin proqramı ilə müəyyən edilmiş məsələləri əhatə edən hüquqi aktlar meyar olaraq qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsi, "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu, "Dövlət satınalmaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu, "İcarə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu və s. (audit meyarları ixtisarla verilmişdir).

Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər: Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər olaraq "Hesablama Palatası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.0.4-cü və 22.16-cı maddələrinə uyğun olaraq kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri barədə məlumatın verilməsinə dair Hesablama Palatasının vəzifəsinin icrasından irəli gələrək Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və həmin Qanunun 1.0.5-ci, 22.13-cü, 27.6-cı maddələrinə əsasən kənar dövlət maliyyə nəzarəti obyektı olaraq İdarə müəyyən edilmişdir. Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər müəyyən edilərkən həm də auditin keçirilməsi zamanı tətbiq edilən audit standartlarının tələbləri nəzərə alınmışdır.

Tətbiq olunmuş audit standartları və metodiki sənədlər: Auditin nəticələri üzrə hesabat "Hesablama Palatası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 22.13-cü maddəsinin tələblərinə və audit qrupu tərəfindən təqdim olunan məlumatlara əsasən, Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatının (INTOSAI) 100 (Dövlət sektorunda auditin təməl prinsipləri), 400 (Uyğunluq auditinin prinsipləri) və 4000 (Uyğunluq audit standartı) standartlarının ümumi prinsiplərinə və Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası Kollegiyasının 31.03.2023-cü il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Uyğunluq auditinə dair Təlimat"a, və 07.12.2018-ci il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Hesablama Palatası tərəfindən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinə hazırlıq, kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin keçirilməsi və nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi Qaydaları"na uyğun hazırlanmışdır.

Əminlik səviyyəsi: Audit qrupunun hesabatında qeyd edilmiş tapıntılar və əlaqəli sübutlar, həmçinin İdarənin 07.06.2024-cü il tarixli məktubu ilə təqdim edilmiş məlumatlar predmet üzrə tətbiq edilən meyarlara müvafiq olaraq düzgün və ədalətli təsəvvürü təmin etməklə auditor hesabatında əks olunmuş nəticə, rəy, təklif və tövsiyələrin formalaşdırılması üçün kafi əminlik yaratmışdır.

KDMN tədbirinin keçirilməsinə mane olma: Audit zamanı İdarə tərəfindən Hesablama Palatasının sorğuları müvafiq qaydada cavablandırılmış, auditin keçirilməsinə maneçilik törədilməsi halları mövcud olmamışdır.

Öyrənilmiş sənədlər və icra edilmiş audit prosedurlarının icmalı: Auditin müxtəlif mərhələlərində aşağıdakı sənədlər əldə edilmiş və öyrənilmişdir:

Publik hüquqi şəxsə dövlət büdcəsi hesabına məqsədli vəsaitlərin ödənilməsi üzrə müqavilələr, büdcə hesabatları, bağlanmış müqavilələr, ödəniş sənədləri, dövriyyə cədvəlləri, inventar silgisi barədə cədvəllər və s. (öyrənilmiş sənədlərin siyahısı ixtisarla verilmişdir).

Auditin müxtəlif mərhələlərində audit prosedurları (analitik prosedurlar, təftiş, təkrar hesablama, müşahidə, sorğu) aparılmaqla təhlil nəticələri və audit sübutları əldə edilmişdir.

Əsas nəticələr

1. 2022-2023-cü illərdə İdarə tərəfindən "Mənzil və kommunal təsərrüfatı" və "Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət" funksional bölmələri üzrə dövlət sifarişləri xərclərinin maliyyələşdirilməsinə görə tələbat hazırlanarkən "Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları"nın 2.2-ci bəndinin tələbləri gözlənilməmiş, bölmələr üzrə müvafiq olaraq 1735336,0 manat və 863661,0 manat məbləğində vəsait artıq proqnozlaşdırılaraq təqdim edilmiş, bununla yanaşı, İdarənin hesablaşma hesabında təsərrüfat gəlirləri üzrə 2 il üzrə müvafiq olaraq 320551,24 və 1405448,02 manat qalıq vəsaitlər də büdcə vəsaitinə tələbatın hesablanması nəzərə alınmamışdır.

2. İdarə tərəfindən 2022-ci və 2023-cü illər üçün "İllik satınalma planı" təsdiq edilməmiş, 2022-ci ildə 28 halda o cümlədən, 21 halda kotirovka, 7 halda açıq tender proseduru ilə keçirilmiş satınalma prosedurları üzrə ehtimal olunan qiymət cədvəlləri təsdiq edilməmiş, mənbəyi bilinməyən vahid qiymət yazılaraq ehtimal olunan qiymət kimi göstərilmişdir. Eyni zamanda, müvafiq satınalma prosedurları nəticəsində bağlanmış müqavilələr dövlət satınalmalarının vahid internet portalında yerləşdirilməmişdir.

3. İdarə tərəfindən "Yaşanıla bilən və Dayanıqlı İrs Şəhərləri" mövzusunda keçirilmiş beynəlxalq konfrans çərçivəsində xarici qonaqlar üçün aviabiletlərin alınması xərcləri üzrə 33012,4 manat, mehmanxana xərcləri üzrə 16138,0 manat satınalma proseduru keçirilmədən xərc edilmişdir. Eyni zamanda, İdarənin Elmi Mədəni Mərkəzi tərəfindən 2022-ci ildə "Dövlət satınalmaları haqqında" Qanunun 1-ci maddəsinin tələblərinə əməl edilmədən "Nəqliyyat vasitələrinin cari təmiri" xərc maddəsindən 14000,0 manat, "İcarə və muzzdlu xidmətlər" xərc maddəsindən 6440,0 manat turekskursiya xidmətinə görə təchizatçıya ödənilmişdir.

4. "Multani" və "Buxara" Karvansaraylarının təmir-bərpa işlərinə görə ayrılmış vəsaitlər üzrə bir mənbədən satınalma metodundan istifadəyə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidmətinin məktubunda vergilər daxil 14968961,72 manat məbləğində müqavilənin bağlanmasına razılıq verilsə də, "Dövlət satınalmaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin tələblərinə əməl edilmədən qeyri-rezidentlə bağlanmış müqavilələrin dəyəri AVRO-nun müqavilə tarixinə olan məzənnəsinə görə 20292853,8 manat təşkil etmişdir. Müqavilə üzrə ümumilikdə 19950722,02 manat, auditlə əhatə olunan dövrdə isə 13498515,9 manat məbləğində vəsait xərc edilmişdir.

5. İdarənin Muzey Mərkəzi tərəfindən təlim dərslərinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə bağlanmış müqavilə üzrə vəsaitin icraçıya tam ödənilməsinə baxmayaraq müqavilə öhdəliyi üzrə işlər (xidmətlər) sifarişçiyə təhvil verilməmiş, müqavilələrin gecikmə ilə yerinə yetirilməsinə görə isə cərimələr tətbiq edilməmişdir.

6. 2022-ci ildə maşın və avadanlıqların satın alınması üzrə bağlanmış müqavilənin icrası çərçivəsində icraçı şirkət tərəfindən təhvil verilmiş kompüter və ofis avadanlıqlarının texniki spesifikasiyalarındakı uyğunsuzluğa görə artıq vəsait ödənilmişdir.

7. Mətbəə mallarının alışına, pərdə materialının alışına və dizinfeksiya, dezinfeksiya və deratizasiya xidmətlərinin göstərilməsinə görə bağlanmış müqavilələr üzrə elektron qaimə-fakturanın forması, tətbiqi, uçotu və istifadəsinin tələbləri gözlənilmədən ödəniş həyata keçirilmişdir.

8. "Açıq məkanda reklam yerləşdirilməsinə icazə verilməsi və bu sahədə nəzarətin həyata keçirilməsi Qaydası"nın 2.10-cu maddəsinin tələbləri gözlənilmədən İdarənin Elmi Mədəni Mərkəzi tərəfindən 01.11.2023-cü il tarixində ümumi müqavilə dəyəri 13662,0 manat təşkil edən və açıq məkanda reklam yayımına icazələr verən müqavilələr bağlanmışdır. Reklam yayıcısı tərəfindən dövlət rüsumunun ödənilməsi faktını təsdiq edən sənədlər təqdim edilməmiş, nəticədə sahəsi 30.36 m² olan fasad reklam lövhələrinin yerləşdirilməsinə dövlət rüsumu olmadan icazə verilmişdir. Eyni zamanda, "Açıq məkanda reklam yayımına görə ödənilən haqqın məbləği" qaydasının 4.2-ci maddəsinin tələbləri gözlənilməyərək reklam yayımı üzrə bağlanmış müqavilələr üzrə 9296,6 manat vəsait mədaxil edilməmişdir.

9. 2022-2023-cü illərdə mənzil fondu üzrə cəmi hesablanmış gəlirlər 23990,4 manat olduğu halda, İdarənin Mənzil-kommunal və Təmir Xidməti tərəfindən hüquqi aktların tələblərinə əməl edilmədən cəmi 2 il üzrə 16011,4 manat məbləğində gəlirlərin az hesablandığı

müəyyən olunmuşdur. Eyni zamanda, Mənzil-kommunal və Təmir Xidmətinin əsas gəlir mənbəyi olan bağlanmış xidmət müqavilələri üzrə müvafiq dövr üzrə 48200,7 manat daxilolmalar üzrə debitor borcun Xidmətin hesabına ödənilməsi üçün tədbirlər görülməmişdir.

10. İdarənin Aparatının və strukturuna daxil olan qurumlarının ştat cədvəllərinin təsdiq edilməsi haqqında İdarə Heyətinin Qərarında ştatdankənar işçilər üzrə təsdiq edilmiş ştat cədvəlində “ştatdankənar təhlil üzrə ekspert” və “İdarə Heyəti sədrinin ştatdankənar innovasiyalar üzrə müşaviri” vəzifəsi olmadığı halda, 2023-cü ildə bu vəzifələrə işçilər götürülmüş və vəsait ödənilmişdir. İdarənin İdarə Heyətinin qərarı əsasında Elmi Mədəni Mərkəzin təsdiq edilmiş ştat cədvəli Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Kollegiyasının 30.08.2017-ci il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Elm və elmi xidmət sahəsinə aid olan qulluqçu vəzifələrinin Vahid Tarif-İxtisas Sorğu Kitabçası” ilə müəyyən edilmiş nomenklaturaya uyğun tərtib edilməmişdir. Belə ki, ştat cədvəlində direktorun ticarət və elmi işlər üzrə iki müşavir vəzifəsi təsis edilmiş və audit dövründə bu vəzifələrin əmək haqqı və əmək haqqının ödənişi ilə bağlı digər xərclər edilmişdir. Xidməti ərazidə cəmi 1,5 ha yaşıllıq sahəsi olduğu halda yaşıllıq sahələrinə qulluq edilməsi xərclərinin “Müvəqqəti Normaları”nın və “Vahid Tarif Cədvəli”nin tələbinə əməl edilməmiş, 2 ştat vahidi əvəzinə yaşıllıq sahəsinə qulluqla bağlı 14 ştat vahidi ştatdankənar işçilər saxlanılmışdır.

11. İdarənin tabeliyindəki bir sıra təşkilatlarda ştat üzrə bir sıra vəzifələrin ödəniş dərəcələri müvafiq sahəni tənzimləyən “Vahid Tarif-İxtisas Sorğu Kitabçası” ilə nəzərdə tutulan əmək haqqı ödəniş dərəcəsindən yuxarı təyin edilmişdir. 2022-2023-cü illər ərzində ayrı-ayrı vaxtlarda əmək məzuniyyəti əmrlərinin və təqdim olunmuş xəstəlik vərəqələrinin mühasibatlıqda düzgün nəzərə alınmaması səbəbindən iş günü olmayan işçilərə əmək haqqı artıq olaraq köçürülmüşdür.

12. İdarənin Ənənəvi İncəsənət Mərkəzi tərəfindən təsərrüfat gəlirləri hesabına əldə edilmiş vəsaitlərdən xarici ezamiyyədə olmadığı halda işçilərə ezamiyyə xərci ödənilmişdir.

13. İdarə tərəfindən tikinti obyektləri üzrə təsdiqlənmiş smeta sənədlərində “Nəzərdə tutulmayan xərclər”in müqavilə dəyərinin 3%-i həcmində nəzərdə tutulduğu halda, podratçı şirkət ilə bağlanmış müqaviləyə 1 sayılı əlavədə həmin xərclərin 5,6% nəzərdə tutulması səbəbindən 18426,2 manat məbləğində vəsait artıq ödənilmişdir.

14. İçərişəhər ərazisində aparılmış mühəndisi geoloji tədqiqat işlərinin nəticəsinə dair hesabatlara baxış zamanı İdarə tərəfindən 13 quyunun qazılması və laboratoriya analizi olunması işləri üzrə artıq ödənişlərin edildiyi müəyyən edilmişdir.

15. Audit çərçivəsində alışı rəsmiləşdirilmiş müxtəlif mal-material qalıqına faktiki baxış keçirilən zaman bəzi çatışmazlıqlar müəyyən olunmuşdur.

16. 31.12.2022-ci il tarixinə hazırlanmış "Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat"da "Qeyri-maddi aktivlər" bölməsində 1417874,0 manat dəyərində vəsaitin uçotu düzgün göstərilməmiş, 54 ədəd müxtəlif növdə ümumi dəyəri 44246,4 manat məbləğində lisenziyalar uçota alınmamışdır.

AUDİTOR RƏYİ

Toplanmış audit sübutları audit predmetinin bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından müəyyən edilmiş münasib meyarlara uyğun olub-olmadığına dair nəticə çıxarmaq üçün kafi əminliyi formalaşdırmışdır. Fikrimizcə, Auditor hesabatında qeyd edilmiş tapıntılara əsaslanaraq İdarə tərəfindən dövlət vəsaitinin və əmlakının istifadəsi və idarə olunması ilə bağlı fəaliyyətlərdə şamil edilən hüquqi çərçivənin tələblərinə nəzərən geniş yayılmayan əhəmiyyətli uyğunsuzluq halları mövcuddur.

TƏKLİF VƏ TÖVSIYƏLƏR

"Hesablama Palatası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.6-cı maddəsinin tələblərinə və Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatı tərəfindən qəbul edilən standartlara uyğun olaraq, aşkar olunan uyğunsuzluqların və digər nöqsanların aradan qaldırılması, müvafiq işçilərin öz məsuliyyətini dərk etməsi, gələcəkdə bu kimi halların baş verməsinin qarşısının alınması istiqamətində addımların atılması məqsədi ilə aşağıdakı təklif və tövsiyələr hazırlanmışdır.

Təkliflər:

1. Audit tapıntıları qiymətləndirilərək aşağıdakılar tədbirlərin görülməsi təklif olunur:

1.1. *Cari auditor hesabatının İdarəyə göndərilməsi;*

1.2. *Auditin nəticəsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə məlumatın verilməsi;*

1.3. *İdarə tərəfindən "Hesablama Palatası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.7-ci maddəsinə uyğun olaraq Auditor hesabatında qeyd olunan nöqsanların aradan qaldırılması, nöqsanlara yol vermiş vəzifəli şəxslərin Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi istiqamətində zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi və görülmüş işlər barədə 1 (bir) ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına məlumatın təqdim olunması;*

1.4. *Audit obyektinin vəzifə və funksiyalarına aid olmayan istiqamət üzrə dövlət büdcəsi*

vəsaitinin proqnozlaşdırılması halları barədə Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə məlumatın göndərilməsi;

1.5. Auditin nəticələri üzrə aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə İdarə tərəfindən dezinfeksiya, dezinseksiya və deratizasiya xidmətlərinin göstərilməsi müqaviləsi üzrə yanlış ödənilmiş 4982,9 manat, ştatdankənar işçilər üzrə müvafiq vəzifələr olmadığı halda ödənilmiş 13644,7 manat, tədbirdə faktiki iştirak etmiş xarici qonaqların sayı nəzərə alınmadan ödənilmiş 5407,0 manat, geoloji axtarış işlərinin aparılması üzrə bağlanmış müqavilə çərçivəsində yerinə yetirilməmiş işlərə görə ödənilmiş 8123,2 manat, anbarda müəyyən edilmiş mal-material ehtiyatları üzrə çatışmazlıq ilə əlaqədar 9759,1 manat, iş günü olmayan işçilərə əmək haqqı kimi ödənilmiş 1947,48 manat, Mənzil-kommunal və Təmir Xidməti tərəfindən satınalma müqaviləsinə əsasən baner materialının təqdim edilmədiyi halda ödənilmiş 7552,0 manat, Elmi-mədəni Mərkəz tərəfindən reklam yayımı üzrə bağlanmış müqavilələr üzrə mədaxil edilməmiş 9296,6 manat, satınalma müqaviləsinə əsasən uniformalar təqdim edilmədiyi halda ödənilmiş 3528,12 manat, Ənənəvi İncəsənət Mərkəzi tərəfindən ezamiyyə xərclərinə görə artıq ödənilmiş 905,97 manat, anbarda müəyyən edilmiş mal-material ehtiyatları üzrə çatışmazlıq ilə əlaqədar 6675,73 manat, əməkdaşların xəstəlik dövründə əmək haqqı kimi artıq ödənilmiş 239,7 manat, artıq xərc edilmiş gümüş material ilə bağlı 2245,0 manat, “İçərişəhər” Muzey Mərkəzi tərəfindən təlim dərsləri keçirilmədiyi halda ödənilmiş 4995,8 manat, müqavilələrin gecikmə ilə icrasına görə tətbiq edilməmiş cərimələr ilə əlaqədar 23409,0 manat məbləğlərində vəsaitin dövlət büdcəsinə bərpasının, həmçinin “İçərişəhər” Muzey Mərkəzi tərəfindən 54 ədəd müxtəlif növdə ümumi dəyəri 44246,4 manat məbləğində lisenziyaların uçota alınmasının nəzərə alınması;

1.6. İdarə tərəfindən dövlət əmlakının icarəsindən daxilolmanın müvafiq qaydada sərəncamda qalma və/və ya köçürülməsi ilə bağlı məsələyə hüquqi münasibətin bildirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinə məktubun göndərilməsinin nəzərə alınması;

2. İdarə tərəfindən tərəfindən:

2.1. 2022-ci ildə maşın və avadanlıqların satın alınması üzrə bağlanmış müqavilənin icrası çərçivəsində İcraçı şirkət tərəfindən təhvil verilmiş kompüter və ofis avadanlıqlarının texniki spesifikasiyalarındakı uyğunsuzluğa görə artıq ödənilmiş 42174,4 manat məbləğində vəsaitin müvafiq qaydada bərpası;

2.2. 31.12.2022-ci il tarixinə hazırlanmış “Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat”da “Qeyri-

maddi aktivlər” bölməsində 1417874,0 manat dəyərində təhrifin müvafiq mühasibat yazılışları verilməklə düzəliş edilməsi;

2.3. Növbəti hesabat dövrünə aid illik maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsi zamanı maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına istinad edilməsi;

2.4. Tikinti obyektləri üzrə təsdiqlənmiş smeta sənədlərində "Nəzərdə tutulmayan xərclər" in müqavilə dəyərinin 3%-i həcmində nəzərdə tutulduğu halda, podratçı şirkət ilə eyni obyektlər üzrə bağlanmış müqaviləyə əlavə edilmiş "Yerinə yetiriləcək işlərin miqdarı və iş vahidlərinin qiymətləri" barədə 1 sayılı əlavədə isə həmin xərclərin 5,6% nəzərdə tutulması səbəbindən 18426,2 manat məbləğində artıq ödənilmiş vəsait müvafiq qaydada bərpası.

3. İdarənin Mənzil-kommunal və Təmir Xidməti tərəfindən tərəfindən:

3.1. 2022-2023-cü illər ərzində xidmət müqavilələri ilə bağlı daxilolmalar üzrə 48200,7 manat məbləğində debitor borcların bağlanması istiqamətində tədbirlərin görülməsi;

3.2. İçərişəhərdə yerləşən yaşıllıq sahəsinə qulluqla bağlı ştatdankənar işçilər üzrə ştat vahidi sayının müvafiq sahə normalarına uyğunlaşdırılması;

3.3. Müvafiq ləğv etmə aktı əsasında 2022-ci ildə həyata keçirilmiş elektromobillərin balansdan silgisinin nəticələrinin müvafiq mühasibat yazılışları verilməklə uçot əks etdirilməsi.

Təvsiyələr

Cari audit çərçivəsində təsbit edilmiş tapıntılar üzrə İdarə tərəfindən aşağıdakı sahələr üzrə şamil edilən hüquqi çərçivənin tələblərinə əməl edilməsinə nəzarətin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş tədbirlərin gücləndirilməsi tövsiyə olunur:

Ştat cədvəllərinin tərtibi zamanı təsdiqlənmiş vəzifə nomenklaturalarına riayət olunması, ştatdankənar işçilər ilə əmək müqavilələrinin bağlanması, istifadə edilməmiş məzuniyyət günlərinə görə kompensasiyanın ödənilməsi, əmək haqqının hesablanması, ödənilməsi və rəsmiləşdirilməsi, birgə və icarə müqavilələrinin bağlanması, biletlərin satışı zamanı tarif qiymətlərinə riayət olunması, təmir-tikinti işləri ilə əlaqədar layihələndirmə, smeta işləri və digər işlərin həyata keçirilməsi üçün lisenziyanın alınması, mühasibat uçotunun aparılması və maliyyə hesabatlılığının təşkili və s.

Vəfa Mütəllibova
auditor

**“KLİNİKİ TİBBİ MƏRKƏZ” PUBLİK HÜQUQİ ŞƏXSƏ AYRILMIŞ DÖVLƏT VƏSAİTİNİN VƏ
DİGƏR DÖVLƏT ƏMLAKININ İDARƏ OLUNMASININ AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR
AUDİTOR HESABATI (İXTİSARLA)**

ÜMUMİ MƏLUMATLAR

Kənar dövlət maliyyə nəzarəti (bundan sonra – KDMN) tədbirinin keçirilməsinin əsası: Auditin keçirilməsinin əsasını Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyasının 2024-cü il üçün İş planının təsdiq edilməsi haqqında 14.12.2023-cü il tarixli və “Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirinin proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 29.02.2024-cü il tarixli Qərarları təşkil etmişdir.

KDMN tədbirinin məqsədi: Audit “Kliniki Tibbi Mərkəz” publik hüquqi şəxs tərəfindən dövlət vəsaitinin və digər dövlət əmlakının idarə olunmasının hüquqi aktlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədi daşımışdır.

KDMN tədbirinin predmeti: Audit ayrılmış vəsaitlərin və digər dövlət əmlakının idarə edilməsi ilə bağlı aşağıdakı məsələləri əhatə etmişdir:

- dövlət vəsaitinin istifadə və idarə olunmasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu vəziyyəti;
- digər dövlət əmlakının istifadə və idarə olunmasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu vəziyyəti;
- göstərilmiş tibbi xidmətlər üzrə daxilolmaların uçotunun hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu vəziyyəti;
- dövlət satınalmalarının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu vəziyyəti;
- mühasibat uçotunun aparılmasının və maliyyə hesabatlarının tərtibinin hüquqi aktlara uyğunluğu vəziyyəti;
- daxili nəzarət sisteminin təşkili vəziyyəti.

KDMN tədbirinin əhatə dairəsi: Audit 01.01.2022-ci il tarixdən 01.01.2024-cü il tarixədək

dövrü əhatə etmişdir. Bu dövr ərzində daxilolmalar 92356,1 min manat, xaricolmalar 93400,2 min manat, əvəzsiz verilmiş aktivlərin dəyəri 28440,6 min manat təşkil etmiş, həmçinin Xəstəxananın 2022-ci ilin əvvəlinə 1248,3 min manat qalıq məbləği mövcud olmuşdur.

KDMN tədbirinin meyarları: Nəzarət tədbirinin proqramı ilə müəyyən olunmuş məsələləri əhatə edən hüquqi aktlar meyar olaraq qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi, “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Kliniki Tibbi Mərkəz” publik hüquqi şəxsin Nizamnaməsi, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Kollegiyasının 19.06.2017-ci il tarixli 8 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Səhiyyə sahəsinə aid olan qulluqçu vəzifələrinin və fəhlə peşələrinin Vahid Tarif-İxtisas Sorğu Kitabçası” və s. (audit meyarları ixtisarla verilmişdir).

Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər: Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər kimi “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.0.4-cü və 22.16-cı maddələrinə uyğun olaraq kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri barədə məlumatın verilməsinə dair Hesablama Palatasının vəzifəsinin icrasından irəli gələrək Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və həmin Qanunun 1.0.5-ci, 22.13-cü, 27.6-cı maddələrinə əsasən kənar dövlət maliyyə nəzarəti obyektı kimi birbaşa olaraq “Kliniki Tibbi Mərkəz” publik hüquqi şəxs (Xəstəxana), auditin predmeti üzrə aidiyyəti orqan kimi isə İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi (Agentlik) və Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi publik hüquqi şəxslərdir. Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər müəyyən olunarkən həm də auditin keçirilməsi zamanı tətbiq edilən audit standartlarının tələbləri nəzərə alınmışdır.

Tətbiq olunmuş audit standartları və metodiki sənədlər: Auditor hesabatı “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə və Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatının (INTOSAI) Təməl Prinsiplərindən Lima Bəyannaməsinin (INTOSAI – P1), 100 (Dövlət sektorunda auditin təməl prinsipləri) və 400 (Uyğunluq auditinin prinsipləri), həmçinin 4000 (Uyğunluq audit standartı) standartlarının, eləcə də GUİD 5280 (Dövlət satınalmalarının audit üzrə Təlimat) təlimatının ümumi prinsiplərinə uyğun hazırlanmışdır.

Auditor hesabatının tərtibi zamanı “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun, həmin Qanunun 2.2-ci maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası Kollegiyasının 07.12.2018-ci il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Hesablama Palatası tərəfindən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinə hazırlıq, kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin keçirilməsi və nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi Qaydaları”nın və

31.03.2023-cü il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Uyğunluq auditinə dair Təlimat”ın tələbləri nəzərə alınmışdır.

Əminlik səviyyəsi: Audit qrupunun hesabatında qeyd edilmiş tapıntılar və əlaqəli sübutlar, sahə işlərinin yerinə yetirilməsi zamanı aparılmış müzakirələr Xəstəxana tərəfindən 2022-2023-cü illərdə dövlət vəsaitinin və digər dövlət əmlakının idarə olunması və istifadəsinin hüquqi aktlara uyğunluğu vəziyyətinin qiymətləndirilməsinə dair bu auditor hesabatında əks olunmuş nəticə, rəy, təklif və tövsiyələrin formalaşdırılması üçün kafi əminlik təmin etmişdir.

KDMN tədbirinin keçirilməsinə mane olma: Audit planlaşdırılmasında müəyyən edilmiş auditin predmeti, əhatə dairəsi və audit prosedurlarına uyğun audit sübutlarının toplanması üçün zəruri sənədlər təqdim edilmiş, audit qrupunun fəaliyyətinə maneə törədilməsi halları olmamışdır.

Öyrənilmiş sənədlər və icra edilmiş audit prosedurlarının icmalı: Audit sübutlarının əldə edilməsi məqsədilə predmet məsələlər üzrə audit qrupu tərəfindən tərtib olunan hesabat və ona əlavələr təhlil edilmişdir.

Audit qrupunun hesabatında göstərilən tapıntılar ilə tanış olaraq irad və rəy bildirmək üçün həmin hesabat 04.07.2024-cü il tarixli məktubla Xəstəxanaya və Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi publik hüquqi şəxsə göndərilmiş, Xəstəxana tərəfindən 10.07.2024-cü il tarixli məktubla hesabatla münasibət bildirilmiş, TƏBİB tərəfindən göndərilmiş 05.08.2024-cü il tarixli məktubda isə Xəstəxana tərəfindən hesabatla münasibət bildirildiyi göstərilmişdir.

Eyni zamanda, kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirində ictimai sektor üzrə dövlət sifarişlərinin audit zamanı ictimai sektor üzrə ödənişlərin düzgünlüyünə diqqət yetirilmişdir.

Aparılan audit üzrə nəticə formalaşdırmaq məqsədilə əldə edilmiş audit sübutları müəyyən edilmiş audit meyarı ilə müqayisə olunmuşdur. Audit qrupu tərəfindən toplanmış sübutlar təhlil edilərkən peşəkar mühakimə tətbiq olunmuş, nəticə çıxarmaq üçün yetərli və müvafiq sübutlarının olub-olmadığı, eyni zamanda, obyektiv təsəvvür yaratmaq üçün qiymətləndirmə prosesində audit təsbitləri ilə bağlı təmin edilmiş bütün sübutlar nəzərdən keçirilmişdir.

Audit prosesində audit qrupunun üzvləri ilə bir neçə dəfə müzakirələr aparılmış, eləcə də müəyyən olunmuş tapıntılar aidiyyəti əməkdaşlarla müzakirə edilmişdir.

Əsas nəticələr

Xəstəxana tərəfindən smetaların tərtibi prosesində funksional fəaliyyəti əhatə edən amillərin və təsiredici faktorların tam nəzərə alınmaması, bəzi hallarda daha çox dövlət vəsaiti üzrə tələbatın formalaşması, eləcə də bir sıra xərclərin hesabatlarda əks edilmədən icrası ilə

nəticələnmişdir. Belə ki, smetalara tibbi heyət və xarici ölkədə təhsil almış həkim-mütəxəssislər üzrə əlavələr, eləcə də göstərilən digər xidmətlərdən əldə edilən vəsaitlər daxil edilməmiş, bəzi hallarda Xəstəxananın strukturuna daxil olan bir tibb müəssisəsi üzrə təsdiq olunmuş vəsaitlərin bir hissəsinin digər müəssisənin xərclərinə yönəldilməsi müəyyən olunmuşdur.

Auditin əhatə etdiyi illərdə çarpayı sayı demək olar ki, dəyişməz qalmış, 2022-ci ildə 1149 vahid, 2023-cü ildə isə 1199 vahid çarpayı mövcud olmuş, 2022-ci ildə yoluxucu xəstəliklər üzrə 50 çarpayından istifadə olunmamışdır. Bunun müqabilində auditin əhatə etdiyi illərdə ştat sayı 417 vahid və ya 13,1% artaraq 3591,5 vahidə çatmışdır. Qeyd edək ki, ştatların tərkibində orta tibb heyətinin xüsusi çəkisi yüksək olmuşdur və bu, həm ştat cədvəli, həm də faktiki çalışanlar üzrə müşahidə edilmişdir.

Ştat cədvəlinin vahid tarif-ixtisas kitabçasına uyğun olmaması nəzərdə tutulmayan vəzifələrin müəyyən edilməsi ilə dövlət vəsaitinə əlavə tələbat yaratmış, əməyin ödənişi xərclərinin icrası zamanı hüquqi aktların tələblərinə tam riayət edilməməsi, bu istiqamətdə vəsaitlərin düzgün idarə olunmaması artıq vəsait ödənişi ilə yanaşı hesablanmış və ödənilmiş vəsaitlər üzrə məlumatlarda uyğunsuzluqlara yol açmışdır. Əməkdaşlara məzuniyyətdə, xəstəlikdə olduqları halda tam iş saatının yazılması, ixtisas dərəcəsi olmadığı halda ixtisas dərəcəsi ilə bağlı əlavənin hesablanması, rezident tələbələrin rezidentlik müddətinin bitməsinə baxmayaraq təhkim edilmiş həkimə rezidentlərə görə əlavələrin ödənilməsi, şöbə rəhbərlərinə icbari tibbi sığorta əlavəsinin artıq ödənilməsi, ödənişsiz məzuniyyətdə olduğu halda məzuniyyət haqlarının ödənilməsi ilə vəsaitin artıq istifadəsinə yol verilmişdir.

Xəstəxana və Agentlik arasında bağlanmış müqavilənin tələbinin gözlənilməməsi tibbi xidmətin göstərilməsində iştirak edən həkimlərə işin nəticələrinə görə aylıq həvəsləndirici əlavələrin hesablanması və ödənilməsi prosesində gecikmələrə səbəb olmuş, bu da son nəticədə həmin vəsaitlərin xidmətlərin göstərildiyi aylarda deyil, ekspertiza nəticələrinin elektron formada təqdim edildiyi tarixlərdə hesablanması ilə nəticələnmiş, başqa sözlə, əvvəlki ayların əməkhaqqı cədvəllərinin dəyişdirilməsi hesabına hesablamalar aparılmışdır. Eləcə də, bu hal məcburi ödənişlərin bəzi hallarda əksik və ya artıq icra olunmasına şərait yaratmışdır.

İşin nəticələrinə görə aylıq həvəsləndirici əlavələrin xidmətlərin göstərildiyi aylarda hesablanmaması nəticəsində işçilərə müavinətlərin və məzuniyyət haqlarının hesablanması üçün orta aylıq əməkhaqlarının müəyyən edilməsində və işçilərin aylıq gəlirlərindən məcburi tutulmaların hesablanmasında uyğunsuzluqlara səbəb olmuşdur.

Dövlət əmlakının uçotu və istifadəsinin düzgün təşkil edilməməsi bir sıra hallarda aktivlərin

əskik və ya artıq gəlməsi ilə nəticələnmiş, dövlət əmlakının səmərəli və funksional fəaliyyətə uyğun idarə olunmaması 2457,1 min manat dəyərində maşın və avadanlıqların uzunmüddətli saxlanması, eləcə də 297,1 min manat dəyərində dərman vasitələri və tibbi ləvazimatların istifadə müddəti ərzində istifadə olunmaması ilə dövlət vəsaitlərin səmərəli icrası təmin olunmamışdır. Eləcə də, tibbi sərfiyyatla bağlı normaların və hesabatlılığın tələblərinə əməl olunmaması artıq vəsait icrasına səbəb olmuş, həmçinin həkim təyinatı olmadan dərman vasitələrinin silinməsi əmlakın istifadəsi və əhalinin sağlamlığının qorunması istiqamətində riskləri formalaşdırmışdır.

Xəstəxana tərəfindən dövlət əmlakı ilə bağlı hesabatlılıq tam təmin edilməmiş, həmçinin balansda olmayan əmlakın istifadə olunması hesabatlılıqda uyğunsuzluqlarla yanaşı, əmlakın balans mənsubiyyətinin müəyyənləşdirilməsində məhdudiyyətləri formalaşdırmışdır.

Tibbi xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı fəaliyyətin təşkili, bu xidmətlərin dəyərinin Agentlik tərəfindən ödənilməsi zamanı digər tibb müəssisələrində Hesablama Palatasının aşkar etdiyi nöqsanlara analoji nöqsanlar da müəyyən olunmuşdur. Belə ki, Xidmətlər Zərfi çərçivəsində göstərilmiş xidmətlərin dəyərinin ödənilməsi üçün tədbirlərin gecikmələrlə həyata keçirilməsi funksional fəaliyyətin maliyyə bazasının gücləndirilməsinə mənfi təsirləri formalaşdırmışdır.

Xəstəxananın auditin əhatə etdiyi illərdə daxilolmalarının 93,8%-i Agentlik tərəfindən tibbi xidmətlərin dəyərinin ödənilməsi və funksional fəaliyyətin təmin olunması ilə bağlı ayrılmış vəsaitlərdən formalaşmışdır. 2022-2023-cü illərdə ümumilikdə 2025966 sayda və 54310,7 min manat dəyərində xidmət göstərilmiş, aparılmış ekspertiza nəticəsində 1708074 sayda xidmətin 47209,4 min manat məbləğində dəyərinin ödənilməsinə qərar verilmişdir. Əsassız sayılan hissə xidmətlər üzrə 15,7%, məbləğə münasibətdə isə 13,1% təşkil etmişdir. Qeyd edək ki, ekspertizadan keçməyən xidmətlərin cəmi xidmətlərdə xüsusi payı 2023-cü ildə 2022-ci ilə müqayisədə azalmış, 23,7%-ə qarşı 10,6% olmuşdur.

Agentliklə Xəstəxana arasında bağlanmış müqavilənin şərtlərində əks olunmuş zaman tənzimləmələrinə əməl edilməmiş, xidmətlərin dəyəri gecikmələrlə ödənilmişdir. Belə ki, 2022-ci ildə ekspertizadan keçmiş və dəyərinin ödənilməsi üçün qəbul olunmuş xidmətlərin 17356,5 min manat dəyərinin 28,3%-i, 2023-cü ildə 29852,9 min manat dəyərinin 40,1%-i növbəti ildə ödənilmişdir. 2024-cü ilin yanvar-mart aylarında göstərilmiş xidmətlər üzrə isə auditin başa çatdığı dövrdə hər hansı ödəmə aparılmamışdır.

İcbari sığorta sisteminin təşkil olunması fonunda əməyin ödənişində vahid tarif cədvəli (VTC) ilə bağlı pay cüzi də olsa artmış, eləcə də 2023-cü ilə müqayisədə əməyin ödənişi

xərclərində artımın 64,2%-i VTC üzrə ödənişlərin artımı hesabına təmin edilmişdir. Tibbi xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı ödəmələrin həyata keçirilməsində məhdudiyyətlər “xidmət-gəlir” uzlaşmasının tam təmin edilmədiyini, eləcə də keyfiyyətli tibbi xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı əməyin stimullaşdırılması alətlərinin düzgün tətbiq olunmadığını vurğulamaq imkanı verir.

Xidmət göstərilməsində əsasən həkimlərin iştirak etdiyini və işin nəticələrinə görə həvəsləndirici əlavələrin həmin heyətə ödənildiyini diqqətə alsaq, qeyd edə bilərik ki, 2023-cü ildə əvvəlki illə müqayisədə ekspertizadan keçən xidmətlərin sayının 1,8 dəfə, dəyərinin isə 1,7 dəfə artması fonunda 1 həkimə düşən əlavələrin illik məbləği 1,5 dəfə yüksəlmişdir. Belə ki, 2022-2023-cü illərdə 1 həkimə cəmi əlavə məbləği müvafiq olaraq 6080,3 manat və 9294,2 manat təşkil etmiş, bu isə il ərzində 1 həkimə ayda orta hesabla 506,7 manat və 774,5 manat deməkdir. Ekspertizadan keçmiş xidmətlərin dəyəri və işin nəticələrinə görə həvəsləndirici əlavələrin məbləğinin müqayisəsi göstərir ki, 2022-2023-cü illərdə bu əlavələr müvafiq olaraq 5,7 dəfə və 6,4 dəfə az olmuşdur.

Ümumiyyətlə, hesablanmış əmək haqqının inzibati heyət, həkimlər, orta və kiçik tibbi heyət üzrə bölgüsündə həkimlərin əməyin ödənişi xərcləri daha böyük göstəriciyə malik olmuş, bir qədər kiçik göstərici orta tibbi heyətinə aid olmuşdur.

Audit sübutları ilə bəzi hallarda Xidmətlər Zərfinə daxil olmayan xidmətlər üzrə əldə edilən gəlirlərin uçota alınmadığı və ya cüzi miqdarda alındığı müəyyən edilmişdir. Eləcə də Zərf üzrə göstərilmiş xidmətlərin qeydiyyatı üzrə bir sıra hallarda yol verilmiş nöqsanların araşdırılmaması həmin xidmətlərin ekspertiza tərəfindən qəbul olunmaması ilə nəticələnmişdir. Qeyd olunanlar, öz növbəsində, gəlirlər üzrə potensial çərçivəni ədalətli qiymətləndirmək imkanlarını məhdudlaşdırmış, eləcə də maliyyə dayanıqlılığının təmin olunmasında risklərə yol açmışdır.

Həmçinin Xəstəxana tərəfindən tibbi xidmətlərə dair hesabat məlumatları üzləşdirilməmiş və dəqiqləşdirilməmiş, bu isə öz növbəsində tibbi müəssisələr və tibbi xidmətlərə dair ölkə üzrə cari vəziyyətə dair məlumatların təhrif olunması qənaətinin formalaşmasına yol açmışdır.

Dövlət satınalmalarının proqnozlaşdırılması ilə bağlı fəaliyyətin əsaslı təşkil edilməməsi nəzərdə tutulmuş və icra edilmiş satınalmaların fərqlənməsi ilə nəticələnmiş, tender komissiyası hüquqi aktların tələblərinə uyğun təşkil olunsay da, komissiya tərəfindən satınalma prosesi ilə bağlı bir sıra prosedur pozuntularına yol verilmişdir. Bəzi hallarda hüquqi aktların tələblərinə tam əməl edilməməsi rəqabətli mühitin formalaşdırılmasında məhdudiyyətlərin, nəticədə dövlət ehtiyaclarının ödənilməsində əlavə vəsaitə tələbatın yaranması ilə bağlı, həmçinin həmin tələbatın vaxtında ödənilməsində risklərə səbəb olmuşdur. Eləcə də, ehtimal olunan qiymətin

hesablanması zamanı bütün amillərin tam nəzərə alınmaması nəticəsində malların, işlərin və xidmətlərin daha aşağı qiymətlərlə alınması imkanlarından istifadə edilməmişdir.

Müqavilələrin nümunəyə uyğun tərtib edilməməsi, eləcə də öhdəliklərin icrası üzərində nəzarət mexanizmlərinin tətbiq olunmaması cərimənin hesablanılmaması, artıq vəsaitin ödənilməsi və nəzərdə tutulmayan mallar üzrə vəsaitin ödənişi ilə nəticələnmişdir.

Təmir işləri üzrə Agentlik tərəfindən keçirilmiş satınalma üzrə bağlanmış müqavilə çərçivəsində ehtiyacların düzgün müəyyənləşdirilməməsi, eləcə də icra prosesində nəzarətin həyata keçirilməməsi tələbat və nəticə arasında uyğunsuzluqlarla nəticələnmişdir. Belə ki, audit sübutları ilə müqavilə öhdəliklərinin tam yerinə yetirilmədiyi, eləcə də nəzərdə tutulmayan işlərin görüldüyü müəyyən olunmuşdur. Həmin əlavə işlər çərçivəsində 203 adda işin dəyərinin müqavilə üzrə eyniadlı işlərin dəyərindən nəzərəcarpacaq dərəcədə fərqlənməsi ilkin olaraq müqavilə qiymətlərinin daha yüksək müəyyənləşdirilməsi, bununla da dövlət vəsaitlərinə əlavə tələbat formalaşdırılması risklərini vurğulamaq imkanı verir. Həmçinin müqavilədə öhdəliklərin icra müddətinin göstərilməməsi həmin öhdəliklərin vaxtında yerinə yetirilməməsinə, nəticədə cərimə məbləğlərinin tətbiqindən yayınmağa şərait yaratmışdır.

Mühasibat uçotu ilə bağlı fəaliyyət müvafiq standartlara uyğun təşkil olunsay da, bəzi məlumatların maliyyə hesabatlarına daxil edilməməsi və ya yanlış daxil edilməsi təhriflərə səbəb olmaqla bu hesabatların tamlıq və düzgünlük səviyyəsini aşağı salmışdır. Bəzi hallarda mövcud aktivlərin dəyəri mühasibat uçotunda vaxtında və ya düzgün tanınmamış, amortizasiya məbləğlərinin düzgün hesablanılmaması isə son nəticədə aktivlərin dəyərinin müəyyənləşdirilməsi imkanlarını məhdudlaşdırmışdır. Yanlış mühasibat yazılışlarının aparılması aktiv və öhdəliklərin hesabatda tam və düzgün əks olunmamasına səbəb olmuşdur.

AUDİTOR RƏYİ

Toplanmış audit sübutları audit predmetinin bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından müəyyən edilmiş münasib meyarlara uyğun olub-olmadığına dair nəticə çıxarmaq üçün yetərli və müvafiq olmaqla kafi əminliyi formalaşdırmışdır. Fikrimizcə, Xəstəxana tərəfindən tibbi xidmətlərin təşkili, gəlir əldə etmək imkanlarından istifadə olunması, dövlət satınalmalarının həyata keçirilməsi, təmir xərclərinin icrası, həmçinin mühasibat uçotunun təşkili və maliyyə hesabatlarının tərtibi, eləcə də daxili nəzarət sisteminin qurulması və təmin edilməsi istiqamətində fəaliyyəti qüvvədə olan hüquqi aktlara uyğun deyil.

TƏKLİFLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

“Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.6-cı

maddəsinin tələblərinə və Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatı tərəfindən qəbul edilən standartların tövsiyələrinə uyğun olaraq, aşkar olunan uyğunsuzluqların və digər nöqsanların aradan qaldırılması, müvafiq işçilərin öz məsuliyyətini dərk etməsi, gələcəkdə bu kimi halların baş verməsinin qarşısının alınması və ən azı məhdudlaşdırılması istiqamətində addımların atılması məqsədi ilə aşağıdakılar qeyd olunur:

Təkliflər

1. Xəstəxana tərəfindən nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə:

1.1. *İşin nəticələrinə görə həvəsləndirici, eləcə də fizioterapiya həkimlərinə və xaricdə təhsil almış həkimlərə əlavələr üzrə ümumilikdə artıq ödənilmiş 1502,3 manatın;*

1.2 *Əmək haqqı üzrə hesablanmış məbləğdən artıq köçürülmüş 154141,6 manat məbləğində vəsaitin 9646,8 manatının;*

1.3. *Qeyri-iş günlərində göstərilmiş xidmətlərə görə artıq ödənilmiş 3789,2 manat məbləğində vəsaitin 664,7 manatının;*

1.4. *Göstərilməyən xidmətlərə görə ödənilmiş əlavələr üzrə 710,0 manatın;*

1.5. *Artıq hesablanmış əmək haqqı üzə 10835,4 manat məbləğində vəsaitin 10005,4 manatının bərpa edilməsinin;*

1.6. *Əmək haqqı üzrə hesablanmış məbləğdən artıq köçürülmüş 154141,6 manat məbləğində vəsaitin 140861,0 manat ilə bağlı hüquqi-mühafizə və ədalət-mühakimə orqanlarına müraciət olunmasının;*

1.7. *Çatışmazlıqlarla bağlı 1138 manat məbləğində vəsaitin bərpa olunmasının;*

1.8. *Həkim təyinatı olmadan silinmiş 2242,8 manat dəyərində dərmanlar üzrə 2051,0 manat məbləğində vəsaitin bərpa olunmasının;*

1.9. *Təmir işlərinə dair xərclərin icrası ilə bağlı ƏDV ilə 386142,56 manat dəyərində əlavə işlərin yerinə yetirilməsinin, eləcə də smetada nəzərdə tutulmayan avadanlıqlar üçün nəzərdə tutulmuş ƏDV ilə 219653,93 manat vəsaitin 208694,8 manatı dəyərində yerinə yetirilmiş işlərə dair müvafiq aktların təqdim olunmasının nəzərə alınması.*

2. Aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə Xəstəxana tərəfindən:

2.1. *Əmək haqqı üzrə hesablanmış məbləğdən artıq köçürülmüş 154141,6 manat məbləğində vəsaitin qalan 3633,9 manatının;*

2.2. *Artıq hesablanmış əmək haqqı üzə 10835,4 manat məbləğində vəsaitin qalan 830,0 manatının;*

2.3. *Həkim təyinatı olmadan silinmiş 2242,8 manat dəyərində dərmanlar üzrə qalan 191,8*

manatın müvafiq qaydada bərpa edilməsi.

3. Auditin nəticəsi üzrə aşkar edilmiş qanunvericiliyin pozulması halları və nöqsanların aradan qaldırılması məqsədi ilə “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.6-cı maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün Hesablama Palatasının Kollegiya Qərarının və Qərarın 1-ci bəndi ilə təsdiq olunmuş Auditor hesabatının surətinin İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi, “Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi” və “Kliniki Tibb Mərkəzi” publik hüquqi şəxslərə göndərilməsi.

4. “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.0.4-cü və 22.16-cı maddələrinə uyğun olaraq auditin nəticələri barədə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə məlumat verilməsi təklif edilir.

Təvsiyələr

1. Aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə Xəstəxana tərəfindən:

1.1. auditor hesabatında qeyd edilmiş artıqgəlmənin müvafiq qaydada uçota alınması;

1.2. satınalma müqavilələri ilə müəyyən olunmuş öhdəliklərin icrasına nəzarətlə bağlı fəaliyyətin gücləndirilməsi;

1.3. maliyyə hesabatlarının tertibi ilə bağlı fəaliyyətin gücləndirilməsi;

1.4. əməyin ödənişi ilə bağlı xərclərin icrası prosesinə nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsi;

1.5. məcburi ödənişlərlə bağlı müəyyən edilmiş nöqsanlar üzrə müvafiq hesabatlarda düzəlişlərin edilməsi və zəruri addımların atılması;

1.6. Xidmətlər Zərfinə daxil olmayan xidmətlər üzrə əldə edilmiş gəlirlərin uçotu və hesabatlılığı ilə bağlı fəaliyyətin gücləndirilməsi təvsiyə olunur.

Vüqar İbrahimov
auditor

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İPOTEKA VƏ KREDİT ZƏMANƏT FONDUNUN
VƏSAİTLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASI VƏ İDARƏ EDİLMƏSİNƏ DAİR AUDİTİN
NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA AUDİTOR HESABATI (İXTİSARLA)**

ÜMUMİ MƏLUMATLAR

Kənar dövlət maliyyə nəzarəti (bundan sonra – KDMN) tədbirinin keçirilməsinin əsası: Auditin keçirilməsinin əsasını Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyasının 2024-cü il üçün İş planının təsdiq edilməsi barədə 14.12.2023-cü il tarixli və “Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirinin proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 23.09.2024-cü il tarixli Qərarları təşkil etmişdir.

KDMN tədbirinin məqsədi: Ölkə əhalisinə ipoteka kreditlərinin verilməsinə, sahibkarların manatla emissiya etdikləri istiqrazlar üzrə öhdəliklərinə və müvəkkil banklardan manatla aldıkları kreditlərə təminat verilməsinə və həmin kreditlərə hesablanmış faizlərin bir hissəsinə subsidiya verilməsinə dair İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun (Fond) fəaliyyətinin və vəsaitlərin formalaşdırılmasının və idarə edilməsinin qüvvədə olan hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi, həmçinin Fondun funksional fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif və tövsiyələrin verilməsindən ibarətdir.

KDMN tədbirinin predmeti: Auditin predmetini aşağıdakı suallar təşkil etmişdir:

- Fondun vəsaitlərinin formalaşdırılması və istifadəsinin hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu;
- Dövlət satınalmalarının planlaşdırılması, keçirilməsi və müqavilələrin icrasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğu;
- Əməliyyatların mühasibat uçotunda (maliyyə hesabatlarında) tanınmasının hüquqi aktlara uyğunluğu.

KDMN tədbirinin əhatə dairəsi: Audit 01.01.2023-cü il tarixindən 01.01.2024-cü il tarixinədək olan dövr əhatə olunmaqla 30.09.2024-cü il tarixindən 01.11.2024-cü il tarixinədək

olan müddətdə keçirilmişdir. Auditlə layihələrin icrasına ayrılmış ümumilikdə 669,1 mln. manat vəsait əhatə olunmuşdur.

KDMN tədbirinin meyarları: Audit çərçivəsində meyarlar kimi aşağıdakı hüquqi aktlar qəbul olunmuşdur.

“İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Azərbaycan Respublikasının 2023-cü il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiqi ilə bağlı bir sıra məsələlər barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.12.2022-ci il tarixli 1947 nömrəli Fərmanı, “Azərbaycan İpoteka Fondu” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin yaradılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27.10.2015 tarixli 661 nömrəli Fərmanı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.06.2016 tarixli 940 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun vəsaiti hesabına ipoteka kreditinin, o cümlədən güzəştli ipoteka kreditinin verilməsi Qaydası” və s. (audit meyarları ixtisarla verilmişdir).

Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər: Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər olaraq “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.0.4-cü və 22.16-cı maddələrinə uyğun olaraq kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin nəticələri barədə məlumatın verilməsinə dair Hesablama Palatasının vəzifəsinin icrasından irəli gələrək Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və həmin Qanunun 1.0.5-ci, 22.13-cü, 27.6-cı maddələrinə əsasən kənar dövlət maliyyə nəzarəti obyektı olaraq Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu müəyyən edilmişdir. Auditor hesabatının ünvanlandığı tərəflər müəyyən edilərkən həm də auditin keçirilməsi zamanı tətbiq edilən audit standartlarının tələbləri nəzərə alınmışdır.

Tətbiq olunmuş audit standartları və metodiki sənədlər: “Dövlət sektorunda auditin təməl prinsipləri (ISSAI 100)” standartının prinsiplərinə və tövsiyələrinə uyğun olaraq keçirilən audit üzrə tətbiq edilən standartlar və digər mənbələr hesabatın istifadəçilərinə təqdim olunması məqsədi ilə Hesabata daxil edilmişdir. Audit Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyasının 31.03.2023-cü il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Uyğunluq auditinə dair Təlimat”a uyğun, Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatı (INTOSAI) tərəfindən dərc edilmiş P1 (Lima Bəyannaməsi), P12 (Ali Audit Orqanlarının dəyər və üstünlükləri – vətəndaşların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi) və P20 (Şəffaflıq və hesabatlılıq prinsipləri), ISSAI 100 (Dövlət sektorunda auditin təməl prinsipləri), ISSAI 400 (Uyğunluq auditinin prinsipləri) və ISSAI 4000-ə (Uyğunluq audit standartı) əsasən keçirilmişdir.

Əminlik səviyyəsi: Auditor nəzərdə tutulmuş istifadəçiləri, məlumatların mövcudluğunu və əlçatanlığını, audit prosedurlarının həcmi, audit qrupunun bacarıqlarını nəzərə alaraq kafi əminliyi seçmişdir.

KDMN tədbirinin keçirilməsinə mane olma: Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbiri zamanı mane olma halları baş verməmişdir.

Öyrənilmiş sənədlər və icra edilmiş audit prosedurlarının icmalı: Audit üzrə Rəy formalaşdırmaq məqsədilə əldə edilmiş audit sübutları qiymətləndirilərkən audit qrupu tərəfindən tərtib edilmiş qrup hesabatı, Fondun 02.12.2024-cü il tarixli məktubu ilə bildirilən qeyd, irad, rəy və əldə olunan digər məlumatlarla yanaşı, Fondun buraxdığı istiqrazların emissiya prospektləri, Fondun ipoteka portfeli, keçirilmiş satınalmalar üzrə planlaşdırma sənədləri, satınalma prosedurlarının keçirilməsinə dair sənədlər, ehtimal olunan qiymətlərin müəyyənləşdirməsi ilə bağlı sənədlər, xəzinə və bank hesabları, vəsaitlərin hərəkəti ilə bağlı müvafiq sənədlər və s. öyrənilmişdir (öyrənilmiş sənədlərin siyahısı ixtisarla verilmişdir).

Audit çərçivəsində analitik prosedur, təftiş, təkrar hesablama prosedurlarından istifadə edilmişdir.

Əsas nəticələr

Güzəştli ipoteka kreditlərinin verilməsindən geri qaytarılan vəsait tam olaraq təkrar maliyyələşdirməyə yönəldilməmiş, bir hissəsi ipoteka örtüyü ilə təmin edilmiş ipoteka istiqrazlarının bağlanmasına və digər istiqamətlərə yönəldilmişdir. Belə ki, 2009-2023-cü illər ərzində ümumilikdə 185,5 mln. manat vəsait daxil olmuşdur ki, onun da 44,4 mln. manatı güzəştli ipoteka kreditlərinin yenidən maliyyələşdirilməsinə, 129,4 mln. manatı Fondun emissiya etdiyi ipoteka istiqrazlarının ödənişinə yönəldilmiş, 11,7 mln. manatı isə hesablaşma hesabının qalığında qalmışdır.

Fondun Nizamnaməsinə əsasən fəaliyyətinin əsas məqsədi ölkə əhalisinin yaşayış sahəsi ilə təmin edilməsi olsa da, 2023-cü ildə verilmiş ipoteka kreditlərinin əksəriyyəti Bakı şəhərində cəmlənmiş, regionlarda eyni məqsədlə həyata keçirilən fəaliyyətin yetərinə genişlənmədiyi müşahidə edilmişdir.

Dövlət büdcəsindən Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin sərəncamında olan mənzillərin güzəştli ipoteka kreditləri vasitəsilə satışını dəstəkləmək üçün ayrılmış vəsait tam istifadə edilməmiş, qalıq vəsait Fond tərəfindən digər likvid aktivlərin alınmasına yönəldilmişdir. Belə ki, 25,4 mln. manat vəsait Fondun istiqrazlarının geri alınması üçün istifadə edilmişdir.

Dövlət büdcəsindən subsidiya üçün ayrılmış vəsaitin öhdəlik kimi 3 il qəbul edilməsi və

proqnozlaşmanın tam əsaslı olmaması ayrılmış vəsaitin bir hissəsinin Fondun hesabında qalmasına şərait yaratmışdır.

Eyni zamanda, sahibkarların kreditlərinə görə faiz subsidiyalarının maliyyələşdirilməsi üçün ayrılmış, lakin tam istifadə olunmamış vəsait də Fondun likvid portfelinin formalaşmasına yönəldilmişdir.

Müvəkkil Kredit Təşkilatlarına ayrılmış limitlərin tam icra edilməməsi, limitlər üzrə icra mexanizmlərinin müfəssəl olmaması yeni mexanizmlərin tətbiqini zəruri etmişdir.

Dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlər qanunvericiliyin tələbinə uyğun olaraq güzəştli ipoteka kreditlərinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilməli olduğu halda, Fond tərəfindən güzəştli kreditlərin 62,3%-i ipoteka istiqrazlarının örtüyü kimi istifadə edilmişdir.

Fond mənzil fondunun maliyyələşdirilməsində yalnız kapitalı və istiqrazları deyil, həmçinin ipoteka kreditləri ilə təmin edilmiş ipoteka istiqrazlarının daxilolmalarını da istifadə etmiş, bu da tələbatı çox olan adi ipoteka kreditlərinin məhdudlaşmasına şərait yaratmışdır. Belə ki, 31.12.2023-cü il tarixinə mənzil fondunun formalaşdırılması üçün cəmi 740,9 mln. manat vəsait yönəldilmişdir ki, bu məbləğin 597,6 mln. manatı cəlb edilmiş vəsaitlər, o cümlədən 217,6 mln. manat ipoteka kreditləri ilə təmin edilmiş ipoteka istiqrazları üzrə daxilolmalar hesabına təmin olunmuşdur.

2023-cü il ərzində 1419 kredit müqaviləsi üzrə 155,5 mln. manat həcmində yeni kirayə müqaviləsi imzalanırsa da, Fond tərəfindən əvvəlki illərdə və 2023-cü il ərzində təhvil alınmış 1161 mənzilin kirayə verilməsi təmin edilməmişdir.

Defolt olmuş sahibkarlıq subyektlərinə Fond tərəfindən 3 halda cəmi 315128,09 manat məbləğində zəmanət üzrə ödəniş edilmiş, 11749,97 manat vəsaitin qaytarılması təmin edilmiş, 303378,12 manat vəsaitin isə qaytarılması təmin edilməmişdir.

Fond tərəfindən likvid vəsaitlərin yerləşdirilməsi zamanı zəruri iqtisadi təhlillərin və risk qiymətləndirilməsinin tam aparılmaması nəticəsində vəsaitlərin təhlükəsizliyi təmin edilməmiş, 2023-cü ilin sonuna ləğv edilmiş bankda 5,0 mln. manat depozit və 220,0 min manat hesablanmış, lakin ödənilməmiş faiz məbləği qalaraq maliyyə itkiləri riski yaranmışdır.

AUDİTOR RƏYİ

Auditi aparılan Fondun vəsaitlərinin formalaşdırılması və dövlət vəsaitlərinin idarə edilməsi üzrə audit meyarları ilə müqayisədə Auditor hesabatında qeyd edilən uyğunsuzluqlar istisna olmaqla digər audit predmetləri bütün əhəmiyyətli aspektlər baxımından tətbiq edilən meyarlara uyğundur.

TƏKLİFLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

“Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 22.13-cü və 22.14-cü maddələrinin, eləcə də Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası Kollegiyasının 17.01.2023-cü il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Auditor təklif və tövsiyələrinin hazırlanmasına dair Qaydalar”ın tələblərinə və Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatı (İNTOSAI) tərəfindən qəbul edilən standartlara uyğun olaraq aşkar olunmuş uyğunsuzluqların və digər nöqsanların Fond tərəfindən aradan qaldırılması, müvafiq işçilərin öz məsuliyyətini dərk etməsi, gələcəkdə bu kimi halların baş verməsinin qarşısının alınması istiqamətində fəaliyyət göstərilməsi məqsədi ilə aşağıdakılar təklif olunur.

Təkliflər

1. *Dövlət büdcəsindən güzəştli ipoteka kreditlərinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə Fonda ayrılmış vəsaitdən MİDA üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin tam istifadə edilməməsini, həmin vəsaitin uzun müddət Fondun hesabında qalmasını və Fond tərəfindən digər aktivlərə yönəldilməsini diqqətə alaraq növbəti illərdə bu məqsədlə ayrılan vəsaitin proqnozlaşdırılması zamanı ilin sonuna qalıq vəsaitin nəzərə alınması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə müraciət edilməsi;*

2. *Dövlət büdcəsindən sahibkarlıq subyektlərinin manatla aldıkları kreditlərə hesablanmış faizlərə görə subsidiyanın maliyyələşdirilməsi üçün ayrılmış vəsaitin müvafiq qaydalara əsasən sahibkarlar qarşısında öhdəlik kimi 3 il qəbul edilməsini və qalıq vəsaitin Fondun likvid aktivlərdə saxlanılmasını diqqətə alaraq növbəti illərdə bu məqsədlə ayrılan vəsaitin proqnozlaşdırılması zamanı sərbəst qalıq vəsaiti kimi tanınan büdcə vəsaitinin nəzərə alınması ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə müraciət edilməsi;*

3. *Ləğv olunmuş bankda depozitə yerləşdirilmiş 5220138,89 manat məbləğində tələb üzrə 3120138,89 manat məbləğində öhdəliklərin icra olunmasının nəzərə alınması;*

4. *Ləğv olunmuş banka qarşı tələbin 2100000,0 manat məbləğində qalığı üzrə öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi.*

Tövsiyələr

1. *Azərbaycan Respublikası İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun İdarə Heyətinin Qərarına əsasən ipoteka kreditlərinin maliyyələşdirilməsi üçün ayrılmış limitlərin Müvəkkil Kredit Təşkilatları tərəfindən tam icra edilməsi, resursların səmərəli bölgüsünü və maliyyə dayanıqlığını artıran yeni mexanizmlərin hazırlanması;*

2. *Vətəndaşların ipoteka kreditlərinə, xüsusilə güzəştli ipoteka kreditlərinə olan yüksək*

tələbi nəzərə alınaraq, Fondun kirayə mənzil fondunun maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunan ipoteka kreditləri ilə təmin edilmiş ipoteka istiqrazlarının həcmnin növbəti dövrlərdə tədricən azaldılması, maliyyə resurslarının səmərəli istifadəsini təmin etmək və vətəndaşların ipoteka kreditlərinə çıxış imkanlarını genişləndirmək məqsədilə bu istiqrazlardan daxil olan vəsaitin yenidən adi və güzəştli ipoteka kreditlərinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilməsi;

3. Sahibkarların müvəkkil banklardan manatla aldıkları kreditlərə zəmanət verilməsi üzrə müəyyən edilmiş limitlərin Müvəkkil Kredit Təşkilatları tərəfindən tam icra edilməməsini, eləcə də bir çox sahibkarlıq subyektinin Fondun zəmanət və subsidiya mexanizmlərindən təkrarlanan istifadəsini və həmin sahibkarların dövlətin digər güzəşt mexanizmlərindən yararlanmasını nəzərə alaraq, kredit portfelinin şaxələndirilməsi, resursların ədalətli bölgüsü və sistemə risklərin azaldılması məqsədilə “Sahibkarlar tərəfindən manatla alınan kreditlərə təminat verilməsi Qaydası” və “Sahibkarlar tərəfindən manatla alınan kreditlərə hesablanmış faizlərə görə subsidiya verilməsi Qaydası”nda təkmilləşdirmələrin edilməsi və bu istiqamətdə Fond tərəfindən müvafiq təkliflərin hazırlanması;

4. Kirayə mənzil fondu formalaşdırılarkən mövcud qanunvericiliyin tələblərinə və səmərəlilik prinsipinə riayət edilməklə resursların optimal bölgüsünün təmin olunması, əməliyyat effektivliyinin artırılması;

5. Fondun kirayə mənzil portfelinə daxil edilmiş (təhvil alınmış), lakin ilin sonuna qədər kirayəyə verilməmiş mənzillərin səmərəli şəkildə idarə olunması və vaxtında kirayə prosesinin təmin edilməsi məqsədilə operativ tədbirlərin görülməsi.

DÖVLƏT SOSIAL MÜDAFİƏ FONDUNUN BÜDCƏSİNİN GƏLİRLƏRİNİN VƏ XƏRCLƏRİNİN İCRASININ, ELƏCƏ DƏ SƏRBƏST VƏSAİTLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİNİN AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası ali audit orqanı olaraq icmal büdcədə yeri və sosial əhəmiyyəti diqqətə alınmaqla dövlət sosial müdafiə fondunda (büdcədənkenar fond) mütəmadi qaydada kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbiri həyata keçirir. Cari audit 2024-cü ilin İş planına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi (Nazirlik) yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu (Fond) tərəfindən büdcədənkenar dövlət fondu kimi dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü ildə gəlir və xərclərinin icrasının, eləcə də sərbəst vəsaitin idarə olunmasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədi daşımışdır.

Audit Fondun funksional fəaliyyətinin icrasının, o cümlədən pensiya və müavinətlərin təyin edilməsinin hüquqi aktlara uyğunluğunun, investisiya fəaliyyətinin təşkilinin, həmçinin Fondun maliyyə dayanıqlılığının qiymətləndirilməsi məsələlərini əhatə etməmişdir.

Auditin əhatəsi: Audit 2023-cü ilin əvvəlinə mövcud olan 1047674,8 min manat qalıq, 6721987,8 min manat daxilolma, investisiya fəaliyyətinə yönəldilmiş vəsait də daxil olmaqla 7146847,4 min manat xaricolma və ilin sonuna qalan 622815,2 min manat qalıq məbləğini əhatə etmişdir. Qeyd edək ki, Fondun büdcəsindən Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat publik hüquqi şəxsin maliyyələşdirilməsinə, eləcə də pensiya və müavinətlərin ödənilməsinə yönəldilən vəsaitin tələbat və məxaric sənədləri vasitəsilə təsdiqlənməsi həyata keçirilmişdir.

2023-cü ilin büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat barədə: Fondun 2023-cü il üçün büdcəsi Azərbaycan Respublikasının 09.12.2022-ci il tarixli 673-VIQ nömrəli Qanununu ilə təsdiq olunmuş, hesabat ili ərzində dəqiqləşmələr aparılmış, xərclər və gəlirlər bərabər məbləğdə təsdiq edilsə də, ilin sonunda müxtəlif icra səviyyəsi səbəbindən fərqlənmişdir.

Qeyd edək ki, Fondun 2023-cü il üzrə konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarında müvafiq istiqamətlər üzrə göstəricilər əks etdirilsə də, auditlə əhatə olunan dövrdə Fondun büdcəsinin icrasına dair məlumatda (Fondun qanunla qəbul edilmiş büdcə elementi olmadığından) investisiya fəaliyyətindən əldə edilən 5882,9 min manat vəsait gəlirlərə, eləcə də bu gəlirlərin əldə olunmasına çəkilən 252,8 min manat məbləğində vəsait xərclərə əlavə edilməmişdir. Ümumiyyətlə, Fond tərəfindən təqdim olunan və statistik xarakterli bu məlumatlar qanunla təsdiq edilmiş istiqamətlər üzrə tərtib olunmuşdur. Həmin məlumatlarda investisiya fəaliyyətinə yönəldilən və qanunla təsdiq edilməyən 1050,0 mln. manat məbləğində vəsait sair xərclərə aid

edilmişdir.

Eləcə də, 2023-cü üzrə tərtib edilmiş maliyyə hesabatlarına əsasən dövlət icbari şəxsi sığorta çərçivəsində müvafiq qaydada 41113,1 min manat məbləğində vəsait daxil olmuş və həmin il bu çərçivədə 16018,3 min manat məbləğində vəsait icra edilmişdir. Qeyd edək ki, bu proses Fondun büdcəsi ilə bağlı qanuna dəyişiklik edilmədən baş vermiş və həmin göstəricilər də Fond tərəfindən büdcədən kənar dövlət fondunun gəlir və xərc smetasının icrası ilə bağlı məlumatlara daxil edilməmişdir.

Cədvəl 1. 2023-cü ildə vəsaitlərin idarə olunması ilə bağlı məlumat, min manatla

Maddələr	İlkin təyinat	Dürüstləşmiş	Kassa icrası
01.01.2023-cü il tarixə qalıq			1 047 674,79
GƏLİRLƏR			
Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə daxilolmalar	4 783 600,00	4 783 600,00	5 194 569,30
Büdcə təşkilatları üzrə	1 783 100,00	1 783 100,00	
Qeyri-büdcə təşkilatları üzrə	3 000 500,00	3 000 500,00	
O cümlədən: sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər üzrə	60 000,00	60 000,00	
Dövlət büdcəsindən ayırmalar (transfert)	1 467 770,00	1 467 770,00	1 467 770,00
Sair daxilolmalar	12 600,00	12 600,00	12 652,47
Əvvəlki illərdə istifadə olunmamış vəsaitindən cari ilin xərclərinə yönəldilən məbləğ		4 000,00	
İnvestisiya fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlər			5 882,88
Dövlət şəxsi icbari sığorta üzrə daxilolmalar			41 113,1
CƏMİ GƏLİRLƏR	6 263 970,00	6 267 970,00	6 721 987,75
XƏRCLƏR			
Əhaliyə ödənişlər	6 077 580,00	6 077 580,00	5 887 826,29
əmək pensiyaları	5 907 180,00	5 907 180,00	5 724 852,48
Məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına müavinətlər, o cümlədən	170 400,00	170 400,00	162 973,81
əmək qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinət	42 400,00	42 400,00	38 019,27
hamiləliyə və doğuşa görə müavinət	48 000,00	48 000,00	54 145,03
uşağın anadan olmasına görə müavinət	28 000,00	32 000,00	31 523,04
3 yaşına çatanaqədər uşaqlara qulluqla əlaqədar müavinət	11 000,00	11 000,00	7 806,35
dəfn üçün müavinət	41 000,00	37 000,00	31 480,12
"DOST" Agentliyinə köçürülmüş vəsait	35 000,00	35 000,00	35 000,00
Pensiya və müavinətlər üzrə bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları xərcləri	25 525,00	25 525,00	26 621,97
Sığortaolunanların sanatoriya-kurort müalicəsi və sağlamlaşdırma tədbirlərinin keçirilməsi üzrə Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası vasitəsilə maliyyələşdirilən xərclər	22 500,00	22 500,00	22 500,00
Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun mərkəzi aparatının və onun yerli orqanlarının saxlanması xərcləri	102 700,00	106 700,00	103 596,98
Beynəlxalq təşkilatlara üzvlük haqları xərcləri	65	65	59,85

Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında 23.09.2004-cü il tarixdə imzalanmış və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11.11.2004-cü il tarixli 518 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş İnkişaf üçün Kredit Sazişinə əsasən Pensiya və sosial təminat layihəsi üzrə kredit xərcləri	600	600	238,33
Digər xərclər			4 732,86
İnvestisiya fəaliyyəti ilə əlaqəli xərclər			252,83
Dövlət icbari şəxsi sığorta üzrə xərclər			16 018,3
CƏMİ XƏRCLƏR	6 263 970,00	6 267 970,00	6 096 847,4
2023-cü il ərzində investisiya fəaliyyətinə yönəldilmiş qalıq məbləği			1 050 000,00
01.01.2024-cü il tarixinə qalıq məbləği			622 815,2

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının büdcə sistemində daxil olan büdcələr və büdcə təşkilatları, habelə büdcədən kənar dövlət fondları üzrə maliyyə əməliyyatlarının müqayisəsini təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasında vahid büdcə təsnifatı tətbiq olunur və büdcə təsnifatı büdcə gəlirlərinin təsnifatından, büdcə xərclərinin funksional, iqtisadi, inzibati və sair prinsiplər əsasında tərtib olunmuş təsnifatından ibarətdir. Eləcə də, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 24.05.2004-cü il tarixli 75 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları”nın 2.21-ci bəndinə əsasən büdcədən kənar dövlət fondları tərəfindən büdcə layihəsi üzrə bu bənddə qeyd edilən müvafiq göstəricilər funksional və iqtisadi təsnifatın paragrafları üzrə təqdim edilməlidir.

Toplanmış audit sübutları 2023-cü ildə dövlət sosial müdafiə fondunun gəlir və xərclərinin tərtibinin qeyd olunan hüquqi aktların tələblərinə uyğun olmadığını, başqa sözlə, vahid büdcə təsnifatına əməl edilmədiyini göstərir.

Büdcə qanunu ilə bağlı: “Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 1-ci maddəsi ilə Fondun gəlir və xərcləri bərabər qəbul edilmiş, bu isə, büdcə ilinin sonuna Fondun qalığının “sıfır” məbləğlə ifadə olunacağını göstərir. Qeyd olunanlar fonunda həm auditlə əhatə edilən ilin əvvəlinə, həm də ilin sonuna müvafiq olaraq 1047,7 mln. manat və 622,8 mln. manat qalığı olmuşdur (Cədvəl 1).

Fondun 2023-cü ilin proqnoz göstəriciləri tərtib edilərkən qanunvericilik aktında gəlir və xərc bərabər olmaqla qəbul olunsada, bu göstəricilər qarşılığında ilin sonuna icra göstəricilərinin müqayisəsinə əsasən investisiyaya yönəldilmiş məbləğ (1050000,0 min manat) nəzərə alınmazsa gəlir xərcdən 625140,35 min manat çox olmuşdur.

Ümumiyyətlə, Fondun gəlir və xərclərinin hər növbəti il üçün təsdiq olunan büdcə

qanununda bərabər müəyyən edilməsi hər hansı hüquqi aktın tələbi deyil. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən hüquqi şəxs yaratmadan təsis edilmiş büdcədən kənar dövlət fondlarının xərclərinin yuxarı həddi həmin fondların büdcə ilinin əvvəlinə olan qalığından və il ərzində mədaxil olunacaq vəsaitin cəmindən yuxarı ola bilməz. Göründüyü kimi, həmin qanunla qalıq məbləğinin formalaşmasının mümkün hesab edilməsi fonunda gəlir və xərclərin bərabər olmamasının qəbul edildiyini vurğulamaq olar.

Beynəlxalq təcrübə gəlir və xərclərin həm bərabər, həm bərabər olmayan göstəricilərinin təsdiq olunduğunu göstərir. Belə ki, Qazaxıstan və Moldova respublikalarında analoji fondların gəlir və xərcləri qanunla bərabər götürülsə də, Rusiya Federasiyası və Qırğızıstan Respublikasında bu göstəricilər fərqlidir.

Qeyd edək ki, Fondun xərcinin əsas hissəsini təşkil edən pensiya xərci “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda təsbit edilmiş tələblər əsasında aparılan hesablama nəticəsində müəyyənləşən məbləğdir və Fondun büdcə gəlirlərindən asılı olmadan formalaşır. Başqa sözlə, bu xərclər müvafiq hüquqi aktların tələbi olmaqla dövlətin qəbul etdiyi funksiyaların icrası məqsədi daşıyır. Eləcə də, diqqətə çatdıraraq ki, xərc istiqamətləri əsasən konkretidir və gəlirlə xərcin bərabər qəbul olunması mülahizəsi nəzərə alınmaqla qeyd edə bilərik ki, əslində xərclər daha üstün mövqedə olmaqla gəlirlər tərəfindən təmin olunmalıdır. Nəzərdə tutulmuş xərclərin gəlirlərlə tam bərabərləşdirilməsi məqsədilə “Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 16.06.2023-cü il tarixli 918-VIQD nömrəli Qanununa əsasən Fondun 2023-cü il üzrə təsdiq edilmiş büdcəsinə dair qanunvericilik aktına yeni gəlir mənbəyi, yəni “Əvvəlki illərdə dövlət sosial müdafiə fondunun istifadə olunmamış vəsaitindən cari ilin xərclərinə yönəldilən məbləğ” başlıqlı bölmə əlavə edilmiş və bu mənbə üzrə gəlir 4000,0 min manat proqnozlaşdırılmış, ilin sonuna həmin mənbə üzrə icra baş verməmişdir.

Dövlət sosial müdafiə fondunun hər il qəbul edilən büdcə qanununun 5-ci maddəsində büdcə ili ərzində dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlara nəzərdə tutulmuş məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə vəsaitlər dövlət sosial müdafiə fonduna tam məbləğdə daxil olmadıqda, dövlət sosial müdafiə fondunun büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin məbləği nəzərdə tutulmuş və faktiki hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqları arasındakı fərq qədər artırılması, artıq daxil olduqda isə nəzərdə tutulmuş və faktiki hesablanmış məcburi

dövlət sosial sığorta haqları arasındakı fərq qədər azaldılması qeyd edilmişdir.

İlk olaraq qeyd edək ki, qanunların bu maddəsində əks olunanlar, dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin öhdəliyinin maliyyələşdirilməsi deyil, balanslaşdırma xarakterli olduğunu göstərir. Belə ki, hesabat ilində Fondun gəlirlərinin icra səviyyəsi və dövlət öhdəliyinin məbləği bir-biri ilə əlaqəsi olmayan iki göstərici olmaqla yanaşı öhdəlik qanunla müəyyən edilmiş istiqamətlər üzrə formalaşır. Daha da dəqiqləşdirmə aparsaq, dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar üzrə Fonda ayırmaların nəzərdə tutulduğundan çox olması, son nəticədə, əhatə dairəsinin genişlənməsindən və ya əmək haqqı səviyyəsinin artımından meydana gəlir.

Həmçinin qeyd edək ki, ümumiyyətlə, təcrübədə dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar üzrə Fonda ayırmaların həmişə kəsirlə icra olunması fonunda dövlət sosial müdafiə fondunun büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin məbləğinin artırılması müşahidə edilməmişdir.

Gəlirlər barədə: 2023-cü ildə bütün mənbələr üzrə Fondun gəlirləri 6721987,8 min manat təşkil etmişdir və bu, təsdiq olunmuş məbləğə münasibətdə 7,2% çoxdur. Cəmi gəlirlərin 77,2%-i məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından formalaşmışdır. Digər əsas mənbə kimi isə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər iştirak etmiş, həmin məbləğin payı 21,8% olmuşdur. Hər iki mənbə üzrə qanunla müəyyən edilmiş məbləğin icra səviyyəsi müvafiq olaraq 108,6% və 100,0% təşkil etmişdir (Cədvəl 1).

2023-cü ildə Fondun büdcəsinə icra prosesində yenidən baxılması nəticəsində gəlir mənbələri kimi məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından daxilolmalar, sair gəlirlər və dövlət büdcədən ayrılan vəsaitin məbləği sabit saxlanılmış, əvvəlki illərdə dövlət sosial müdafiə fondunun istifadə olunmamış vəsaitindən cari ilin xərclərinə yönəldilən məbləğdən 4000,0 min manat vəsait gəlir kimi daxil edilmişdir. Bununla bağlı 2 əsas məqam diqqətə çatdırılmalıdır.

1) əvvəlki illərdə formalaşmış gəlirin artıq həmin ildə dövlət gəlirləri kimi uçota düşdüyünü diqqətə alaraq bu məbləğin yenidən gəlir olaraq büdcəyə daxil edilməsi dövlət gəlirlərinin həmin məbləğ qədər təkrar uçotuna şərait yaratmışdır;

2) 2023-cü il üçün büdcənin 2022-ci ilin sonuncu rübündə müzakirəsi və qəbulu zamanı əsas kimi müəyyənləşdirilmiş makroparametrlərin dəyişmə meyilləri dürləşmələr zamanı nəzərə alınmamış, məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının məbləği artırılmamış, bu da icra və proqnoz göstəriciləri arasında fərqi böyüməsinə səbəb olmuşdur.

2023-cü ilin ikinci yarısından investisiya fəaliyyətinin tənzimlənməsinə dair hüquqi aktların

qüvvəyə minməsi ilə bu sahədə tədbirlər həyata keçirilmiş, investisiya gəlirləri əldə olunmaqla müəyyən edilmiş qaydada istifadə olunmuşdur. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.04.2023-cü il tarixli 2105 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət sosial müdafiə fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsi və investisiya gəlirlərindən istifadə edilməsi Qaydası” ilə sərbəst vəsaitin investisiyaya yönəldilən hissəsinin, investisiya gəlirlərinin, onun istifadə olunmamış qalığının və xərclərin yalnız uçotu ilə bağlı tənzimlənmə nəzərdə tutulmuş və 2023-cü ilin ikinci yarısından başlayaraq Fond tərəfindən dövlət sosial müdafiə fondunun sərbəst vəsaitlərinin Qaydada qeyd edilən maliyyə alətlərinə investisiya edilməsinə başlanılmışdır. Belə ki, 2023-cü ildə bu fəaliyyət çərçivəsində 52500,0 min manat məbləğində vəsaitin depozit hesablarda yerləşdirilməsi, 997499,9 min manat məbləğində dövlət təminatlı istiqrazların alışı və 1465265,5 min manat məbləğində vəsait əsasında əks-repo əməliyyatlarında iştirak nəticəsində 31.12.2023-cü il tarixinə ümumilikdə 5882,9 min manat məbləğində gəlir əldə edilmişdir.

“Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.1.4-cü maddəsinə əsasən investisiya gəliri – investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə olunan vəsait ilə həmin vəsaitin əldə edilməsinə çəkilən xərc arasındakı fərkdir. 2023-cü ildə Fond tərəfindən sərbəst vəsaitlərin investisiyaya yönəldilməsi üzrə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı komissiya və xidmət haqqı, eləcə də bank xidmət haqqı kimi xərc edilmiş vəsaitin həcmi ümumilikdə 252,8 min manat olmuşdur.

Təsdiq olunmuş göstəricilərə münasibətdə gəlirlərin əsas hissəsini təşkil edən *məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından daxilolmaların* 37,3%-i büdcə təşkilatlarından formalaşmışdır. Ümumiyyətlə, qeyd edək ki, məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə meyllər əlaqəli makrogöstəricilərin davranış meyllərinə uyğun olsa da, fərqli hesabatların dövlət və ya qeyri-dövlət, eləcə də büdcə və ya qeyri-büdcə sektoru üzrə qruplaşdırılması göstəricilərin dinamikasını tam izah etməyə imkanı vermir.

2023-cü ildə ümumilikdə hesablanmış əmək haqqı fondu 21619808,9 min manat təşkil etmişdir ki, həmin məbləğin 21566394,0 min manatı muzzdlu işlə əlaqədar əldə olunan gəlirləri əhatə etmişdir. Hesablanmış əmək haqqı fondunun 99,8%-nin muzzdlu işlə bağlı olmuş, bu göstəricinin 7494930,2 min manatı büdcə sektorunu, 13550228,8 min manatı isə qeyri-büdcə sektorunu əhatə etmişdir.

Cədvəl 2. Hesablanmış əmək haqqı və məcburi dövlət sosial sığorta haqqı, min manatla

N	Göstəricilər	Cəmi	2023-cü il üzrə		Fiziki şəxslər
			Hüquqi şəxslər üzrə		
		büdcə sektoru	qeyri büdcə sektoru		
	Muzdlu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlər üzrə				
1	Gəlirlər	21 566 394,0	7 494 930,2	13 550 228,8	521 235,0
1.1	Hesablanmış əmək haqqı və əmək haqqına aid edilməyən gəlirlər	21 415 224,5	7 484 876,7	13 411 257,7	519 090,2
	o cümlədən				
1.1.1	əmək haqqı	20 691 877,4	7 051 858,7	13 121 080,8	518 937,9
1.1.2	əmək haqqının tərkibinə daxil olmayan gəlirlər	723 347,1	433 017,9	290 176,9	152,3
1.2	Digər gəlirlər	151 169,5	10 053,5	138 971,1	2 144,9
2	Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilməyən gəlirlər	1 162 773,9	208 047,7	954 637,0	89,2
2.1	"Sosial sığorta haqqında" Qanunun 12-ci maddəsi üzrə	454 879,7	0,0	454 879,7	0,0
2.2	Həyatın yığım sığortası üzrə	364 674,5	3 801,4	360 857,7	15,4
2.3	Sığortaədənin vəsaiti hesabına əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirməyə görə verilən müavinət üzrə	72 503,1	18 247,6	54 237,8	17,7
2.4	Digər	270 716,6	185 998,7	84 661,8	56,1
3	Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilən gəlirlər	20 403 620,1	7 286 882,4	12 595 591,7	521 145,9
4	Hesablanmışdır	5 101 453,3	1 821 722,5	3 149 444,4	130 286,5
4.1	Hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqqı	5 099 556,0	1 821 719,3	3 147 550,2	130 286,5
4.1.1	Sığortaədənin hesabına	4 117 372,0	1 603 111,7	2 414 512,4	99 747,9
4.1.2	Sığortaolunanın hesabına	982 184,0	218 607,6	733 037,8	30 538,6
4.2	Digər	1 897,3	3,2	1 894,1	0,0
4.2.1	Sanatoriya-kurort yollayışlarının dəyərinin qismən ödənilməsi	1 895,6	2,4	1 893,2	0,0
4.2.2	Əmək zədəsi və peşə xəstəliyi üzrə müavinətlərin geri qaytarılması	1,7	0,8	0,9	0,0
	Muzdlu işə aid edilməyən fəaliyyətlər üzrə				
1	Cəmi məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilən gəlirlər	53 414,9	16 392,2	32 700,6	4 322,1
1.1	Mülki hüquqi xarakterli müqavilələrlə işləyənlər üzrə	23 405,4	3 972,8	19 412,6	19,9
1.2	Vəkillər kollegiyasının üzvləri, sərbəst auditorlar və sərbəst mühasiblər üzrə	16 474,1	0,0	12 172,5	4 301,6
1.3	Müəlliflik qonararı əldə edən şəxslər üzrə	13 535,5	12 419,4	1 115,5	0,6
2	Cəmi hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqqı	89 519,2	2 856,1	6 237,7	80 425,4
2.1	Mülki hüquqi xarakterli müqavilələrlə işləyənlər üzrə	5 851,3	993,2	4 853,2	5,0
2.2	Vəkillər kollegiyasının üzvləri, sərbəst auditorlar və sərbəst mühasiblər	1 647,4	0,0	1 217,2	430,2
2.3	Müəlliflik qonararı əldə edən şəxslər üzrə	2 030,3	1 862,9	167,3	0,1
2.4	Sahibkarlıq fəaliyyəti üzrə	78 436,8			78 436,8

	o cümlədən				
	Ticarət fəaliyyəti üzrə	35 634,4			35 634,4
	Tikinti fəaliyyəti üzrə	975,0			975,0
	Digər fəaliyyət üzrə	41 827,5			41 827,5
2.5	Xüsusi notariuslar	1 553,4			1 553,4

İlk olaraq qeyd edək ki, hesablanmış əmək haqqı fondunun tərkibində məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilməyən gəlirlərin payı 5,4% təşkil etmişdir. 2021-2023-cü illər üçün bu göstərici demək olar ki, sabit qalsa da, artım tempi daha sürətli olmuş, cəmi hesablanmış əmək haqqı fondunun 2022-ci ildə 2021-ci ilə, eləcə də 2023-cü ildə 2022-ci ilə nisbətən artımı müvafiq olaraq 18,8% və 12,8% təşkil etmişdir. Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilməyən hissənin artım tempi müvafiq olaraq 5,9% və 14,7% olmuşdur. Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilməyən gəlirlərin tərkibində "Sosial sığorta haqqında" Qanunun 15-ci maddəsi üzrə azadolmalar daha böyük çəkiyə malik olsa da, 2021-2023-cü illərdə bu göstərici azalma davranışı nümayiş etdirmiş, bunun müqabilində ikinci böyük xüsusi çəkiyə malik olan həyatın yığım sığortasına cəlb edilən hissənin payı əks meyilə malik olmuşdur.

Cədvəl 3. Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilən gəlirlər, min manatla

İstiqamətlər	2021	2022	2023
Məcburi dövlət sosial sığorta haqqına cəlb edilən gəlirlər	15 139 958,2	18 109 247,2	20 403 620,1
Hesablanmışdır	3 786 954,4	4 529 355,3	5 101 453,3
Hesablanmış məcburi dövlət sosial sığorta haqqı	3 784 989,5	4 527 311,8	5 099 556,0
Sığortaədənin hesabına	3 097 429,5	3 684 730,9	4 117 372,0
Sığortaolunanın hesabına	687 560,1	842 580,9	982 184,0
Digər	1 964,9	2 043,5	1 897,3
Sanatoriya-kurort yollayışlarının dəyərinin qismən ödənilməsi	1 962,9	2 002,8	1 895,6
Əmək zədəsi və peşə xəstəliyi üzrə müavinətlərin geri qaytarılması	2,0	40,7	1,7

Son illərdə olduğu kimi, 2023-cü ildə də dövlət sosial müdafiə fondunun büdcəsində daxilolma mənbələrindən biri kimi *"Dövlət sosial müdafiə fondunun büdcəsinin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait"* nəzərdə tutulmaqla 1467,8 mln. manat məbləğində təsdiq edilmiş, həmin məbləğdə də icra olunmuşdur.

Məlum olduğu kimi, dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait dövlət sosial müdafiə fondunun büdcəsi ilə bağlı qanunlarda son illərdə fərqli adlarla göstərilmişdir. Hesablama Palatasının rəylərində də qeyd edildiyi kimi, bu daxilolmaların iki məqsədlə ifadə olunması cəm məbləğdə

əks etdirilmiş vəsaitin hansı hissəsinin balanslaşdırma, hansı hissəsinin isə öhdəlik üzrə nəzərdə tutulduğunu müəyyən etmək imkanı vermir. 2018-ci ilə qədər büdcə qanunlarında bu daxilolma “dövlət büdcəsindən transfer”, 2018-ci ildən sonra “büdcənin balanslaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsinin öhdəliklərinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən ayrılan vəsait” kimi əks etdirilmişdir. Qanunvericilikdə dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulmuş istiqamətlər üzrə öhdəliklərin məbləğinin tam hesablanılmaması öhdəliklərin bir hissəsinin sığorta ödənişləri hesabına maliyyələşdirilməsi ilə nəticələnmişdir.

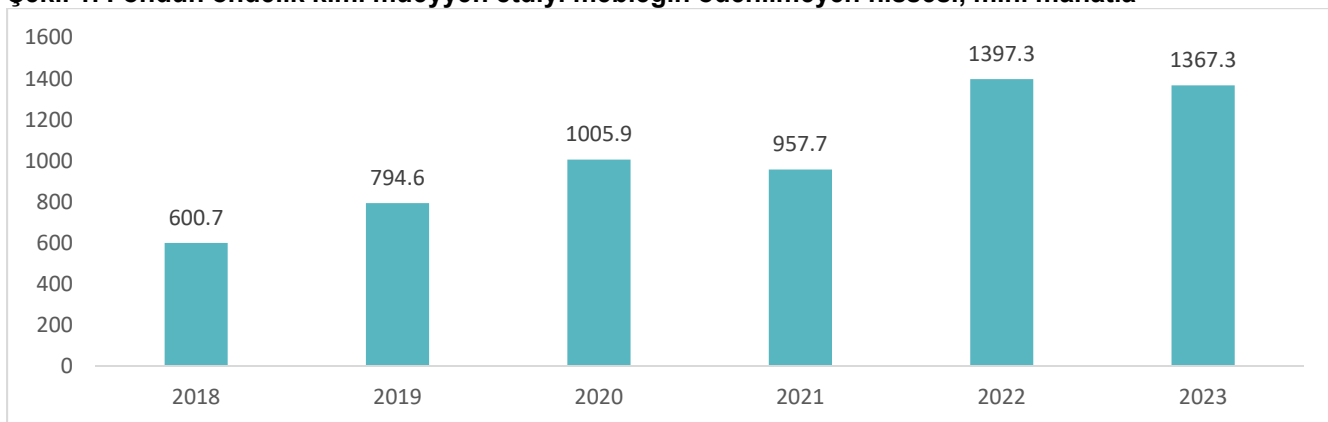
Cədvəl 4. Dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər barədə məlumat, mln. manatla

Dövlət öhdəliyinin məbləği	2020	2021	2022	2023
Müraciətdə əks olunan	2183,8	2265,1	2529,3	2835,1
Büdcə qanununa daxil edilən	1188,9	1631,5	1232,0	1467,8
İcra olunan	1177,9	1307,4	1132,0	1467,8

Son nəticədə, 2021-2023-cü illər ərzində Fond tərəfindən “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməli olan məbləğ 7629,44 mln. manat kimi müəyyənləşdirilsə də, 59,8%-i (4331,3 mln. manat) qanuna daxil edilmiş və müəyyənləşdirilmiş tələbata münasibətdə 56,8%-i icra olunmuşdur.

Qeyd edək ki, Fondun büdcəsi ilə bağlı sənədləşmədə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin məbləği ilə bağlı 2018-ci ildən başlayaraq hər il üçün Fond tərəfindən hesablanmış öhdəlik məbləğinin tam ödənilməməsi göstərilmişdir.

Şəkil 1. Fondun öhdəlik kimi müəyyən etdiyi məbləğin ödənilməyən hissəsi, mln. manatla

Beləliklə də, Fondun mülahizələri əsasında 2018-ci ildən başlayaraq ödənilməmiş öhdəlik məbləği 6,1 mlrd. manat təşkil etmişdir.

Artıq yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməli olan cəmi məbləğin hesabat ilinə düşən hissəsi də tam ayrılmamışdır ki, bu da həmin illər üzrə Fondun hesablanmış gəlirlərinin icra səviyyəsinin aşağı olmasına səbəb olur.

Müxtəlif illərdə öhdəliyin maliyyələşdirilməsi məqsədilə ayrılan vəsaitin az icra edilməsi,

bəzi illərdə mahiyyət etibarı ilə dövlət öhdəliyi hesab edilməli olan xərclərin də bir hissəsinin məcburi dövlət sığorta haqları hesabına ödənilməsi dövlət öhdəliyinin artımına səbəb olur.

Fondun *sair gəlirləri* fərqli istiqamətlərdən formalaşmış və bu gəlirlərin tərkibində əsas paya faiz və maliyyə sanksiyaları üzrə daxilolmalar malik olmuşdur.

Cədvəl 5. Sair daxilolmaların və sair xərclərin strukturu, min manatla

N	İstiqamət	Mədaxil
1	Səhvən daxil olmuş vəsait üzrə	34,17
2	Xüsusi vəsait üzrə	6 156,32
3	Belarusiya Respublikasından daxil olmuş vəsait	1,35
4	Ukrayna Respublikasından daxil olmuş vəsait	0,21
5	Sığortaolunanlar tərəfindən pensiya kapitallarının artırılması üçün ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqqı	120,27
6	Dövlət büdcəsinə (faiz və maliyyə sanksiyası) köçürülmüş	
7	ƏƏSMN-nə (faiz və maliyyə sanksiyası) köçürülmüş	
8	Artıq ödənilmiş pensiya və məcburi dövlət sosial sığorta haqqı hesabına ödənilən müavinət üzrə bərpa edilmiş vəsait	4 131,44
9	Sanatoriya -kurort yollayışlarından daxil olmuş vəsait	2 116,36
10	Digər daxilolmalar	73,40
11	AHIK-dan daxil olmuş vəsait	7,97
12	Tenderdən daxil olmuş vəsait	6,43
13	Artıq ödənməmiş vəsait Bank hesabına geri köçürülmüşdür	4,55
Cəmi		12 652,47

Sığorta daxilolmalarının şəxsi hesablarda əks olunması ilə bağlı: Məlum olduğu kimi, “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən pensiya kapitalı fərdi şəxsi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınan və fərdi şəxsi hesabın yığım hissəsində toplanan vəsaitlərin məbləğidir. Fərdi şəxsi hesab isə, “Dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçot haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununu ilə, hər bir sığortaolunana sığortaçı tərəfindən sosial sığorta nömrəsi ilə açılan, fərdi uçot məlumatlarının əks olunduğu hesabdır. Vətəndaşların pensiya məbləği ödənilmiş sığorta haqları ilə sıx əlaqəlidir və bu səbəbdən də, ödəmələr üzrə düzgün hesabatlılığın təmin olunması gələcək təminatın maliyyə əsasını formalaşdırır.

Toplanmış audit sübutları ilə müvafiq dövrlərdə sığortaedənlər tərəfindən Fondun xəzinə hesablarına ödənilmiş 117406,8 min manat məbləğində məcburi dövlət sosial sığorta haqqının sığortaolunanların fərdi şəxsi hesablarında (*sığortaedənlər tərəfindən müvafiq qaydada hesabatların təqdim edilməməsi səbəbindən*) əks olunmadığı müəyyən edilmişdir. Bu isə, ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqqının sığortaolunanların fərdi şəxsi hesablarında əks olunmaması ilə nəticələnmişdir. Göstərilənlər gələcəkdə pensiya hüquqlarının

formalaşması zamanı tələb olunan sosial sığorta stajının və yaxud pensiya kapitalının yetərli olmamasına və həmin şəxslərin pensiya ödənişindən ümumiyyətlə məhrum olmasına, ən yaxşı ssenaridə isə təyin olunan pensiyanın aşağı məbləğlə ifadə olunmasına şərait yarada bilər.

Ödənilmiş sığorta haqlarının fərqli səbəblərdən 01.01.2024-cü il tarixinə hesablarda əks etdirilməməsi hallarını aşağıdakı iki dövr üzrə qruplaşdırmaq olar:

➤ 2006-2016-cı illər üzrə formalaşmış qalıqlar əsas iki səbəbdən baş vermişdir: sığortaedənlər tərəfindən təqdim edilmiş "Məcburi dövlət sosial sığorta haqqı üzrə sığortaolunanlar haqqında məlumat"larda (Forma B3) sosial sığorta nömrəsinin (SSN) qeyd edilməməsi və hesabatın təqdim olunmaması.

➤ 2017-ci ildən başlayaraq hesabatların təqdim olunmaması səbəbi ilə formalaşan qalıq məbləğinin artımı müşahidə edilmişdir.

Qeyd edək ki, 2006-2016-cı illər üzrə formalaşan qalıqların məbləğdə iştirak payının çox olması, eləcə də daha çox sığortaolunanı əhatə etməsi səbəbindən sığorta haqqının hesablarda əks olunması ilə bağlı fəaliyyətin əsasən hüquqi şəxslər üzrə həyata keçirilməsi təcrübəsinin 2017-2023-cü illərdə də tətbiq olunması fiziki şəxslər və torpaq mülkiyyətçilərinin say və məbləğdə xüsusi çəkisinin artımına gətirib çıxarmışdır.

Gəlirlər üzrə debitor və kreditor borclarla bağlı: Vergi orqanlarından əldə edilmiş məlumatlara əsasən sığortaedənlərin Fond qarşısında və Fondun da sığortaedənlər qarşısında borcu artmış, məbləğ baxımından sığortaedənlərin borcu Fondun borcundan daha çox olsa da, 2023-cü il ərzində Fondun borcunun artım tempi daha sürətli olmuşdur. Belə ki, Fondun sığortaedənlər qarşısında borcunun artımı 29,8% təşkil etsə də, sığortaedənlərin borcunun artım tempi 9,4% olmuşdur.

Cədvəl 6. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə borclar barədə məlumat, min manatla

Tarix	Borclar	Borcun məbləği	o cümlədən		
			Əsas borc	Hesablanmış faiz və maliyyə sanksiyaları	digər
01.01.2023-cü il tarixə	Fondun sığortaedənlərə borcu	36 792,5	32 789,0	3 892,8	110,7
	Sığortaedənlərin Fonda borcu	213 398,3	159 482,4	53 718,4	197,5
01.01.2024-cü il tarixə	Fondun sığortaedənlərə borcu	47 756,2	43 897,5	3 740,6	118,1
	Sığortaedənlərin Fonda borcu	233 463,0	170 271,4	63 013,1	178,6

Fondun sığortaedənlərə borcunun tərkibində əsas pay dövlət təşkilatlarına, o cümlədən büdcə təşkilatları, dövlət mülkiyyətində olan digər təşkilatlara və əsas iri sığortaedənlərə aid olmuş, Fonda olan borc məbləğində isə fiziki şəxslər də daxil olmaqla qeyri-dövlət sektorunun xüsusi çəkisi çox olmuşdur.

Cədvəl 7. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları üzrə borcların strukturu, min manatla

N	Vergi ödəyiciləri	Debitor borcun məbləği		Kreditor borcun məbləği		Silinmə
		1/1/2023	1/1/2024	1/1/2023	1/1/2024	2023-cü il
	Cəmi	36 792,5	47 756,2	213 398,3	233 463,0	505,8
	<i>o cümlədən</i>					
1	Büdcə təşkilatları	10 557,0	13 206,1	6 777,8	2 206,4	2,2
2	Əsas iri sığortaedənlər	1 150,4	162,1	16 160,5	18 705,7	0,0
	<i>o cümlədən</i>					
2.1	Azərsu ASC	0,2	0,2	11 264,0	13 813,8	0,0
2.2	Azərbaycan Dəmir Yolları QSC	4,1	16,7	0,0	0,0	0,0
2.3	Azərenerji ASC	1,4	0,5	4 890,9	4 890,9	0,0
2.4	Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi üzrə	135,3	111,3	2,5	1,0	0,0
2.5	Azərbaycan Hava Yolları QSC	79,4	30,1	0,0	0,0	0,0
2.6	Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti	930,0	3,2	3,0	0,0	0,0
3	Dövlət mülkiyyətindəki digər təşkilatlar	8 614,6	11 463,4	66 436,4	68 033,0	316,6
4	Bələdiyyə mülkiyyətindəki təşkilatlar	13,6	13,0	6 932,9	6 844,6	8,0
5	Digər hüquqi şəxslər	12 309,9	18 278,5	73 651,6	88 967,9	156,8
6	Fiziki şəxslər	4 147,1	4 633,0	43 439,1	48 705,5	22,2

Əlavə olaraq qeyd edək ki, Fond tərəfindən sığorta ödənişləri üzrə artıqödəmələr və borclar şərti aktiv və şərti öhdəlik kimi qiymətləndirildiyi üçün Fondun müvafiq il üzrə maliyyə hesabatlarının izahlı qeydlərində əks olunmuşdur.

Xərclər barədə: Toplanmış audit sübutları gəlirlərdə olduğu kimi, xərclərdə də iki istiqamət üzrə göstəricilərin smetanın icrası ilə bağlı məlumatlara daxil edilmədiyini göstərir. Onlardan birincisi dövlət icbari şəxsi sığorta ilə bağlı olmuşdur. Belə ki, 2023-cü ildə 16018,0 min manat sığorta vəsaiti ödənişi həyata keçirilmişdir. Qeyd edək ki, 2022-ci ildə bu göstərici 9320,2 min manat olmuşdur. İcra məlumatlarına daxil edilməmiş ikinci istiqamət investisiya fəaliyyətinin təmin edilməsi ilə bağlı çəkilən xərcləri əhatə etmişdir. Belə ki, 2023-cü ildən vəsaitlərin idarə olunmasına başlanılmış və bununla bağlı 252,8 min manat vəsait xərc edilmişdir. Bu vəsaitin 249,4 min manatı Milli Depozit Mərkəzinə və Bakı Fond Birjasına, 1,2 min manatı investisiya şirkətinə, 2,2 min manatı isə bank xidmət haqqına icra olunmuşdur.

Fondun 2023-cü il üçün xərcləri təsdiq edilmiş qanunla 6267970,0 min manat nəzərdə tutulmuş, qanun üzrə müəyyən edilmiş xərc istiqamətlərinin icra məbləği 6080576,28 min manat və ya 97,0% təşkil etmişdir. Əlavə olaraq diqqətə çatdırılmalıdır ki, ilin əvvəlinə mövcud olan 1047674,79 min manat qalıq məbləği də nəzərə alınmaqla audit olunan dövr ərzində 1050000,0 min manat məbləğində vəsait investisiya fəaliyyətinə yönəldilmiş, bu məlumat

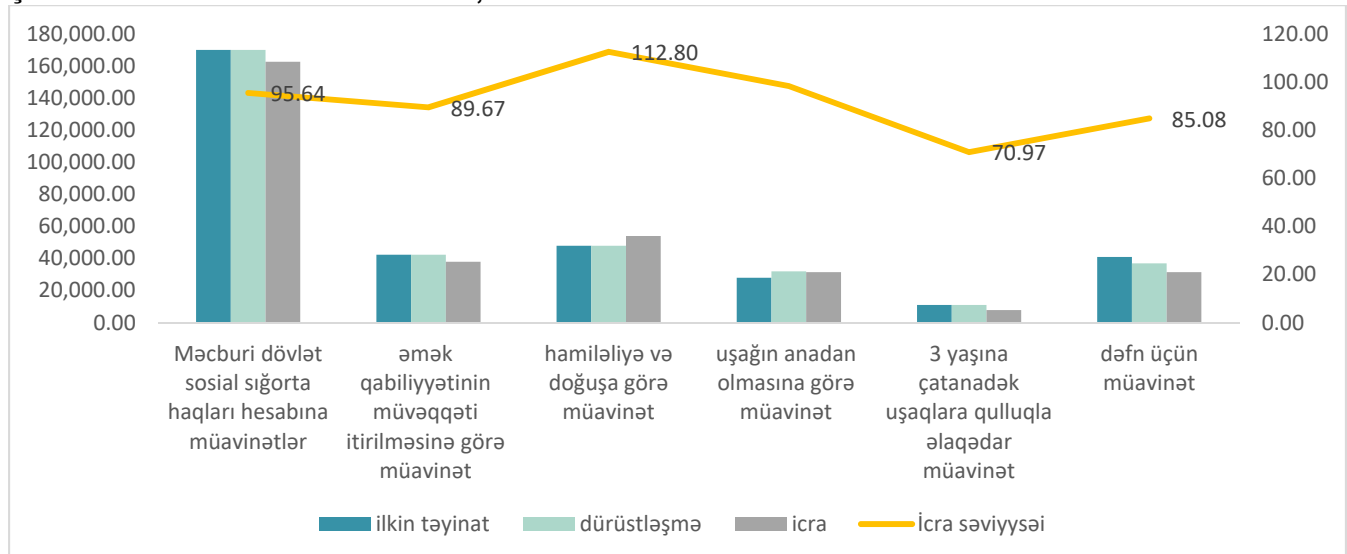
Fondun gəlir və xərclərinin kassa icrasını əks etdirən məlumatlara daxil edilmişdir (Cədvəl 1). Həmçinin “Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il üçün büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda sair xərclər nəzərdə tutulmasa da, icra prosesində bir sıra xərclər bu ad altında birləşdirilmiş, eləcə də investisiyaya yönəldilən məbləğ də bu xərclərə aid edilmişdir.

Fondun xərclərinin əsas hissəsini, *əhaliyə ödənişlər* təşkil etmiş, bu istiqamətdə nəzərdə tutulmuş vəsaitin icra səviyyəsi 96,9% olmuşdur. Əhaliyə ödənişlərlə bağlı nəzərdə tutulmuş və icra edilmiş vəsaitin 97,2%-ni əmək pensiyaları, qalan 2,8%-ni isə məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına ödənilən müavinətlər üzrə xərcləri əhatə etmişdir. Beləliklə də, deyə bilərik ki, Fondun xərclərinin icra meyilləri əmək pensiyalarına ayrılan xərclərin davranışı ilə müəyyən olunur.

Qeyd edək ki, toplanmış audit sübutlarına əsasən, 2023-cü ilin ilk yarısında müşahidə edilən meyillər diqqətə alınmaqla Fondun büdcəsi ilə bağlı qanuna yenidən baxılması zamanı xərclərin nümayiş etdirdiyi faktiki davranışlar nəzərə alınaraq xerc istiqamətləri üzrə məbləğ dürüstləşmələri aparılmamışdır (Cədvəl 1).

Hesablama Palatası tərəfindən aparılan auditlərin nəticələrində, eləcə də hazırlanan rəylərdə əks olunduğu kimi, *müavinətlərin ödənilməsi ilə bağlı xərclərin* icra səviyyəsi son illərdə cəm ifadəsində təsdiq edilmiş göstəriciyə münasibətdə ümumi meyillərə uyğun olsa da, ayrı-ayrı növlər üzrə fərqlənir. Müavinətlər üzrə ümumilikdə proqnozlaşdırılmış məbləğin ilin sonunda 95,6% icra olunması fonunda ayrı-ayrı növlər üzrə icralar fərqlənmişdir.

Şəkil 2. Müavinət növləri üzrə xərclər, min manatla və %-lə

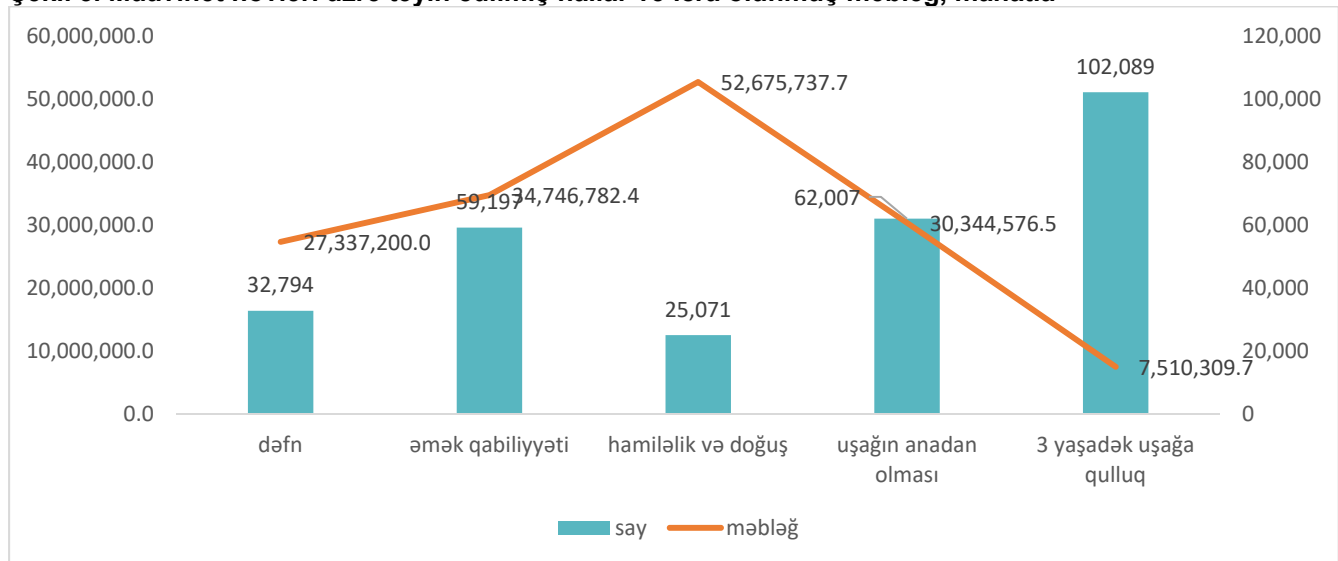

Göründüyü kimi, 3 yaşına çatanaqəd uşağa qulluqla əlaqədar və dəfn üçün müavinətlərin icra səviyyəsi orta göstəricidən 24,67 faiz bəndi və 10,56 faiz bəndi aşağı olmuş, əmək

qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsinə görə müavinətlərin icra səviyyəsi də yüksək olmamış, bunlar müqabilində hamiləliyə və doğuşa görə müavinətlərə nəzərdə tutulmuş məbləğdən çox vəsait yönəldilmişdir. Qeyd edək ki, 2023-cü ildə büdcəyə yenidən baxılma prosesində müavinətlərə ayrılmış cəmi məbləğ dəyişməz saxlanılsa da, uşağın anadan olmasına görə müavinətə nəzərdə tutulmuş məbləğ 4000,0 min. manat artırılmış və dəfn üçün müavinət üzrə vəsait eyni məbləğdə azaldılmışdır. İcra göstəricilərinə gəldikdə həmin müavinətlər üzrə icra səviyyəsi müvafiq olaraq 32000,0 min manata qarşı 31523,0 min manat və 37000,0 min manata qarşı 31480,1 min manat təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, dəfn üçün müavinətlər üzrə həm ilkin olaraq, həm də yenidən baxılma prosesində müşahidə olunan meyllərin nəzərə alınmaması nəticəsində daha çox vəsait nəzərdə tutulmuş, nəticədə icra səviyyəsi aşağı göstərici ilə müşahidə olunmuşdur. Qeyd edək ki, icra səviyyəsi nisbətən aşağı olan müavinət növləri üzrə bu, təkrarlanan meyllərdir və təcrübənin nəzərə alınmaması son nəticədə xərclənən vəsaitin məbləğinə də təsir göstərmişdir.

Göstərilənlərin diqqətə alınmaması 2023-cü ildə 1 müavinət növü üzrə il ərzində qanun səviyyəsində təsdiq olunmuş məbləğdən çox vəsait icra edilməsinə səbəb olmuşdur.

Şəkil 3. Müavinət növləri üzrə təyin edilmiş hallar və icra olunmuş məbləğ, manatla

“Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən Fondun 2023-cü il üçün hamiləliyə və doğuma görə müavinət xərci 48000,0 min manat həddində təsdiq edilmişdir ki, bu da il ərzində aylıq orta hesabla 4000,0 min manat vəsait nəzərdə tutulduğunu qeyd etmək imkanı verir.

Cədvəl 8. Hamiləliyə və doğuma görə müavinət xərci, aylar üzrə, manatla (Naxçıvan MR istisna olmaqla)

Aylar	Ödəniş həyata keçirilmiş şəxslər, nəfərlə	Ödənilmiş müavinət məbləği, manatla
Yanvar	1778	3 328 139,14
Fevral	1944	3 885 456,11
Mart	1840	3 514 496,15
Aprel	1748	3 520 654,77
May	2518	5 174 554,11
İyun	1809	3 947 877,59
İyul	2470	5 453 533,85
Avqust	2015	4 962 316,35
Sentyabr	2163	4 506 410,44
Oktyabr	2441	5 156 272,12
Noyabr	1910	4 112 983,55
Dekabr	2435	5 113 043,51
Cəmi	25071	52 675 737,69

Qeyd edək ki, 2023-cü il üçün büdcənin hazırlanması mərhələsi ilə bağlı toplanmış audit sübutları həmin ildə hamiləliyə və doğuma görə müavinət ödənişi həyata keçiriləcək şəxslərin sayının Fond tərəfindən 19500 nəfər proqnozlaşdırıldığını göstərir. Hesabat ilinin ilk beş ayında müavinət təyin edilən şəxslərin sayı qeyd edilən proqnoz göstəricisinin 50,4%-ə, yarım ildə isə 59,7%-ə bərabər olmuşdur.

Ümumilikdə müavinət təyin edilənlərin sayının ilin ilk yarısında payı illik göstəriciyə münasibətdə müvafiq səviyyə kimi qəbul olunsada, Fond tərəfindən müavinətin təyin edilməsi üçün qəbul edilən əmək haqqı bazasının artım dinamikası nəzərə alınmamışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 15.09.1998-ci il tarixli 189 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Məcburi dövlət sosial sığortası üzrə ödəmələrin və əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirmiş sığortaolunarlara sığortaədən vəsaiti hesabına ödənilən müavinətin hesablanması və ödənilməsi haqqında Əsasnamə"yə əsasən müavinətin məbləği sığortaolunanın əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirdiyi aydan etibarən əvvəlki son 12 təqvim ayındakı qazancın məbləğindən asılı olaraq müəyyənləşdirilir. Statistik məlumatlara əsasən 2023-cü ilin əvvəli ilə müqayisədə may ayında orta aylıq əmək haqqında 9,2%, iyun ayında isə 9,8% artım baş vermişdir. Eləcə də, göründüyü kimi, aprel ayı ilə müqayisədə may ayında icra edilən vəsaitlərdə kəskin artım baş vermişdir. Bunu və ümumilikdə müavinət təyin edilməsi ilə bağlı müraciət sayının Fonda məlum olduğunu diqqətə alsaq, "Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilərkən hamiləliyə və doğuma görə müavinət xərcinə yenidən baxılmamış, ilin sonunda icra edilən məbləğ proqnozlaşdırılmış məbləğdən 9,7% çox olmuşdur.

Qeyd edək ki, müavinətlər, xüsusilə hamiləlik və doğuma görə müavinətlərin təsdiq

edilmiş və icra göstəriciləri arasında uyğunsuzluq mütəmadi olaraq müşahidə olunur. Bununla bağlı Hesablama Palatasının rəylərində müvafiq təhlillər aparılaraq təkliflər irəli sürülmüşdür.

2023-cü il üçün *pensiya və müavinətlər üzrə bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları xərcləri* 25525,0 min manat məbləğində təsdiq edilmişdir ki, bu da il üzrə əhaliyə ödənişlər üzrə proqnozlaşdırılan xərcin 0,42%-dir. Əhaliyə ödənişlər üzrə xərcin çatdırılmasını həyata keçirən ödəniş müəssisələri tərəfindən 19.04.2023-cü il tarixində və 05.05.2023-cü il tarixində Fonda ünvanlanmış məktublarda bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları üzrə dərəcənin 0,42%-dən 0,5%-dək artırılmasının məqsədəmüvafiq olduğu bildirilmiş, əhaliyə ödənişlər üzrə bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları üzrə faiz dərəcəsinin də yer aldığı, müvafiq müvəkkil banklarla bağlanmış müqavilələrə 17.07.2023-cü il tarixində dəyişiklik edilmişdir. Bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları üzrə faiz dərəcələrinə yenidən baxılması prosesi Fondun 2023-cü il üzrə büdcə göstəricilərinə yenidən baxılması dövrünə təsadüf etsə də, Fondun büdcəsinin müvafiq xərc istiqamətində dəyişiklik edilməmiş, nəticədə "Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 09.12.2022-ci il tarixli 673-VIQ nömrəli Qanunun 3-cü maddəsinə əsasən 2023-cü il üçün pensiya və müavinətlər üzrə bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqları xərcləri 25525,0 min manat məbləğində təsdiq edildiyi halda illik icra 26621,97 min manat olmuşdur ki, bu da 1096,97 min manat (4,3%) məbləğində vəsaitin proqnozlaşdırılardan daha çox olmaqla xərc edilməsi deməkdir.

Pensiya ödənişləri ilə bağlı xərclərdə ilk olaraq qeyd edək ki, bu xərclərə 5907180,0 min manat nəzərdə tutulmuş və 5724852,5 min manat məbləğində icra olunmuşdur. Audit olunan dövrün əvvəlinə 1089199 aktiv pensiya işi olmuş, 2023-cü ildə 55662 təyinat aparılmış və 64034 çıxarılmış, beləliklə də, ilin sonunda aktiv pensiya işlərinin sayı 1080827 təşkil etmişdir.

Cədvəl 9. Dövlət öhdəlikləri, pensiya növləri üzrə olmaqla 2023-cü ildə qulluq əlavəsi, maddi yardım, sığorta hissəsi, sığorta hissəsinə əlavə məbləğləri barədə məlumat, min manatla

Növlər	Sığorta hissəsi	Sığorta hissəsinə əlavə	Qulluq stajına görə əlavə	Maddi yardım	Əlavələr*	Cəmi
Yaşa görə	3 146 665,1	5 315,8	599 006,0	139 401,4	72 942,2	3 963 330,5
Əlilliyə görə	984 218,6	2 326,8	63 574,0	52 599,4	10 760,4	1 113 479,1
ABİ	480 080,1	1 032,3	132 526,7	19 320,9	15 082,8	648 042,8
Cəmi	4 610 963,8	8 674,8	795 106,7	211 321,6	98 785,5	5 724 852,5

*Qulluq stajına görə əlavələr alan əmək pensiyaçılarına aylıq maddi yardım (aylıq pensiyasının 10%)

2023-cü ildə dövlət büdcəsindən 1467,8 mln. manat vəsait ayrılmış, əgər biz bu məbləği şərti olaraq 1992-ci ilə qədər formalaşmış sığorta məbləği və nəzərdə tutulmuş əlavələr və yardımlar olmaqla iki hissəyə bölsək, eləcə də əlavə və yardımların tam maliyyələşdirilməsi

mülahizəsini qəbul etsək, göstərilən məbləğin 75,9%-nin məhz əlavə və yardımlara yönəldiyini qeyd etmək olar.

Qeyd edək ki, Fondun hesablamalarına görə 2023-cü il üçün ödənilməmiş hissə 1367,3 mln. manat təşkil etmişdir.

Dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilən və dövlət öhdəliyi kimi qəbul olunan hissənin sərhədlərinin hazırda tam dəqiqləşdirilməməsi fonunda aşağıda göstərilən amillərin də bu məbləğin dəqiq hesablanılmasına şərait yaratmadığını qeyd etmək olar: Beləliklə:

✓ “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 22-1.1-ci maddəsinə əsasən 2019-cu il yanvarın 1-dən etibarən sığortaolunanın əmək pensiyası avtomatlaşdırılmış qaydada təyin edilərkən, onun fərdi şəxsi hesabının sığorta hissəsində 01.07.2018-ci ilin tarixinə qeydə alınmış pensiya kapitalı olduqda, yaş həddinə çatmış sığortaolunan üçün 2006-cı il yanvarın 1-dək olan sığorta stajı 25 il, 2026-cı ildən etibarən isə hər təqvim ili üçün bir il azaldılmaqla, əlilliyi müəyyən edilmiş şəxsə əlilliyə görə əmək pensiyası təyin edilərkən onun 2006-cı il yanvarın 1-dək olan sığorta stajı həmin dövrə olan əmək qabiliyyətli yaş dövrünün hər ili üçün 4 ay götürülməklə ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası təyin edilərkən pensiyaçı olmayan vəfat etmiş şəxsin 2006-cı il yanvarın 1-dək olan sığorta stajı isə əlilliyi müəyyən edilmiş şəxs üçün nəzərdə tutulmuş qaydada hesablanır. Qanunun 22-1.1-ci maddəsinə edilmiş və 2019-cu ilin yanvarın 1-dən qüvvəyə minmiş bu dəyişiklikliyə əsasən şəxsə pensiya təyin edilərkən 01.01.1992-ci il tarixindən 01.01.2006-cı il tarixinədək olan müddətdə qazanmış olduğu sosial sığorta (əmək) stajına əlavə edilmiş stajlar üzrə hesablanan sığorta hissəsi mahiyyət etibarı ilə dövlətin öhdəliyi olsa da, dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilən xərclər siyahısına daxil edilməmişdir.

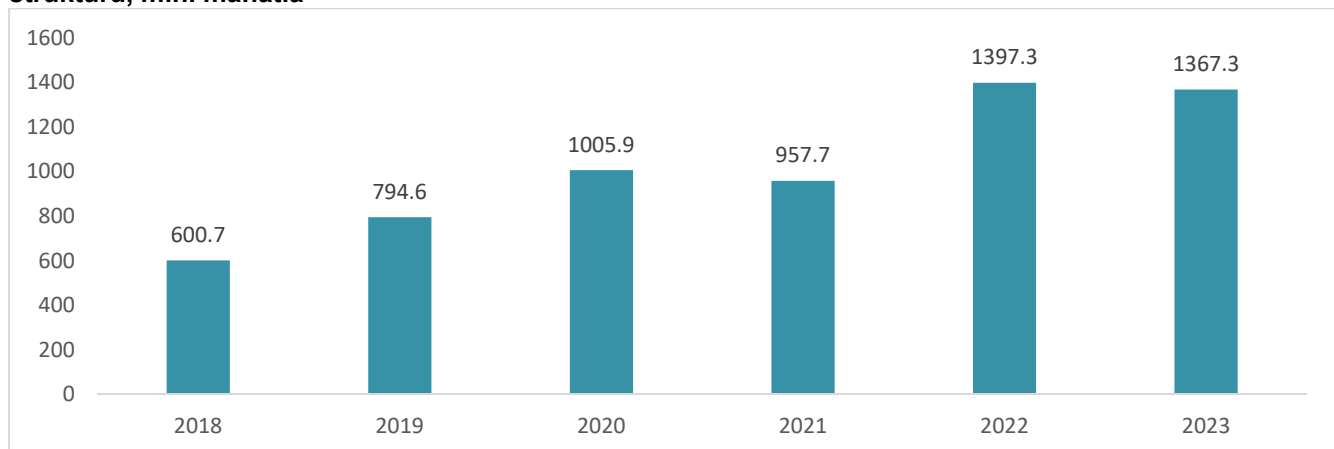
✓ Əmək pensiyası təyin edilmiş şəxslərin “Pensiya” altsistemində qeydiyyatı aparılarkən qazanmış olduqları sığorta (əmək) stajları üç qrupda – 01.01.1992-ci il tarixinədək, 01.01.1992-ci il tarixindən 01.01.2006-cı il tarixinədək və 2006-cı ildən sonrakı dövr üzrə olmaqla qruplaşdırılır. Pensiyaçılar üzrə seçmə qaydada toplanmış audit sübutları əmək pensiyası təyin edilərkən əsas götürülmüş 1992-ci ilin yanvarın 1-dək olan stajın bəzi hallarda pensiya sənədlərində əks etdirilmiş göstəricidən çox, bəzi hallarda isə az olduğu müəyyən edilmişdir. Seçmə qaydada baxılan işlərin sayı pensiya işlərinin sayı ilə müqayisədə çox kiçik olsa da, dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitin məbləğinin yeni pensiya təyin edilmiş və yaxud pensiyaçı kimi uçotdan çıxarılmış şəxslərin staj göstəricilərindən asılı olması da vurğulanmalıdır. Həmçinin pensiyaçıların sayının çox olması baxımından hər bir pensiyaçı üzrə ayrı-ayrılıqda

hesablamaların aparılması kifayət qədər böyük inzibati və maliyyə yükü tələb edir. Bu baxımdan formalaşmış təcrübə əsasında hər hansı bir əmsalın tətbiqi ilə dəqiqləşdirmələrin aparılması dövlət öhdəliyinin dəqiq məbləğinə maksimum yaxınlaşmanı təmin etmiş olar.

Əhaliyə ödənişlər üzrə debitor və kreditor borcla bağlı: Fondun 2023-cü il üçün maliyyə hesabatında aktivlər sırasında dövlət büdcəsindən öhdəliklərin icrası üzrə debitor borc məbləği 6122180,5 min manat kimi qeyd edilmiş və öhdəliklərin tərkibində isə dövlət öhdəliklərinin icrası üzrə alınacaq vəsait kimi də eyni məbləğ əks etdirilmişdir.

Fond tərəfindən hər il üçün büdcə layihəsinin tərtibi zamanı dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməli olan xərclərin məbləğinin müəyyənləşdirilməsi üçün göstəricilər təqdim edilir və bu müraciətlər qarşıdan gələn illə yanaşı, 2018-ci ildən başlayaraq dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməli olan məbləğin ödənilməyən hissəsi kimi əks olunur.

Şəkil 4. 2023-cü ilin maliyyə hesabatında debitor borc kimi müəyyən edilmiş dövlət öhdəliyinin illər üzrə strukturu, mln. manatla

Maliyyə hesabatında Fondun öhdəliyi kimi yalnız dövlət büdcəsindən alınacaq vəsait qarşılığında qiymətləndirilmiş öhdəlik qəbul olunmuşdur. Halbuki Fondun vətəndaşlar qarşısında onlar tərəfindən ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqları qarşılığında öhdəlikləri yalnız bu məbləğlə məhdudlaşmır. Bu baxımdan maliyyə hesabatlarında aparılan aktuar hesablamalar əsasında Fondun cəmi öhdəliklərinin əks olunması maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlərin hazırlanıb tətbiq olunması üçün zəruridir.

Audit zamanı debitor və kreditor borcların araşdırılması nəticəsi kimi müəyyənləşdirilmişdir ki, qeyd edilən yanaşma 2023-cü il maliyyə göstəricilərinin formalaşdırılması zamanı da qüvvədə saxlanılmışdır.

Digər bir hal əmək qabiliyyətinin itirilməsi ilə bağlı müavinətləri əhatə edir. Belə ki, əmək qabiliyyətinin itirilməsinə görə 359,3 min manat, hamiləliyə və doğuşa görə 605,1 min manat,

uşağın anadan olmasına görə 460,3 min manat, 3 yaşınadək uşaqlara qulluqla əlaqədar 42,1 min manat, dəfn üçün isə 12,5 min manat məbləğində olmaqla ümumilikdə 1479,3 min manat məbləğində müavinətə dair haqq-hesab cədvəlləri Fondun Sosial Sığorta və Fərdi Uçot üzrə Mərkəzi Filialı tərəfindən 2023-cü ildə emal edilərək təsdiq edilsə də, ödəniş 2024-cü ildə həyata keçirilmişdir. Audit zamanı məlum olmuşdur ki, qeyd edilən məbləğ Fondun 31.12.2023-cü il tarixinə olan kreditor borcları sırasında yer almamışdır.

2023-cü ildə Fondun məcburi dövlət sosial sığorta haqlarından gəlirləri 5194569,3 min manat təşkil etmişdir ki, "Əmək pensiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.16-cı maddəsinə əsasən məcburi dövlət sosial sığortası, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçot, əmək pensiyası və digər sosial ödənişlər sisteminin idarə edilməsinə yönəldilən və yuxarı həddi sığortaolunanlar üzrə ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının 2,5 faizi məbləğində *idarəetmə xərcləri* müəyyən olunur. Həmin maddə ilə bu xərclərin təsdiq edilən məbləğdən artıq olan hissəsi və istifadə edilməmiş qalığı sosial sığorta ehtiyatına aid edilir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, 2023-cü il üçün idarəetmə xərclərinin yuxarı həddi 129866,0 min manat təşkil edir. Bu həddə riayət etməklə audit olunan il üçün həmin xərclər büdcə qanununda 106700,0 min manat və yuxarı həddin 82,2% səviyyəsində təsdiq edilmiş, ilin sonunda isə 103597,0 min manat icra olunmuşdur. İdarəetmə xərclərinin maliyyələşməsinə istifadə edilən məbləğ təsdiq olunmuş göstəricinin 97,1%-ə bərabərdir.

Toplanmış audit sübutları idarəetmə xərclərinin mütəmadi olaraq əsas hissəsinin əməyin ödənişi ilə bağlı xərclərdən formalaşdığını göstərir və 2023-cü ildə də bu meyil müşahidə edilmişdir.

Qanunvericiliklə idarəetmə xərclərinin məcburi dövlət sosial sığortası, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçot, əmək pensiyası və digər sosial ödənişlər sisteminin idarə edilməsinə yönəldilən xərclər olaraq müəyyənləşdirilməsini diqqətə alaraq, hüquqi aktlarda müvafiq dəyişikliklər edilməklə, bu xərclərin investisiya fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər vasitəsilə maliyyələşdirilməsi dövlət maliyyəsinin idarə olunması və inzibati xərclər arasında uyğunluğun təmin olunmasına xidmət etmiş olar.

Xərclərdə funksional fəaliyyətin təmin edilməsi üzrə DOST Agentliyinə yönəldilən vəsaitlər, həmçinin pensiya və müavinətlər üzrə bank əməliyyatlarının aparılması və sair xidmət haqqı xərcləri idarəetmə xərclərinin tərkibində deyil, ayrıca xərc kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Eləcə də, pensiya və müavinətlərin çatdırılmasının da məcburi dövlət sosial sığortası, fərdi uçot, əmək pensiyası və digər sosial ödənişlər sisteminin idarə edilməsinə yönəldilən vəsaitə

aid olduğunu diqqətə almaqla çatdırma xərclərinin idarəetmə xərclərinin tərkibində əks olunması məqsədemüvafiqdir.

İnvestisiya fəaliyyəti ilə bağlı: “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa 2023-cü ildə edilmiş əlavələrə görə dövlət sosial müdafiə fondunun sərbəst vəsaitləri investisiyaya yönəldilə bilər və bu məbləğ, investisiya gəlirləri və onun istifadə olunmamış qalığı Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında açılmış hesaba toplanır və onların uçotu ayrıca aparılır. Eləcə də, bu qanuna görə investisiyaya yönəldilən sərbəst vəsait, investisiya gəlirləri və onun istifadə olunmamış qalığı növbəti büdcə ilinə sərbəst vəsaitin investisiyaya yönəldilən hissəsi kimi keçirilir. “Dövlət sosial müdafiə fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsi və investisiya gəlirlərindən istifadə edilməsi Qaydası” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.04.2023-cü il tarixli 2105 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş, bu Qaydaların tələblərinə uyğun olaraq İnvestisiya Şurası yaradılmaqla Nazirliyin 14.07.2023-cü il tarixli əmri ilə həmin şuranın fəaliyyətini tənzimləyən əsasnamə qəbul edilmişdir.

Toplanmış audit sübutları ilə bu istiqamətdə fəaliyyətin icrası prosesində İnvestisiya Şurasının qəbul etdiyi siyasətə tam əməl olunmadığı müəyyən edilmişdir. Belə ki, İnvestisiya Şurasının 20.06.2023-cü il tarixli 01 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsinə dair 2023-cü il üzrə İnvestisiya Siyasəti”nin “Likvidlik üzrə tələblər” bölməsinə əsasən dövlət sosial müdafiə fondunun funksional fəaliyyəti ilə bağlı 1 aylıq orta proqnoz xərc məbləği həddində pul vəsaiti Fondun hesablarında saxlanılmalıdır. Göründüyü kimi, burada xərc anlayışı yalnız əhaliyə ödənişlər üzrə xərclərlə məhdudlaşmır, Fondun bütün xərclərini nəzərdə tutur.

“İnvestisiya strategiyası ilə bağlı digər məsələlər” bölməsinə müvafiq olaraq qeyd edilən Siyasət üzrə investisiyaya yönəldiləcək vəsait 2022-ci il üzrə Fondun sərbəst vəsaitindən, habelə 2023-cü ilin birinci yarım ilinin maliyyə nəticələrinə əsasən formalaşan sərbəst vəsaitdən ibarət olmalıdır. Fondun 12.09.2023-cü il tarixli məktubu ilə Hesablama Palatasına təqdim edilmiş məlumatlara əsasən Fondun audit olunan ilin ilk altı ayının sonuna sərbəst vəsaitinin həcmi 1308887,3 min manat olmuşdur. “Dövlət sosial müdafiə fondunun 2023-cü il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3.1-ci maddəsinə əsasən əhaliyə ödənişlər üzrə xərc 6077580,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır ki, bunun da 1 aylıq orta məbləği 506465,0 min manatdır. 01.01.2023-cü il tarixinə Fondun qalığı 1047674,79 min manat təşkil etmişdir.

İnvestisiya Şurasının 11.10.2023-cü il tarixli qərarına əsasən ilkin halda 600 mln. manat həddində müəyyən edilmiş investisiya portfelinin həcmi 12 oktyabr tarixində 200 mln. manat, 18 oktyabr tarixində isə 250 mln. manat artırılaraq 1050,0 mln. manata çatdırılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.06.2020-ci il tarixli 1077 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun Nizamnaməsi”nə əsasən Dövlət Sosial Müdafiə Fondu məcburi dövlət sosial sığortası və könüllü (əlavə) sosial sığorta, dövlət icbari şəxsi sığorta, əhalinin əmək pensiyaları, sosial müavinətlər, ünvanlı dövlət sosial yardımı ilə, təqaüd və kompensasiyalarla, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin aktları ilə nəzərdə tutulmuş digər ödənişlərlə təmin edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxsdir.

Eləcə də, Nizamnaməyə görə, Fondun əmlakı nizamnamə fondundan, təsisçinin verdiyi əmlakdan, həmçinin əmək pensiyalarının dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan büdcə vəsaitindən, “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən daxil olan məcburi dövlət sosial sığorta vəsaitindən, dövlət icbari şəxsi sığorta sahəsində Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunlarına əsasən daxil olan dövlət icbari şəxsi sığorta vəsaitindən, maliyyə sanksiyalarından və faiz məbləğlərindən, fəaliyyətindən əldə olunmuş digər gəlirdən, ianələrdən, qrantlardan, cəlb edilən investisiyalardan və qanunla qadağan edilməyən digər vəsaitdən formalaşır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.04.2023-cü il tarixli 2105 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət sosial müdafiə fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsi və investisiya gəlirlərindən istifadə edilməsi Qaydası”na əsasən Fond sərbəst vəsaiti investisiyaya yönəldərək gəlir əldə edir.

2023-cü ildə investisiya fəaliyyəti üzrə gəlir əldə edilməsinə baxmayaraq qeyd olunan vəsaitlərin mənfəət vergisinin əhatəsinə aid olub-olmaması ilə bağlı şərh verilməsi məqsədilə Hesablama Palatası tərəfindən Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinə 15.07.2024-cü il tarixli məktubla müraciət edilmiş, həmin müraciətə cavab olaraq 07 avqust məktubunda göstərilən gəlirlərdən hüquqi aktlara əsasən mənfəət vergisinin tutulmalı olduğu qeyd edilmişdir.

Dövlət satınalmaları ilə bağlı: Audit olunan il üçün dövlət satınalmalarının planlaşdırılması hüquqi aktların tələblərinə uyğun vaxtda və şəkildə tərtib edilmiş və yerləşdirilmiş, il ərzində isə icra edilmiş satınalmalar plandan say və metod baxımından fərqlənmişdir.

Həm say, həm də məbləğ ifadəsində müsabiqəsiz satınalmaların sayı çox olmamış, bununla belə, bir mənbədən satınalmaların xüsusi çəkisi ən yaxşı təcrübələrə münasibətdə qənaətbəxş səviyyə kimi qəbul edilmiş həddən yuxarı olmuşdur.

Əlavə olaraq hüquqi aktla satınalma prosedurunun keçirilməməsinə icazə verilən hədd çərçivəsində 22 müqavilə bağlanmış, həmin müqavilələrin məbləği 53,4 min manat təşkil etmişdir. Beləliklə də, alış məqsədilə bağlanmış müqavilə sayına münasibətdə 5,0 min manatdan az dəyəri olan müqavilələrin payı 29,7% təşkil etmişdir ki, bu da ən yaxşı təcrübədə qeyri-qənaətbəxş hesab edilən həddən (10,0%-dən) nəzərəcarpacaq dərəcədə çoxdur.

Fond tərəfindən satınalmaların əsas hissəsi elektron satınalma ilə həyata keçirilmişdir və satınalmalarla bağlı məlumatların rəsmi portalda yerləşdirilməsi təmin olunmuşdur.

Bəzi hallarda müqavilə şərtlərinin hüquqi aktların tələbləri pozulmaqla dəyişdirilməsinə yol verilmişdir ki, bu da son nəticədə vəsaitin faktiki olaraq satınalmasız icrası ilə nəticələnmiş, müqavilə öhdəliklərinə nəzarətin təmin edilməməsi yerinə yetirilməyən işlərin dəyərinin ödənilməsinə səbəb olmaqla bəzi hallarda işlərin müqavilənin qüvvədə olma tarixindən çox sonra müddətə yerinə yetirilməsinə şərait yaratmışdır.

Maliyyə hesabatları ilə bağlı: Aparılan təhlillər Fondun maliyyə hesabatlarının elementləri üzrə bir sıra dəqiqləşdirmələrə zərurətin olduğunu göstərir. Belə ki, fərdi şəxsi hesaba bərkidilərək indeksasiya edilmiş pensiya kapitalları üzrə Fondun öhdəliyi 2006-2023-cü illərdə 29235,1 mln. manata çatmışdır. Bu öhdəliyin izahlı qeydlərdə deyil, maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda əks etdirilməsi (təhlillər bunun əsas hissəsinin şərti deyil, birbaşa öhdəlik olduğunu deməyə imkan verir) beynəlxalq maliyyə hesabatlılığı çərçivəsinin tamlıq, düzgünlük, ədalətli təqdimat prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir.

Eyni zamanda, təhlil göstərir ki, DSMF qarşısında olan dövlət öhdəliklərinin icrası dövlət büdcəsinin xərcləri üçün əlavə əhəmiyyətli tələbat formalaşdırır. DSMF tərəfindən “Dövlət öhdəliklərinin icrası üzrə alınacaq vəsait” bəndi üzrə 6122,2 mln. manat əks etdirilmişdir. Məlumatlara əsasən, son illərdə öhdəlik məbləğində artım müşahidə edilir və 2023-cü ildə bu, 2835,0 mln. manata çatmışdır. Bu isə pensiya dayanıqlılığı ilə bağlı riskləri formalaşdırır. Bundan əlavə, DSMF tərəfindən hesablanmış dövlət öhdəliyinin ümumi məbləği artsa da, dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsait əsasən artsa da, dövlət büdcəsindən ayrılmamış vəsaitin dövlət öhdəliyinə nisbəti 50% yaxınlaşmışdır.

İŞSİZLİKDƏN SİĞORTA FONDUNUN BÜDCƏSİNİN GƏLİRLƏRİNİN VƏ XƏRCLƏRİNİN (İŞSİZLİKDƏN SİĞORTA ÖDƏNİŞLƏRİ VƏ ÖZÜNÜMƏŞĞULLUQ TƏDBİRLƏRİNİN TƏŞKİLİ ÜZRƏ XƏRCLƏR İSTİSNA OLMAQLA) İCRASININ AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının 2024-cü ilin İş planına əsasən həyata keçirdiyi nəzarət tədbiri Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi (Nazirlik) yanında Dövlət Məşğulluq Agentliyi (Agentlik) tərəfindən “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə icmal büdcənin tərkibinə daxil olan İşsizlikdən sığorta fondunun (Fond) 2023-cü ildə gəlirlərinin və xərclərinin icrasının hüquqi aktların tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədi daşımıdır.

Auditin əhatəsi: Auditin təsdiq olunmuş proqramına əsasən işsizliyə görə sığorta ödənişləri, özünüməşğulluq tədbirlərinin təşkili və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) əhaliyə sosial sahədə xidmətlərin təşkili üzrə fəaliyyətinin müştərək maliyyələşdirilməsi xərcləri (DOST-a yönəldilən vəsait) nəzarət tədbirinin əhatəsinə aid edilməmişdir və həmin xərclər ümumilikdə 2023-cü ilin xərclərinin müvafiq olaraq 6,2%-ni, 70,8%-ni və 16,9%-i təşkil etmişdir.

İşsizliyə görə sığorta ödənişləri 9765 nəfəri əhatə etmişdir. Proqnoz göstəriciləri ilə müqayisədə kontingent və vəsaitin icrası müvafiq olaraq münasibətdə 94,2% və 95,4% təşkil etmişdir.

Cədvəl 1. 2023-cü ildə işsizlikdən sığorta ödənişi ilə təmin edilmiş şəxslərin sayı, eləcə də istiqamət üzrə xərc edilmiş məbləğ barədə məlumat

Dövr	Sığorta ödənişi ilə təmin edilmiş şəxslərin sayı, nəfərlə		Məbləğ, manatla	
	proqnoz	icra	proqnoz	icra
Yanvar	2 580	2 526	1 031 713,16	996 690,80
Fevral	750	704	1 080 867,65	1 038 101,38
Mart	750	640	1 082 473,12	1 035 235,95
Aprel	670	608	1 016 963,70	1 012 703,84
May	670	606	1 012 653,68	995 965,37
İyun	675	698	1 050 423,23	1 051 618,61
İyul	675	509	1 011 600,51	995 212,93
Avqust	675	824	1 080 096,20	1 076 124,26
Sentyabr	675	841	1 233 208,74	1 190 896,81
Oktyabr	750	605	1 300 000,00	1 205 241,72
Noyabr	750	628	1 300 000,00	1 160 682,89
Dekabr	750	576	1 300 000,00	1 119 093,39
Cəmi	10 370	9 765	13 500 000,00	12 877 567,95

Özünüməşğulluq tədbirlərinin maliyyələşdirilməsinə ayrılan vəsait tam məbləğdə icra edilsə də, əhatə olunmuş vətəndaşların sayı nəzərdə tutulmuşla müqayisədə 9,2% az olmuşdur.

2023-cü ilin büdcəsi ilə bağlı tərtib edilmiş hesabat barədə: Fondun 2023-cü il üçün büdcəsi Azərbaycan Respublikasının 9 dekabr 2022 674-VIQ nömrəli Qanunu (Qanun) ilə 2022-ci ilin dekabrında təsdiq edilmiş, hesabat ili ərzində dəqiqləşmələr aparılmışdır.

Cədvəl 2. 2023-cü ildə gəlir və xərclərin icrası, min manatla

N	İstiqamətlər	Proqnoz	İcra
İlin əvvəlinə qalıq		67 129,3	
Qanunla müəyyən edilmiş daxilolmalar			
1.	İşsizlikdən sığorta üzrə sığorta haqları, cəmi	159 576,20	192 100,00
	o cümlədən:		
1.1.	büdcədən maliyyələşən təşkilatlar üzrə	22 434,00	21 131,00
1.2.	büdcədən maliyyələşən təşkilatlarda işləyənlər üzrə	22 434,00	21 131,00
1.3.	qeyri-büdcə sektoru üzrə	114 708,10	149 838,00
2.	Sair daxilolmalar	60	172,2
3	Əvvəlki illərdə istifadə olunmamış vəsaitindən cari ilin xərclərinə yönəldilən məbləğ	58 032,20	15 327,00
ÜMUMİ DAXİLOLMALAR		217 668,30	207 599,20
ÜMUMİ XARİCOLMALAR		217 668,30	216 140,70
1.	İşsizliyə görə sığorta ödənişləri	13 500,00	12 877,60
2.	Peşə hazırlığı və əlavə təhsilin təşkili	20 000,00	19 071,10
3.	Peşə yönümünə dair məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi	1 000,00	856,4
4.	Əmək yarmarkalarının, əmək birjalarının təşkili	500	174,9
5.	Haqqı ödənilən ictimai işlərin təşkili	4 225,00	3 408,50
6.	Özünüməşğulluq tədbirlərinin təşkili	87 521,10	84 688,70
7.	Sosial iş yerlərində işçilərin əməkhaqqının bir hissəsinin maliyyələşdirilməsi	1 500,00	1 500,00
8.	Peşə standartlarının hazırlanması	1 000,00	900
9.	Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) aparatının və onun idarə, filial və nümayəndəliklərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) saxlanılması xərcləri	48 822,20	46 157,90
10.	Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) əhaliyə sosial sahədə xidmətlərin təşkili üzrə fəaliyyətinin müştərək maliyyələşdirilməsi xərcləri	35 000,00	35 000,00
11.	Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən şəxslərin məşğulluğunun təmin olunması üçün kvotadan əlavə iş yerlərinin yaradılması	1 000,00	0
12.	Sosial müəssisələrin yaradılması və məqsədli proqramların həyata keçirilməsi	2 600,00	2 306,00
13.	Qanunla əmək hüququnun həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş digər aktiv tədbirlər	1 000,00	658,1
14.	İnvestisiya fəaliyyətinə yönəldilmiş vəsait		8 541,50
	İlin sonuna qalıq məbləği		43 260,80

2023-cü ildə Muxtar Respublika üzrə sığorta daxilolmaları 3930,7 min manat, sair daxilolmalar 499,0 min manat təşkil etmiş, həmin ildə 2129,5 min manat vəsait icra olunmuş, ilin əvvəlinə 691,4 min manat qalıq vəsaiti və il ərzində bütün mənbələr üzrə daxilolmalar nəzərə alınmaqla xərclərin tam maliyyələşdirilməsindən sonra 2023-cü ilin sonuna 2991,6 min manat qalıq vəsaiti formalaşmış, bu göstəricilər büdcə qanunlarında, eləcə də Fondun digər məlumatlarında əks olunmamışdır.

Audit zamanı toplanmış audit sübutlarına əsasən 2022-ci ilin sonuna 67129,3 min manat vəsait qalmışdır ki, bu da 2023-cü ilin büdcəsi ilə bağlı təsdiq olunmuş Qanunda əks etdirilmiş məbləğdən 9097,1 min manat çoxdur.

2023-cü ildə 8541,5 min manat məbləğində qalıq vəsaitinin investisiya fəaliyyətinə yönəldildiyini diqqətə alsaq, ilin sonuna Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə göstəricilər nəzərə alınmadıqda 23868,5 min manat vəsait istifadə olunmuşdur.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” 31.10.2002-ci il tarixli 809 nömrəli Fərmana əsasən Qanunun 1.1.31-1-ci maddəsində nəzərdə tutulan büdcədən kənar dövlət fondlarının hesabat formaları Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının və büdcədən kənar dövlət fondlarının rəyi nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi tərəfindən müəyyən edilir. Həmin büdcədən kənar dövlət fondları bu hesabatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına və Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasına təqdim edirlər və rübdə bir dəfə mətbuatda dərc etdirirlər.

Gəlir və xərclər barədə hesabat formasının statistik xarakterli olması diqqətdə saxlanılmaqla bu hesabatların hesabat ilində icra edilmiş gəlir və xərc istiqamətlərini əhatə etməsi şəffaflığın təmin olunmasında vacib şərtlərdəndir. Belə ki, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, investisiya fəaliyyətinə yönəldilmiş və bu fəaliyyətdən əldə edilmiş gəlirlərin smeta icrası ilə bağlı məlumatlara daxil edilməməsi müəyyən təhriflərə gətirib çıxartmışdır.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının büdcə sistemində daxil olan büdcələr və büdcə təşkilatları, habelə büdcədən kənar dövlət fondları üzrə maliyyə əməliyyatlarının müqayisəsini təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasında vahid büdcə təsnifatı tətbiq olunur və büdcə təsnifatı büdcə gəlirlərinin təsnifatından, büdcə xərclərinin funksional, iqtisadi, inzibati və sair prinsiplər əsasında tərtib olunmuş təsnifatından ibarətdir. Eləcə də, Azərbaycan Respublikası Nazirlər

Kabinetinin 24.05.2004-cü il tarixli 75 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları”na əsasən büdcədən kənar dövlət fondları tərəfindən büdcə layihəsi üzrə bu bənddə qeyd edilən müvafiq göstəricilər funksional və iqtisadi təsnifatın paraqrafları üzrə təqdim edilməlidir. Toplanmış audit sübutları 2023-cü ildə Fondun gəlir və xərclərinin qeyd olunan hüquqi aktların tələblərinə uyğun tərtib olunmadığını, başqa sözlə, vahid büdcə təsnifatına əməl edilmədiyini göstərir.

Büdcə qanunu ilə bağlı: Fondun gəlir və xərclərinin hər növbəti il üçün təsdiq olunan büdcə qanununda bərabər müəyyən edilməsi hər hansı hüquqi aktın tələbi olmasa da, yarandığı ildən “taraz” büdcə prinsipi ilə təsdiq olunur. Fondun gəlirlərinin artıqlaması ilə, xərclərinin isə müəyyən kəsirlə icra edilməsi təcrübəsi işsizlikdən sığorta fondunun yarandığı ildən müşahidə edilməkdədir.

Son illərdə sığorta haqlarının hesabatlılığı və yığılması istiqamətində şəffaflığın yüksəlməsinə, inzibatçılığın güclənməsinə xidmət edən addımların atılması Fondun gəlirlərin artıqlaması ilə icra olunmasına şərait yaradır. Bununla yanaşı, 2023-cü ildən başlayaraq investisiya fəaliyyəti ilə bağlı hüquqi tənzimləmələrin tətbiq olunması əvvəlki illərdən formalaşmış qalıqların istifadəsinə imkan yaratmışdır ki, bu da gəlirlərin artırılması üçün əlavə imkandır.

Bəzi xərc istiqamətləri üzrə proqnozlaşdırılmış vəsaitin tam icra edilməməsi Fondun qalıq vəsaitinin də artmasına səbəb olmuşdur. Həmin qalıq vəsait 2019-cu ildən başlayaraq Fondun xərclərinin maliyyələşmə məbləği kimi nəzərdə tutulur və artım dinamikasına malikdir.

Məşğulluq sahəsində aparılan islahatların nəticəsi olaraq daha çox işsiz və işaxataran şəxs Fondun həyata keçirdiyi tədbirlərlə əhatə olunmuş, bu da, öz növbəsində, Fondun xərclərinin artmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, bu xərclər müvafiq hüquqi aktların tələbi olmaqla dövlətin qəbul etdiyi funksiyaların icrası məqsədi daşıyır. Göstərilənlər, eləcə də xərc istiqamətlərinin konkret olması fonunda qeyd edə bilərik ki, əslində xərclər daha üstün mövqedə olmaqla gəlirlər tərəfindən təmin olunmalıdır.

Fondun büdcəsi tarazlıq prinsipi ilə proqnozlaşdırılsa da, artıq 2023-cü ildən başlayaraq investisiya fəaliyyətinə başlanılmışdır və bu da, öz növbəsində, artıq gəlir və xərclərin bərabər qəbul olunmamasını şərtləndirir.

Fondun büdcəsinin tərtibi zamanı əvvəlki illərdə istifadə edilməmiş vəsaitin gəlir kimi nəzərə alınması xərclərin artım tempinin gəlirlərin artım tempini üstələməsi ilə əlaqədar olduğu diqqətə alınmaqla ilin sonunda aşağı səviyyədə icra edilməsi və gəlirlərin artıqlaması ilə daxil

olması büdcə gəlirlərinin və xərclərinin bərabər qəbul olunması fonunda xərclərin daha çox proqnozlaşdırıldığını qeyd etmək imkanı verir. Həmçinin “taraz büdcə” prinsipinin tətbiqi gəlirlər üzrə də tərtib edilmiş proqnozlarla potensial arasında uzaqlaşmalara gətirib çıxarır. Belə ki, gəlirlər üzrə potensial nəzərə alınarsa, xərclərin bu göstəriciyə bərabərləşdirilməsi potensialı mövcud deyildir.

Gəlirlər barədə: İlk olaraq qeyd edək ki, 2023-cü il üçün Fondun büdcəsi ilə bağlı qanunda 2022-ci ilin sonuna işsizlikdən sığorta fondunun istifadə olunmamış vəsaitindən 58032,2 min manat gəlir kimi nəzərdə tutulmuşdur. Bu məbləğ ilkin olaraq 53032,2 min manat məbləğində təsdiq edilsə də, büdcəyə yenidən baxılma prosesində 5000,0 min manat artırılmışdır (Cədvəl 1). Qeyd edək ki, Hesablama Palatasının müvafiq rəyində də qeyd edildiyi kimi, Fondun büdcəsində əvvəlki illər üzrə qalıq vəsaitinin gəlir mənbəyi olaraq nəzərdə tutulması eyni məbləğin iki dəfə gəlir kimi uçota alınmasına səbəb olmuşdur.

Audite hazırlıq prosesində Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti (DVX) tərəfindən müraciət əsasında müvafiq məlumatlar əldə edilmiş və təhlil olunmuş, həmin məlumatlarla Agentliyin məlumatları arasında da fərq mövcud olmuşdur. Tətbiq edilmiş analitik prosedurlar fərqlərin yaranmasına hesabatlılıq dövrlərində vergi bəyənəmələrinə dəqiqləşmələr aparılması imkanlarının hüquqi aktlarda təsbit edilməsinin, qurumlararası koordinasiyanın və vahid yanaşmanın təmin edilməsində (məsələn, təşkilatın bu və ya digər qrupa aid edilməsi) fərqlərin, işsizlikdən sığorta haqlarından daxilolmalara Fond tərəfindən hesablanmış faiz və maliyyə sanksiyalarının məbləğinin daxil edilməsinin, maliyyə hesabatlarında və tərtib edilmiş smeta hesabatlarında birgə əks etdirilməsinin də təsir göstərdiyini deməyə imkan verir.

Sığorta haqlarından daxilolmalar üzrə Fondun və sığortaedənlərin borc məbləğləri də artım dinamikasına malik olmuşdur. Hər iki istiqamətdə borcların böyük payını əsas borc məbləği təşkil etmişdir.

Cədvəl 3. İşsizlikdən sığorta üzrə borclar barədə məlumat, min manatla

Dövr		Borcun məbləği	Əsas borc	o cümlədən	
				Hesablanmış faiz və maliyyə sanksiyaları	digər
01.01.2022-ci il tarixə	Fondun borcu	1 325,10	1 211,70	106,4	7
	Sığortaedənlərin borcu	2 534,30	1 825,90	708,4	0
01.01.2023-cü il tarixə	Fondun borcu	2 204,70	2 040,90	92,5	71,2
	Sığortaedənlərin borcu	3 682,90	2 685,60	997,3	0
01.01.2024-cü il tarixə	Fondun borcu	2 961,20	2 780,70	108,8	71,7
	Sığortaedənlərin borcu	5 556,90	3 875,50	1 681,40	0

2023-cü ilin sonuna Fondun borcunun əsas hissəsi büdcə təşkilatları və digər hüquqi şəxslər üzrə formalaşmış, sığortaedənlərin borc məbləği isə 3 qrupdan olan təşkilatlar üzrə müşahidə edilmişdir. Belə ki, 2023-cü ilin sonuna cəmi 5556,9 min manat borc məbləğinin 29,3%-i, 21,5%-i və 35,5%-i müvafiq olaraq əsas iri sığortaedənlərin, dövlət mülkiyyətində olan digər təşkilatların və digər hüquqi şəxslərin payına düşmüşdür.

Cədvəl 4. İşsizlikdən sığorta haqları üzrə borcların strukturu, manatla

SS	Vergi ödəyiciləri	Debitor borcun məbləği			Kreditor borcun məbləği		
		1/1/2022	1/1/2023	1/1/2024	1/1/2022	1/1/2023	1/1/2024
	Cəmi	1 325,1	2 204,7	2 961,2	2 534,3	3 682,9	5 556,9
	<i>o cümlədən</i>						
1	Büdcə təşkilatları	402,1	637,0	1 060,5	177,7	178,8	26,3
2	Əsas iri sığortaedənlər	90,0	304,8	106,4	0,0	635,9	1 628,1
	<i>o cümlədən</i>						
2.1	Azərsu ASC	0,0	0,0	0,0	0,0	635,6	1 628,1
2.2	Azərbaycan Dəmir Yolları QSC	38,5	88,2	90,9	0,0	0,0	0,0
2.3	Azərenerji ASC	11,9	1,7	0,2	0,0	0,0	0,0
2.4	Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi üzrə	37,1	6,4	15,3	0,0	0,1	0,0
2.5	Azərbaycan Hava Yolları QSC	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.6	Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti	2,5	208,5	0,1	0,0	0,3	0,0
3	Dövlət mülkiyyətində olan digər təşkilatlar	164,0	494,5	567,2	338,1	717,2	1 197,5
4	Bələdiyyə mülkiyyətində olan təşkilatlar	2,4	2,3	3,5	79,6	100,9	104,3
5	Digər hüquqi şəxslər	590,4	673,8	1 091,0	1 487,0	1 536,0	1 973,0
6	Fiziki şəxslər	76,2	92,3	132,6	452,1	514,0	627,7

Həm Fonda olan borclarda, həm də Fondun borclarında dövlət sektorunun böyük xüsusi çəkiyə malik olması bu istiqamətdə inzibatçılığın da gücləndirilməsini zəruri edir.

Sair gəlirlər Fondun büdcəsində kiçik paya malik olsa da, nəzərəcarpacaq dərəcədə yüksək faizlə icra edilmiş, nəzərdə tutulmuş məbləğlə müqayisədə 2,9 dəfə çox vəsait daxil olmuşdur. Bu istiqamətdə gəlirlərin artıqlaması ilə icra edilməsi meyli həmişə müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2022-ci ildə proqnozlaşdırılmış 50,0 min manata qarşı 181,4 min manat gəlir əldə edilmiş, 2023-cü ildə bu göstəricilər müvafiq olaraq 60,0 min manat və 172,2 min manat təşkil etmişdir. Qeyd olunanlar, Fondun bu sahədə mövcud dinamikanı nəzərə alması zərurətini, sair gəlirlərin əsaslı proqnozlaşdırılması ehtiyacını vurğulamaq imkanı verir.

2023-cü il üçün 60,0 min manat məbləğində təsdiq edilmiş sair gəlir məbləğinə münasibətdə ilin sonunda 172,2 min manat vəsait daxil olmuşdur.

Cədvəl 5. Sair daxilolmaların strukturu, manatla

İstiqamətlər	Məbləğ
Tenderdə iştirak haqqı	24 575,0
Məhkəmə və sair	30 050,0
Əmək kitabçasının realizəsindən	38 290,0
Artıq ödənişlərin geri qaytarılması	23 818,7
Artıq ödənilən ə/h və sair qayıdan vəsait	1 113,5
Artıq ödənilən yanacaq haqqından qayıdan vəsait	776,0
Haqqı ödənilən ictimai işlər üzrə geri qaytarılan vəsait	50 584,4
Təlim-tədris üzrə gəlir (Bakı PHM üzrə sair gəlir)	3 000,0
CƏMİ	172 207,5

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 29.12.2017-ci il tarixli 621 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “İşsizlikdən sığorta vəsaitlərinin uçotunun aparılması və hesabatın təqdim olunması Qaydası”na əsasən işsizlikdən sığorta haqları üzrə hər ay üçün toplanılmış vəsaitlər növbəti ayın 1-dək Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Dövlət Sosial Müdafiə Fondu tərəfindən işsizlikdən sığorta fondunun xəzinə hesabına köçürülür. Agentlik tərəfindən audit qrupuna təqdim edilmiş arayışa əsasən 01.03.2024-cü ilin tarixindən başlayaraq işsizlikdən sığorta haqları və hesablanmış faiz və maliyyə sanksiyalarından daxilolmalar Agentliyin müvafiq olaraq, xəzinədarlıq orqanında açılmış yığım və xüsusi hesablarında cəmləşdirilir. Toplanmış audit sübutları ilə müəyyən olunmuşdur ki, Agentlik ilə Dövlət Sosial Müdafiə Fondu arasında tərtib edilmiş “2024-cü ilin 6 ayı üzrə işsizlikdən sığorta haqlarına dair üzləşmə aktı”na əsasən 30.06.2024-cü il tarixinə işsizlikdən sığorta haqlarının toplanması üçün yığım hesabına daxil olmuş 32885,4 min manat, hesablanmış faiz və maliyyə sanksiyalarından daxilolmaların toplanması üçün açılmış xüsusi hesaba daxil olmuş 5646,3 min manat məbləğində vəsaitin Agentliyin müvafiq xəzinə hesablarına köçürülməsi təmin edilməmişdir.

2023-cü ilin maliyyə hesabatında bu gəlirlər işsizlikdən sığorta haqlarından daxilolmaların tərkibinə daxil edilmişdir. Həmin gəlirlərin artım dinamikasını diqqətə alsaq, tətbiq edilən yanaşmanın son nəticədə sığorta potensialının düzgün qiymətləndirilməsinə şərait yaratmadığını vurğulamalıyıq.

2023-cü ildə “İşsizlikdən sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa edilən əlavələrə görə işsizlikdən sığorta fondunun sərbəst vəsaitləri investisiyaya yönəldilə bilər. İnvestisiyaya yönəldilən sərbəst vəsait, investisiya gəlirləri və onun istifadə olunmamış qalığı Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında açılmış hesaba toplanır və onların uçotu ayrıca aparılır, həmçinin investisiyaya yönəldilən sərbəst vəsait, investisiya gəlirləri və onun istifadə

olunmamış qalığı növbəti büdcə ilinə sərbəst vəsaitin investisiyaya yönəldilən hissəsi kimi keçirilir.

Bu istiqamətdə fəaliyyət Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.04.2023-cü il tarixli 2107 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “İşsizlikdən sığorta fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsi və investisiya gəlirlərindən istifadə edilməsi Qaydası” ilə tənzimlənir. Maliyyə hesabatlarına əsasən auditin əhatə etdiyi ildə 8541,5 min manat məbləğində qalıq məbləği investisiya fəaliyyəti çərçivəsində əks-repo əməliyyatlarına yönəldilmiş, bunun müqabilində həmin il üzrə əldə edilən gəlirlər 4,2 min manat təşkil etmiş və gəlirlər üzrə də mənfəət vergisi ödənilmişdir.

Maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirilməsi fonunda gəlir və xərclərlə bağlı hesabat xarakterli məlumatlara investisiya fəaliyyətinə yönəldilən vəsaitin və bu fəaliyyətdən əldə edilən gəlirlərin daxil edilməməsi məlumatlar arasında uyğunsuzluğa səbəb olmaqla yanaşı gələcək dövrdə faktiki əldə olunmuş gəlirlərin təhrif edilməsi riskini formalaşdırmaqla audit olunan dövrün sonuna qalıq məbləğinin də 8,5 mln. manat çox göstərilməsi ilə nəticələnmişdir. Belə ki, Hesablama Palatasına təqdim edilən hesabatda 2023-cü ilin sonuna qalıq məbləği 51802,4 min manat məbləğində göstərsə də, maliyyə hesabatlarına bu, 43260,8 min manat kimi əks etdirilmişdir ki, yaranan 8541,5 min manat məhz investisiyaya yönəldilən məbləğə bərabərdir.

İnvestisiya fəaliyyətinin təşkili prosesində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17.04.2023-cü il tarixli 2107 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “İşsizlikdən sığorta fondunun sərbəst vəsaitinin investisiyaya yönəldilməsi və investisiya gəlirlərindən istifadə edilməsi Qaydası”na əsasən sərbəst vəsaitin səhmlərə, törəmə maliyyə alətlərinə, o cümlədən qiymətli metal və daşlara, daşınmaz əmlakın və malların alınmasına, xarici investisiya bazarlarına və digər istiqamətlərə investisiya edilə bilməməsi nəzərdə tutulsa da, bu istiqamətdə bağlanmış müqavilənin tarif cədvəlində səhmlər, korporativ istiqrazlar kimi maliyyə alətləri daxil edilmişdir. Eləcə də, müqavilə həmin dövrdə qüvvədə olan hüquqi aktların tələblərinə uyğun olmayaraq tərtib edilmişdir.

Xərclər barədə: Fondun xərcləri təsdiq edilmiş 217,7 mln. manata qarşı 216,1 mln. manat icra olunmuşdur.

Peşə hazırlığı və əlavə təhsilin təşkili, peşə yönümünə dair məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi üzrə 19927,5 min manat icra edilmiş, 2023-cü ildə 9518 nəfər peşə hazırlığına cəlb edilmiş, 7156 nəfəri həmin kursları bitirmiş, həmin şəxslərin 4514 nəfəri isə işlə təmin edilmişdir. Bu, peşə hazırlığına cəlb edilənlərin 47,4%-ə, kursları bitirilənlərin isə 63,1%-ə bərabərdir.

Fondun büdcələrində peşə standartlarının hazırlanması ilə bağlı hər il nəzərdə tutulan vəsaitin icra səviyyəsi əsasən aşağı olmuş, yalnız 2023-cü ildə bu, bir qədər yüksəlmiş, təqdim edilmiş məlumatlarda 300 standartın hazırlandığı əks olunmuşdur.

Cədvəl 6. Standartların hazırlanması ilə bağlı xərclər barədə məlumat, manatla

İllər	Proqnoz	icra
2021	2 000 000,0	1 550 000,7
2022	1 000 000,0	0
2023	1 000 000,0	899 986,0

Peşə və kvalifikasiya standartlarının hazırlanması müsabiqəli şərtlər əsasında keçirilmiş satınalmalar çərçivəsində icra edilmişdir. Bu prosesdə Agentlik tərəfindən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 12.12.2019-cu il tarixli 474 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Peşə və kvalifikasiya standartının hazırlanması, yenidən hazırlanması, təsdiq edilməsi, qeydiyyatının aparılması və müddətinin uzadılması Qaydası”nın tələblərinə tam əməl olunmamışdır. Bir neçə standartın hazırlanmasına eyni şəxslər cəlb edilmişdir.

Turizm sahəsində mövcud sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi, inkişafı, genişləndirilməsi və müvafiq regionlarda yaşayan sosial cəhətdən həssas kateqoriyadan olan işsiz və işaxtaran şəxslərin həmin müəssisələrdə yaradılacaq yeni iş yerlərinə cəlb edilməsi məqsədilə “Turizmə Dəstək” layihəsinə 658,1 min manat vəsait ödənilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 24.05.2002-ci il tarixli, 84 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Haqqı ödənilən ictimai işlərin təşkili Qaydası”na əsasən haqqı ödənilən ictimai işlər–müvəqqəti məşğulluğun təmin edilməsi məqsədi ilə “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq təşkil edilən ilkin peşə hazırlığının olmasını tələb etməyən ictimai faydalı xarakter daşıyan iş yerləri kimi təsbit olunaraq ictimai işlər, bir qayda olaraq, 2 aya qədər müddətə təşkil olunması, zəruri hallarda müəssisə və yerli qurumun və ya mərkəzin birgə razılığı ilə bu müddətin artırılması imkanı nəzərdə tutulsa da, bu hüquqi aktın tələblərinə əməl edilməyərək şəxslərin haqqı ödənilən ictimai işlərdə olmasının orta müddəti 13,3 ay olduğu və bu işlərin daimi xarakter daşdığı müəyyən edilmişdir.

Toplanmış audit sübutları ilə müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “İsmayılı rayonu ərazisində Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində “DOST Evi” Yaradıcılıq, Sərgi və Satış Mərkəzinin tikintisi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 31.07.2020-ci il tarixli Sərəncamında tikintinin başa çatdırılması üçün zəruri olan vəsaitin, başqa sözlə, 1544,2 min manat məbləğində hissənin

Fondun 2021-ci il büdcəsində nəzərdə tutularaq Mərkəzin tikintisinə yönəndilməsi qeyd edilərsə də, bu istiqamət üzrə xərclər işsizlikdən sığorta fondunun 2023-cü il və 2024-cü illərə dair büdcəsində proqnozlaşdırılmaqla maliyyələşdirilmiş, 2023-cü ildə İsmayılı "DOST Evi" Yaradıcılıq, Sərgi və Satış Mərkəzi üzrə 2306,0 min manat məbləğində vəsait xərc edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 04.11.2008-ci il tarixli 254 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar tərəfindən beynəlxalq və ölkə səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi, habelə xarici ölkələrin nümayəndə heyətlərinin və rəsmi şəxslərinin qəbulu, onlara xidmət göstərilməsi üçün dövlət büdcəsində vəsaitin nəzərdə tutulması və xərclənməsi Qaydaları"nın (Qaydalar) publik hüquq şəxslərə şamil edilməməsi, son illərdə bu təşkilati formaya malik qurumların sayının artması fonunda onlara münasibətdə xərclərin tənzimlənməsi ilə bağlı hər hansı normanın qəbul olunmaması vəsaitlərin qənaətlə istifadəsi ilə bağlı davranışın qiymətləndirilməsinə şərait yaratmır. Dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar üzrə formalaşmış təcrübə publik hüquqi şəxslər tərəfindən də xərclərin rəşional icrası baxımından ən yaxşı təcrübə olaraq tətbiq edilə bilər və bunu nəzərə alaraq tədbirlər və xarici qonaqların qəbulu istiqamətində Agentlik tərəfindən icra edilmiş vəsaitlər göstərilən yanaşmaya münasibətdə müqayisə edilmişdir. Müəyyənəşdirilmişdir ki, Qaydalarda əks etdirilmiş normalara nisbətən tədbirlər üzrə 1 nəfərə düşən nahar xərci üzrə 20,5%, xatirə hədiyyələrinin alınması xərcləri üzrə orta hesabla rəhbər üçün 49,5% və üzvlər üçün 4,5 dəfə çox vəsait icra edilmişdir. Ziyafətlərin təşkilı zamanı cəlb olunan yardımçı heyətin xarici nümayəndə heyətin üzvlərinin sayına nisbət göstəricisi müəyyən edilən göstəricidən böyük olmuşdur. Eyni zamanda, alınmış hədiyyələrin bir hissəsi istifadə edilməmişdir.

2021-2023-cü illərdə akkreditiv hesablara yerləşdirilmiş vəsaitlərin qarşılığında hər hansı mal, iş və xidmətin alınmaması müqabilində Fondun müvafiq illərdə büdcəsinin göstəricilərində əks etdirilməsi ilə icra göstəricilərinin bu məbləğdə təhrif olunduğunu qeyd edə bilərik.

Dövlət satınalmaları ilə bağlı: Ümumilikdə 2023-cü ildə 49 satınalma keçirilmiş, həmin satınalmalar nəticəsində 15267,3 min manat məbləğində müqavilə bağlanmış, auditin keçirildiyi dövrün sonuna 13160,2 min manat vəsait ödənilərək 86,2% icra edilmişdir.

Keçirilmiş satınalmalarda əsasən müsabiqəli metodlara üstünlük verilmiş, bir mənbədən satınalmaların xüsusi çəkisi qəbul edilmiş ən yaxşı təcrübələrə münasibətdə qənaətbəxş səviyyə kimi qəbul edilmiş 20,0%-dən aşağı olmaqla 18,4% təşkil etmişdir.

Planlaşdırılmış və həyata keçirilmiş satınalmalar arasında fərqlilik müəyyən olunmuş, planda 15 halda açıq tender və 2 halda bir mənbədən satınalma metodu nəzərdə tutulduğu

halda keçirilməmiş, 5 kotirovka sorğusundan 1-i nəzərdə tutulmuş vaxtdan fərqli vaxtda keçirilmiş, 4-ü keçirilməmiş, ümumilikdə 22 halda planda nəzərdə tutulduğu halda satınalma keçirilməmiş və ya faktiki keçirilmə vaxtı fərqli olmuşdur. Həmçinin müvafiq Qanunun müəyyən etdiyi həddə əməl olunmayaraq satınalma planına noyabr ayında dörd dəfə dəyişiklik edildiyi müəyyən edilmişdir.

Satınalmanın ayrı-ayrı müqavilələrə bölünməsi halı aşkar edilməmiş, bir mənbədən satınalmalar istisna olmaqla keçirilmiş bütün satınalmalar üzrə "Satınalma prosedurları haqqında hesabat" tərtib olunmuşdur.

Ehtimal olunan qiymət 2 satınalma üzrə (2 icarə) açıq informasiya üsulu ilə, digər bütün satınalmalar üzrə isə bazar (sorğu) üsulu ilə hesablanmış, təkliflərin qiymətləndirilməsi zamanı bəzi hallarda bir neçə meyar tətbiq olunsada, əsasən ən aşağı qiymət yanaşmasından istifadə edilmişdir.

Qərarların qəbul edilməsi müddəti 1 gün – 1 ay 16 gün intervalında dəyişmiş, qərarlar (zərflərin açılış tarixindən müqavilə tarixinədək) orta hesabla 19 gün müddətinə qəbul edilmişdir. Satınalmaların keçirilməsi 1 ay 3 gün – 2 ay 20 gün müddəti əhatə etmiş, Agentlik tərəfindən keçirilmiş satınalmalar orta hesabla 1 ay 24 gün müddətinə (elandan müqaviləyə qədər olan müddət) keçirilmişdir. Bu göstəricilər ən yaxşı təcrübədə qənaətbəxş qəbul edilmiş 120 günlük müddətdən aşağıdır və müsbət meyil kimi qəbul olunur.

Agentlik tərəfindən keçirilmiş satınalmaların 75,5%-i, müqavilə məbləği ifadəsində isə 81,8%-i elektron qaydada keçirilmişdir.

Cədvəl 7. Elektron satınalmalarla bağlı məlumat, manatla

Metod	Say	Müqavilə məbləği
Açıq tender	34	12 417 297,3
Kotirovka sorğusu	3	72 158,03
CƏMİ:	37	12 489 455,3

Keçirilmiş satınalmalar üzrə bütün iddiaçılar, deməli, bütün qaliblər də mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri olmuş, eləcə də 2 halda icarə üzrə fiziki şəxslə müqavilə bağlanmışdır.

Ehtiyacların düzgün müəyyənləşdirilməməsi Agentlik tərəfindən qalığ dəyəri 475,9 min manat olan əsas vəsaitlərin alındıqdan sonra qısa müddət sonra müvafiq razılıq alınmaqla digər qurumlara əvəzsiz qaydada verilməsi ilə nəticələnmişdir ki, bu da sığorta vəsaitlərinin nəticəli istifadə edilməsi imkanlarını məhdudlaşdırmışdır.

Dövlət satınalmalarının keçirilməsi ilə bağlı ümumi göstəricilər əsasən qənaətbəxş hesab edilsə də, Agentlik tərəfindən hüquqi aktların tələblərinə riayət edilməmiş, 2023-cü ildə 9 halda bir mənbədən satınalma üzrə ehtimal olunan qiymət hesablanmamışdır. Ehtimal olunan

qiymətin bir mənbə üzrə hesablanılmaması ilə yanaşı satınalmalarda bu prosesə əsaslı yanaşılmama nəticəsində eyni xidmətlər üzrə fərqli hallarda daha yüksək qiymətlərin tətbiq olunduğu müəyyən edilmişdir ki, bu da sonda dövlət vəsaitlərinə əlavə tələbat yaratmışdır.

Mühasibat uçotunun təşkili ilə bağlı: Agentlik tərəfindən konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə əsasən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun şəkildə tərtib olunsada, bir qədər gec hazırlanmışdır.

Eyni zamanda, inventarizasiyanın aparılmamış, təşkilatın hüquqi formasının dəyişməsi və aktivlərin balansdan-balansa keçməsi dəyərdəndüşmə ilə bağlı hər hansı şübhənin yaranmasını zərurətə çevirən faktorlar kimi nəzərə alınmamış və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyindən Agentliyin balansına əvəzsiz olaraq keçmiş 12184,7 min manat dəyərində binalar ədalətli dəyər ilə deyil, qalıq dəyərlə ölçülmüşdür.

2023-cü ildə cəmi öhdəliklər 5397,2 min manat artmışdır ki, bu da əsasən icarə öhdəliyi və kreditör borclar hesabına olmuş, kreditör borcları xidmətlərdən yaranan kreditör borcları və digər ödəniləcək vəsaitlərdən ibarət olmuşdur. Qeyd edək ki, 2023-cü il üçün 1125,0 min manat məbləğində kreditör borc məhkəmə qərarının icrası məqsədi daşmışdır.

Auditin nəticələri Hesablama Palatasının Kollegiyasında müzakirə edilmiş və Auditor hesabatı təsdiq olunmuşdur. Hesabatda İşsizlikdən sığorta fondunun büdcəsinin gəlirlərinin və xərclərinin (işsizlikdən sığorta ödənişləri və özünüməşğulluq tədbirlərinin təşkili üzrə xərclər istisna olmaqla) icrası çərçivəsində dövlət ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi və müqavilələrin icrasına nəzarətlə bağlı Agentliyin fəaliyyəti istisna olmaqla, digər istiqamətlərdə fəaliyyəti qüvvədə olan hüquqi aktlara əsasən uyğun olmasına dair rəy verilmişdir. Hesabatda daxilolmaların mənbələr üzrə uyğunlaşdırılması, dövlət satınalmalarının təşkili və müqavilələrin icrasına nəzarətin təmin edilməsi prosesində hüquqi aktların tələblərinə riayət edilməsi istiqamətində kompleks fəaliyyətin gücləndirilməsi zərurəti qeyd edilmişdir. Qəbul olunmuş Kollegiya Qərarında Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Dövlət Məşğulluq Agentliyi tərəfindən beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi, sahənin icarəyə götürülməsi, pre-testlərin hazırlanması, kitab çap və forumla bağlı saytın yaradılması məqsədilə vəsaitlərin icrası zamanı artıq ödənilmiş vəsaitlərin bərpa edilməsi nəzərə alınmışdır.

DÖVLƏT BORCUNUN UÇOTUNA DAİR MƏLUMATLARIN VƏ APARILAN ƏMƏLİYYATLARIN DÜZGÜNLÜYÜNÜN VƏ TAMLIĞININ HESABATLILIQDA ƏKS OLUNMA VƏZİYYƏTİNİN AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Borcunun və Maliyyə Öhdəliklərinin İdarə Edilməsi Agentliyində dövlət borcunun uçotuna dair məlumatların və aparılan əməliyyatların düzgünlüyünün və tamlığının hesabatlılıqda əks olunma vəziyyətinin auditi aparılmışdır. Audit 2023-cü ili əhatə etmişdir.

Auditin planlaşdırılması və aparılması zamanı Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatının (INTOSAI) GUID-5250 ("Dövlət borcunun auditinə dair təlimat"ın) tələbləri nəzərə alınmışdır.

Auditin nəticələrinə əsasən Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Borcunun və Maliyyə Öhdəliklərinin İdarə Edilməsi Agentliyinin 2023-cü il üçün dövlət borcunun uçotu, borc hesabatlarının tamlığı, borc məlumatlarının hesabatlarda göstərilməsi, dövlət borcunun reyestrinin aparılması, dövlət borcuna xidmət xərclərinin proqnozlaşdırılması və istifadəsi, dövlət zəmanəti ilə təmin edilmiş kreditlərin qeydiyyatı və hesabatı, "Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu"nun (Təminat Fondu) vəsaitinin uçotu əhəmiyyətli aspektlər baxımından tətbiq edilən uçot siyasətinə uyğun əks etdirilmişdir.

2023-cü ildə xarici dövlət borcunun həcmi ilin əvvəli ilə müqayisədə 394,4 mln. manat azalmış, il ərzində kreditrlərə geri ödənilmiş əsas borc ödənişlərinin həcmnin yeni cəlb edilmiş kredit vəsaitlərindən artıq olması azalmanı şərtləndirmişdir. Daxili dövlət borcunun həcmi isə hesabat ilində 3,8 dəfə artaraq 15866,4 mln. manat təşkil etmişdir.

Dövriyyədə olan dövlət qiymətli kağızlarının 18,5%-i 1 illik, 66,0%-i 2 və 3 illik, 15,5%-i isə 5 il və daha artıq müddətli istiqrazlar təşkil etmişdir. Dövlət istiqrazlarının orta gəlirlilik dərəcəsi əvvəlki illərlə müqayisədə kəskin artmışdır. Belə ki, 2022-ci ildə 1 illik dövlət istiqrazları üzrə orta gəlirlilik dərəcəsi 5,1% olduğu halda, 2023-cü ildə 6,7%-ə, 2 və 3 illik dövlət istiqrazları üzrə 6,3%-dən 7,9%-ə, 5 və 7 illik dövlət istiqrazları üzrə isə 6,5%-dən 9,4%-ə yüksəlmişdir. 2023-cü ildə kəsirin maliyyələşdirilməsi istiqamətlərindən biri kimi nəzərdə tutulmuş daxili borclanma üzrə 1412,9 mln. manat vəsait daxil olmuş, faktiki büdcə kəsirinin isə az olması nəticəsində 5,9-9,4% dərəcəsi ilə artıq cəlb edilmiş 499,6 mln. manat vəsait vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığına yönəldilmişdir.

2023-cü ilin dövlət büdcəsində dövlət borcuna və öhdəliklərinə xidmət edilməsi ilə bağlı xərclər üzrə 1182,5 mln. manat, o cümlədən 917,5 mln. manatı xarici dövlət borcu üzrə, 265,0

mln. manatı isə daxili dövlət borcu üzrə istifadə edilməsi üçün təsdiq olunmuşdur. 2023-cü il ərzində xarici dövlət borcu üzrə dövlət büdcəsindən ümumilikdə 772,3 mln. manat öhdəliklərin icra edilməsinə yönəldilmiş, bu vəsaitin 254,8 mln. manatı yalnız dövlət zəmanəti ilə təmin edilmiş öhdəliklərin əsas borc ödənişlərinə, 517,5 mln. manatı isə həm birbaşa, həm də zəmanətli kreditlərin faiz ödənişlərinə xidmət edilmişdir. 2023-cü ildə daxili dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlər 265,0 mln. manat təyinata qarşı 259,6 mln. manat yalnız faiz ödənişləri üzrə həyata keçirilmişdir. Ümumilikdə 2023-cü ildə dövlət borcuna xidmət xərcləri 1031,9 mln. manat təşkil etmiş, 150,6 mln. manat vəsait isə Təminat Fonduna köçürülmüşdür.

Hesabat ilində Təminat Fondunun gəlirləri 463,8 mln. manat, xərcləri isə 438,2 mln. manat olmuş, ilin əvvəli ilə müqayisədə vəsaitinin həcmi 25,6 mln. manat artaraq 1007,2 mln. manat təşkil etmişdir. Fondun gəlirlərinin 85,5%-i dövlət büdcəsi hesabına təmin edilmiş, təkrar borc sazişləri üzrə daxilolmalar proqnozunun 7,4%-i icra edilmişdir. Ümumilikdə Təminat Fonduna təkrar borc müqavilələri üzrə icraçı təşkilatlar tərəfindən böyük həcmli öhdəliklər mövcud olmuş, həmin öhdəliklər üzrə ümumiyyətlə ödəniş edilmədiyi və ya kəsirlə icra edildiyi müşahidə edilmişdir.

Ümumilikdə aparılmış audit zamanı Agentlik tərəfindən audit qrupuna təqdim edilən daxili dövlət borcu, daxili dövlət zəmanəti, daxili və xarici borca xidmət xərcləri üzrə müvafiq təsdiqedicə sənədlərlə reyestr kitabında olan məlumatlar tam həcmdə öz təsdiqini tapmış, xarici dövlət borcunun 1,4%-nin, xarici dövlət zəmanətinin isə 63,3%-nin kreditor qurumlar tərəfindən təsdiqlənməsi təmin edilməmişdir.

Hesablama Palatasının Kollegiyası auditin nəticələri üzrə Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Borcunun və Maliyyə Öhdəliklərinin İdarə Edilməsi Agentliyi tərəfindən hesabat ilinin sonuna borc hesabatlarında yer alan xarici dövlət borcu və xarici dövlət zəmanəti üzrə faktiki qalıqların beynəlxalq maliyyə-kredit qurumları və xarici banklar tərəfindən təsdiq edilməyən hissəsinin tam həcmdə üzləşdirilməsinin təmin edilməsi, 2023-cü ildə kredit müqavilələri üzrə əsas borc və faiz ödənişlərinin icrasının tam həyata keçirilməsinə baxmayaraq əsas borc və faiz hesablarında əhəmiyyətli məbləğin qənaət kimi qalmasını nəzərə alaraq borca xidmət xərclərinin proqnozlaşdırılması zamanı kredit müqavilələri üzrə bir sıra valyutaların ABŞ dollarına nisbətində mövcud və gələcək dövr üçün bazar prinsiplərinin (məzənnə, istinad faizlər) nəzərə alınması, həmçinin dəyişkən faiz ödənişlərində isə istinad faiz dərəcələrinin hər bir kredit üzrə bərabər yanaşmanın tətbiq edilməsi və kredit müqavilələri əsasında əsas borc və faiz ödənişlərinin hər il üzrə qrafiklərə uyğun tənzimlənməsi, dövriyyədə

olan istiqraz portfelinin əhəmiyyətli hissəsinin dövlət büdcəsindən birbaşa və ya müvafiq məqsədlər üçün vəsait almış hüquqi şəxslərdə cəmləşməsinə, büdcə ehtiyacları üçün emissiya edilmiş dövlət istiqrazlarının əsasən bazarda mövcud olan investorlar tərəfindən alınmasını, həmçinin dövlət istiqrazlarının əsas borc ödənişlərinin yenidən maliyyələşdirilməsi tələbini, eyni zamanda, dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət istiqrazlarının yeni emissiyasının mövcud daxili bazar prinsipləri şəraitində (likvidliyin aşağı olması, investor şəbəkəsinin məhdudluğu, rəqabət mühitinin zəif olması) il ərzində tələb olunan vəsaitin qarşılamayacağı riskinin artmasını və ya qarşılayacağı təqdirdə isə daha yüksək faizlərlə emissiyanın həyata keçiriləcəyi və yekunda ilbəil əhəmiyyətli dərəcədə artan faiz xərclərinin dövlət büdcəsinə təsirini nəzərə alaraq daxili dövlət borclanmasının həcmnin dövlət büdcəsinin icra göstəricilərinə uyğunlaşdırmaqla həyata keçirilməsi, verilmiş təklif və tövsiyələr istiqamətində zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi və görülmüş işlər barədə Hesablama Palatasına müvafiq məlumatın təqdim edilməsi barədə Qərar qəbul etmişdir.

Eyni zamanda, Agentliyin daxili nəzarət mexanizmlərinin effektivliyini artırmaq üçün dövlət borcu idarəetmə sistemində daxili nəzarət mexanizmləri ilə əlaqəli beynəlxalq standartlar tərəfindən tövsiyə edilən əsas risk göstəricilərini özündə birləşdirən və riskləri effektiv qiymətləndirmək və monitorinq etmək imkanı yaradan təlimatların hazırlanmasının, hesabat ili ərzində kreditrlərə ödənilən öhdəlik haqlarının faiz ödənişlərinin tərkibində deyil, ayrıca uçotunun aparılmasının və borc hesabatlarında bu məlumatların əks etdirilməsinin və digər təkliflərin nəzərə alınmasının məqsədəuyğunluğu qeyd edilmişdir.

AZƏRBAYCAN İNVESTİSIYA HOLDİNQİ ÜZRƏ DÖVLƏT VƏSAİTLƏRİNİN VƏ ƏMLAKININ İDARƏ OLUNMASININ AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT

Azərbaycan İnvestisiya Holdingi (Holding) üzrə dövlət vəsaitlərinin və əmlakının idarə olunmasına dair uyğunluq auditi aparılmışdır. Audit predmetinin pul vəsaitlərinin hərəkəti üzərindən faktiki maliyyə tutumu ümumilikdə 44,5 mln. manata bərabər olmuşdur.

Auditlə əsasən aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

Dövlət şirkətlərinin və müəssisələrinin vahid prinsiplər əsasında idarə olunması, onların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən maliyyə sağlamlığının və dayanıqlılığının yaxşılaşdırılması məqsədilə Holding tərəfindən müəyyən addımlar atılmış, dividend ödəmə qabiliyyətli şirkətlərin sayı artırılmış, korporativ idarəetmə standartlarının istifadəsinə başlanılmış, portfeldəki müəssisələr üzrə daxili nəzarət sisteminin elementlərinin tətbiqi genişləndirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25.12.2019-cu il tarixli 901 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsi hesabına məqsədli vəsaitlərin ödənilməsi Qaydası"nın 2.1-1-ci yarımbəndinin tələblərindən irəli gələn şərtlərə əməl edilməməklə fəaliyyət ehtiyaclarına sərf olunan vəsaitlərdən 2021-ci ilin sonuna 4,2 mln. manat və 2022-ci ilin sonuna 8,4 mln. manat məbləğində bank hesablarında qalan qalıqlar aidiyyəti hesabat illəri üçün dövlət büdcəsindən köçürülmüş maliyyələşmələrdə bu və ya digər hədlərdə nəzərə alınmamışdır.

Müvafiq hüquqi aktla ilk 3 (üç) illik müddətdən sonrakı dövrdə Holdingin fəaliyyətinin təşkili və təmin edilməsi xərclərinin əsas maliyyələşdirilmə mənbəyi kimi müəyyən edilmiş idarəetməsinə verilmiş dövlət müəssisələrinin illik xalis mənfəətinin 20 faizinin ödənilməsi istiqamətində zəruri addımların atılması (o cümlədən, icra reqlamentinin müəyyənləşdirilməsi, rəsmi yazışmaların aparılması) təmin edilməmişdir ki, bu da həmin mənbədən olan maliyyə resurslarının cəlb olunmaması ilə nəticələnməklə dövlət büdcəsinin vəsaitlərindən asılılığın aradan qaldırılmasına yaxın perspektivdə nail olunmayacağını deməyə zəmin yaratmışdır.

İşəgötürmə səlahiyyəti bilavasitə Holdingə aid olan bir sıra vəzifələrin (ştatların) uzun müddət ərzində vakant saxlanması və ardıcıl olaraq dəfələrlə 3 aydan bir (ixtiyari bir neçə günlük intervallarla) "əvəzetmə və həvalə" kimi təkrarən sənədləşdirilməsi üsulu ilə 2021-ci ildə 4, 2022-ci ildə 5, 2023-cü ildə 8, 2024-cü ilin birinci rübündə 2 nəfər əməkdaşının aylıq əmək haqlarının məbləğinin həmin vakant ştatların aylıq əmək haqlarının 50,0%-i həddində artırılmasına yol verilmişdir.

Auditlə toplanmış sübutlar Holdingin Nizamnaməsinin 4.7.2-ci və 4.22.5-ci bəndlərindən irəli gələn tələblər çərçivəsində funksional fəaliyyət üzrə Strateji İnkişaf Planı və (və ya) illik Əməliyyat Planları məzmunlu sənədlərin və funksional fəaliyyət indikatorlarına nail olunma üzrə monitoring sisteminin təsdiq (tətbiq) edilmədiyini deməyə əsas vermişdir ki, bu da Holdingin Nizamnaməsi ilə nəzərdə tutulan funksional səlahiyyətlərin (o cümlədən, 36 sayda vəzifənin) auditlə əhatə olunan hesabat illəri üzrə yerinə yetirilməsi vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsini (səviyyəsinin qiymətləndirilməsini) məhdudlaşdırmışdır.

Portfelində dividend ödəmə qabiliyyətli şirkətlərin sayının 2020-ci ildən etibarən 4-dən 8-ə yüksəlməsi barədə məlumatın təqdim edilməsi şəraitində dövlət büdcəsinə 2021-ci və 2022-ci illərdə yalnız iki dövlət şirkəti, 2023-cü ildə isə yalnız bir dövlət şirkəti tərəfindən dividend şəklində vəsait köçürülmüşdür. Eyni zamanda, portfel şirkətləri tərəfindən əvəzsiz əsaslarla dövlət büdcəsindən müxtəlif təyinatlar (o cümlədən, subsidiya, əsaslı vəsait qoyuluşu və s.) üzrə əldə edilmiş vəsaitlərin həcmi 2021-2023-cü illər ərzində 2,0 dəfəyə yaxın artmışdır (2021-ci ildəki 762,6 mln. manatdan 2023-cü ildəki 1,5 mlrd. manatadək olmaqla) ki, bu da dividend ödəmə qabiliyyətinin artması ilə əlaqədar dövlət büdcəsinə töhvə verilməməsi ilə yanaşı, portfel şirkətlərin əməliyyat və (və ya) investisiya fəaliyyətində dövlət büdcəsinin vəsaitlərindən asılılıq səviyyəsinin nə dərəcədə yüksək olduğunu göstərmişdir.

“Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-1-ci, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.2.3-cü maddələrinin, eyni zamanda, Nizamnaməsinin 4.7.1-ci və 4.7.3-cü bəndlərinin tələbləri çərçivəsində 2021-ci, 2022-ci və 2023-cü hesabat illəri üzrə maliyyə hesabatlarının vaxtında tərtib edilməklə auditin keçirildiyi dövrün sonunadək aidiyyəti üzrə təqdim edilməsi öz təsdiqini tapmamış, eləcə də Nizamnaməsinin 7.1-ci bəndində qeyd olunmasına baxmayaraq maliyyə hesabatlarının müvafiq qaydada tərtib edilməklə auditin keçirildiyi dövrün sonunadək dərc edilməsi təmin edilməmişdir.

Auditor, dövlət sifarişinin rəsmiləşdirilməsinə (yalnız audit obyektindən asılı olmayan şəraitdə), dövlət büdcəsinin vəsaitlərindən asılılığın tədricən aradan qaldırılmasına, əməyin ödənişi prosesinin tənzimlənməsinə, pul vəsaitlərinin istifadə olunmasına, funksional səlahiyyətlərin yerinə yetirilməsinə və maliyyə hesabatlılığına dair bir sıra hallardan başqa digər audit predmetlərinin tətbiq edilən meyarlar baxımından əsasən uyğun olması ilə bağlı şərti müsbət rəy vermişdir.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ VƏ TABELİYİNDƏ OLAN
TƏSƏRRÜFATHESABLI ƏSASLI TİKİNTİ VƏ TƏCHİZAT İDARƏSİNDƏ APARILMIŞ
AUDİT HAQQINDA MƏLUMAT**

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi və tabeliyində olan təsərrüfathesablı Əsaslı Tikinti və Təchizat İdarəsinə (İdarə) dövlət büdcəsindən əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə ayrılan dövlət investisiyalarının auditi aparılmışdır.

Audit ümumilikdə 53,5 mln. manat olmaqla 10 obyektə əhatə etmişdir.

Audit nəticəsində aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

Təhsil müəssisələri üzrə layihələrin ilkin planlaşdırılmaması, texniki-iqtisadi hesablamaların aparılmaması investisiya qoyuluşunun texnoloji strukturunun və layihələrin memarlıq həlləri, mühəndis və texnoloji avadanlıqlara dair tələblərin, habelə müvafiq illərdə vəsaitə tələbatın əsaslanma olmadan formalaşmasına və müəyyən edilmiş hədəflər üzrə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan qənaətlı istifadənin təmin olunmaması ilə yanaşı, “Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydaları”nın tələblərinin gözlənilməməsinə səbəb olmuşdur.

Sifarişçi tərəfindən “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın “Tədbirlər Planı” ilə təhsil müəssisələri üzrə layihələrin müəyyən edilmiş başa çatdırılması müddətinə bəzi layihələr üzrə qismən, bəzi layihələr üzrə isə əməl olunmaması layihələrin icrasının gecikməsinə, eləcə də, müvafiq illərdə layihələrin icrasına dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərindən vəsaitin ayrılması və maliyyələşməsi məqsədi ilə əsaslandırmanın yetərli olmaması müvafiq illərdə bu istiqamətdə vəsaitin əsasən az ayrılmasına səbəb olmuşdur.

Təhsil müəssisələri üzrə 3 tikinti obyektində smeta və müqaviləyə layihədəki həcməldən artıq həcməin daxil edilməsi işlərin müqavilə dəyərinin ümumilikdə 92085,98 manat artırılması ilə nəticələnmişdir.

Təhsil obyektləri üzrə 9 satınalmanın ehtimal olunan qiymətini şərtləndirən toplu smetada müvəqqəti bina və qurğuların saxlanması xərclərinə və smetada nəzərdə tutulmayan işlərə nəzərdə tutulmuş məbləğdən az məbləğdə vəsaitə ehtiyacın yaranması və uyğun olaraq müqavilənin qiymət cədvəlinə daxil edilməsi, eləcə də bunlardan 3 satınalma üzrə əlavə olaraq toplu smetada texniki nəzarətin saxlanması, layihələndirmə işlərinə, müəllif nəzarətinə və ekspertiza xərclərinə nəzərdə tutulmuş vəsaitin satınalmaya çıxarılan işlərin ümumi dəyərindən

azaldılmaması ehtimal olunan dəyərin ümumilikdə əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olmuşdur.

Təhsil obyektlərini əhatə edən 5 layihə üzrə smeta və müqavilənin qiymət cədvəlində nəzərdə tutulan işlərin müəyyən hissəsinin icra edilməməsi müqavilə öhdəliklərinə riayət olunmaması, smeta və müqavilədə nəzərdə tutulmayan başqa işlərin yerinə yetirilməsi isə tikinti sahəsini tənzimləyən qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə yanaşı yerinə yetirildiyi rəsmiləşdirilmiş işlərin dəyərinin ümumilikdə 633723,45 manat artırılması və bəzi hallarda qənaət məbləği nəzərə alındıqdan sonra da artıq ödənilməsi ilə nəticələnmişdir.

Təhsil obyektlərini əhatə edən 6 layihə üzrə müəllif nəzarətçisinin iştirakı təmin edilmədən bəzi hallarda sifarişçi ilə podratçı arasında müvafiq akt tərtib edilməklə smeta və satınalma müqaviləsində nəzərdə tutulmayan ümumilikdə 560329,70 manat dəyərində işlərin yerinə yetirildiyinin qəbul aktları ilə rəsmiləşdirilməsi dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirilən tikinti layihələrin və smeta bölməsinin ekspertizadan keçirilməsi qaydalarının pozulması ilə nəticələnmişdir.

Təhsil müəssisələrinin tikintisi üzrə 5 satınalma müqaviləsində obyektlərdə yerinə yetirilmiş işlərin qəbulu aktına daxil edilmiş layihə-smeta və satınalma sənədləri üzrə bəzi işlərə seçmə qaydada sifarişçinin nümayəndəsinin iştirakı ilə baxış keçirilərkən yerinə yetirilmiş işlərin qəbulu aktına daxil edilmiş işlərin həcmnin faktiki həcmindən çox göstərilməsi və ya ümumiyyətlə yerinə yetirilməməsi hesabına işlərin həcmnin ümumilikdə ƏDV ilə 784318,00 manat dəyərində artırıldığı müəyyən edilmişdir.

Satınalma komissiyasının fəaliyyətində qalibin seçilməsi məsələlərində prosedur pozuntularına yol verilməsi bəzi satınalmalar üzrə dövlət vəsaitinə qənaət olunmaması ilə nəticələnmişdir.

Auditlə əhatə olunan 3 təhsil obyektinin tikintisi layihəsi üzrə satınalmalarda obyektin ehtimal dəyərinin müəyyən edilməsi tarixindən əvvəl, 1 təhsil obyekti üzrə isə obyektin ehtimal dəyərindən artıq məbləğə bir mənbədən satınalma satınalma müqavilələrinin bağlanması dövlət satınalmalarını tənzimləyən qanunvericiliyin tələblərinin gözlənilməməsi ilə yanaşı layihələrin icrası prosesində müqavilə öhdəliklərinə riayət edilməməsinə və müqavilə məbləğinin dəyişdirilməsinə səbəb olmuşdur.

Təhsil obyektlərinin tikintisi layihəsi üzrə keçirilmiş satınalmalarda müvafiq sənədləşmələrin bu sahəni tənzimləyən hüquqi sənədlərin tələblərinə uyğun

rəsmiləşdirilməməsi tender komissiyasının fəaliyyətində və inzibatçılıqda boşluqların olduğunu göstərməklə hesabat dövründə çoxsaylı prosedur pozuntularına səbəb olmuşdur.

2021-2023-cü illər üzrə "Maliyyə vəziyyəti haqqında" hesabat və izahlı qeydlər, "Dövlət əmlakının qorunub saxlanması və ondan istifadə vəziyyəti haqqında illik xüsusi hesabat forması", Dövlət Statistika Komitəsinə təqdim olunan "obyektlərin, əsas fondların istifadəyə verilməsi və əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar haqqında", eləcə də İqtisadiyyat Nazirliyinə və Hesablama Palatasına təqdim edilən "Dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya) xərcləri çərçivəsində icra olunan layihələrin icra vəziyyəti barədə hesabat" göstəriciləri arasında əhəmiyyətli fərqlərin mövcud olması sifarişçinin maliyyə hesabatlılığında şəffaflığın tam təmin edilmədiyini, maliyyə inzibatçılığının qismən tənzimləndiyini deməyə imkan verir.

Auditlə əhatə olunan layihələrdən 2021-2023-cü illər üzrə başa çatmış 9 obyektə 30604459,9 manat dəyərində 5 obyektin tabeli qurumlara balans verilməməsi və 2 obyektə yerinə yetirilmiş işlərin qəbulu aktında quraşdırılan avadanlıqların sənədləşmələrinin qüvvədə olan mövcud normativ hüquqi sənədlərin tələblərinə uyğun rəsmiləşdirilməməsi mühasibat uçotu sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə qismən əməl olunduğunu göstərməklə yanaşı müvafiq dövrlər üzrə hesabatda başa çatmayan tikililərin dəyərinin artmasına və dövlət əmlakının hesabatlılığında şəffaflığın gözlənilməməsinə səbəb olmuşdur.

Auditin nəticələri üzrə Hesablama Palatasının Kollegiyası tərəfindən əhatə olunan məsələlər üzrə aşkar olunmuş uyğunsuzluqların və digər nöqsanların İdarə tərəfindən aradan qaldırılması, müvafiq işçilərin öz məsuliyyətini dərk etməsi, gələcəkdə bu kimi halların baş verməsinin qarşısının alınması istiqamətində fəaliyyət göstərilməsi məqsədi ilə audit olunmuş (audit dövründə dövlət büdcəsinə bərpa edilmiş vəsait və yerinə yetirilməyən işlərin bərpası nəzərə alınmaqla) 5 obyekt üzrə tikinti norma və qaydalarının tələblərinə riayət edilməməsi, tikinti və satınalma qanunvericiliyi sahəsində hüquqi sənədlərin tələblərinin gözlənilməməsi uyğunsuzluq hallarına yol verilmə kimi qiymətləndirilərək investisiya xərclərində müəyyən edilmiş qənaət məbləği də müvafiq qaydada nəzərə alınmaqla podratçılara artıq ödənilmiş 1305,4 min manat vəsaitin dövlət büdcəsinə bərpasının təmin edilməsi qərara alınmışdır.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİNATƏMİZLƏMƏ AGENTLİYİ ÜZRƏ DÖVLƏT VƏSAİTLƏRİNİN VƏ ƏMLAKININ İDARƏ OLUNMASININ AUDİTİNİN NƏTİCƏLƏRİNƏ HAQQINDA MƏLUMAT

Azərbaycan Respublikasının Minatəmizləmə Agentliyi üzrə dövlət vəsaitlərinin və əmlakının idarə olunmasına dair uyğunluq auditi aparılmışdır.

Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbiri ilə 01.07.2022-ci il tarixindən 01.09.2024-cü il tarixinədək olan dövr əhatə olunmuşdur.

Auditlə əsasən aşağıdakılar müəyyən edilmişdir.

Agentlik işğaldan azad olunmuş ərazilərin, habelə müharibə və hərbi əməliyyatların təsirinə məruz qalmış digər ərazilərin minalardan, partlamamış hərbi sursatlardan, tərkibində partlayıcı olan qurğulardan və digər partlayıcı qalıqlardan (çirklənmədən) təmizlənməsi, həmçinin onların müvəqqəti saxlanması, daşınması, zərərsizləşdirilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxs kimi Ağdam, Ağdərə, Cəbrayıl, Füzuli, Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı, Şuşa, Tərtər, Xankəndi, Xocalı, Xocavənd, Zəngilan və sair regionları mobil bazalarla və düşərgələrlə əhatə etməklə müasir standartlara uyğunlaşdırılan maddi-texniki bazası ilə Böyük Qayıdışa dair dövlət proqramının reallaşdırılmasında əhəmiyyətli rolə malik olmuşdur.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən, Agentlik tərəfindən 2022-2024-cü illər ərzində ümumilikdə 122797,7 ha ərazi müvafiq çirklənmədən təmizlənmiş, tapıntıların ümumi sayı 88098 ədədə bərabər olmaqla 68092 ədədi partlamamış hərbi sursatdan, 11145 ədədi piyada əleyhinə minadan, 8861 ədədi isə tank əleyhinə minadan ibarət olmuşdur.

Dövlət vəsaitlərindən daha səmərəli və nəticəli istifadə edilməsi çərçivəsində işğaldan azad edilmiş ərazilərin çirklənmədən təmizlənməsi işlərinin sürətləndirilməsi baxımından bu sahədə fəaliyyət potensialı olan yerli istehsalçılarla əlaqələr yaradılmamışdır.

Əmək qanunvericiliyinin tələblərinə əməl edilməməklə əvvəlki illərə aid istifadə olunmamış məzuniyyət günlərinin rəsmiləşdirilməməsi səbəbindən 788,6 min manat məbləğində kompensasiyanın maddəli işçilər üzrə hesablanması və ödənilməsi təmin edilməmişdir.

Dövlət satınalmalarının planlaşdırılması prosesində bir sıra nöqsanlara, o cümlədən satınalma komissiyasının müvafiq qaydada rəsmiləşdirilməməsi, satınalma planının təqviminə əməl edilməyərək sonrakı dövr üçün tələbatın təcili olmasının iddia edilməsi üçün zəmin yaradılması, satınalma planlarında dəqiqləşdirmələrin aparılmaması, kifayət qədər zaman olduğu halda müsabiqəli satınalma prosedurlarının keçirilməsinə üstünlük verilməyərək bir

mənbədən satınalma prosedurlarının tətbiq edilməsi, tələbatın düzgün müəyyənləşdirilməməsi, ehtimal olunan qiymətlərin real bazar araşdırmalarına adekvat hesablanmaması, ixtisas uyğunluğu göstəricilərinə dair tələblərin və digər şərtlərin tam olaraq müəyyənləşdirilməməsi, şərtlər toplusunun aidiyyəti üzrə çatdırılmaması, qiymət və digər zəruri şərtlər baxımından məqbul təkliflərin əsassız olaraq satınalma prosedurlarından kənarlaşdırılması hallarına yol verilmişdir.

Audit sübutları yerli şirkətlərlə bağlanmış müqavilələrin şərtlərində təmizlənməsi sifariş olunan ərazilərin həcmnin torpaqların çirklənmə səviyyəsinə (*yüksək, orta, aşağı*) görə şərti olaraq müəyyənləşdirildiyini deməyə əsas vermiş, icra prosesində yüksək və orta dərəcədə çirklənmiş ərazilərin müqavilə ilə sifariş olunduğundan az həcmdə, aşağı dərəcədə çirklənmiş ərazilərin isə müqavilə ilə sifariş olunduğundan 2,0 dəfədən artıq həcmdə təmizləndiyinin rəsmiləşdirilməsi aşağı çirklənmiş sahələrin artırılması ilə müqavilə məbləğlərinin tam həcmdə şirkətlərə köçürülməsinə şərait yaratmış, müqavilə şərtləri ilə icra prosesi arasında kəskin fərqlərin müşahidə olunması yerli şirkətlərə sifariş edilməsi nəzərdə tutulan ərazilər üzrə qabaqcadan müvafiq tədqiqat işlərinin təkmilləşdirilməli olan tərəflərinin mövcudluğunu göstərmişdir.

Mülkiyyətində olan mexaniki minatəmizləmə vasitələrinin dövlət qeydiyyatının aparılması, daimi uçota alınması, nəqliyyat vasitəsinin qeydiyyat şəhadətnaməsinin və dövlət qeydiyyat nişanının alınması istiqamətində aidiyyəti üzrə müraciət edilməsi təmin edilməmişdir.

Maliyyə uçotunun aparılması və nəticə etibarlı ilə müvafiq maliyyə hesabatlarının tərtib olunması prosesinin tam olaraq elektronlaşdırılması auditin keçirildiyi dövrün sonunadək təmin edilməmiş, regional struktur vahidlərinin elektron uçot bazasına çıxış imkanları yaradılmamış, satınalma müqavilələrinin yerinə yetirilməsi çərçivəsində faktiki təqdim edilməklə istismara buraxılmış 409,7 min manat məbləğində aktivlər maliyyə uçotunda müvafiq qaydada əks etdirilməmiş, dövlət əmlakının dəyərinin maliyyə uçotunda düzgün əks etdirilməməsi halları müşahidə olunmuşdur.

Auditor, funksional fəaliyyətin planlaşdırılmasına, dövlət büdcəsinin vəsaitlərinə olan tələbatın təyinatlar üzrə əsaslandırılmasına və dövlət sifarişinin rəsmiləşdirilməsinə (*yalnız audit obyektindən asılı olmayan şəraitdə*), dövlət satınalmalarının planlaşdırılmasına və keçirilməsinə, işçi heyəti ilə hesablaşmaların rəsmiləşdirilməsinə, müqavilə şərtlərinin müəyyənləşdirilməsinə, bağlanmış müqavilələrin şərtlərinə əməl olunmasına, dövlət əmlakından istifadə olunmasına və maliyyə uçotunun təşkilinə dair bir sıra uyğunsuzluq

hallarından başqa digər audit predmetlərinin (*altpredmetlərinin*) tətbiq edilən meyarlar baxımından uyğun olması ilə bağlı şərti müsbət rəy vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyası auditin nəticələrini müzakirə edərək yol verilmiş nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün aşağıdakı istiqamətlərin diqqət mərkəzində saxlanılmasını təklif etmişdir:

- dövlət satınalmalarının rəqabətli satınalma metodlarına üstünlük verilməklə şəffaflıq və ədalətlik prinsipləri əsasında həyata keçirilməsi;
- ərazilərin minalardan, partlamamış hərbi sursatlardan, tərkibində partlayıcı olan qurğulardan və digər partlayıcı qalıqlardan təmizlənməsinə təsərrüfat, eyni zamanda, kənar hüquqi şəxslərə sifariş üsulu ilə sərflənən vəsaitlərin (1 kv. metr üzrə xərc göstəricisinin) optimallaşdırılmasının nəzarətdə saxlanılması;
- ərazilərin müvafiq çirklənmədən təmizlənməsi işlərinin sürətləndirilməsi baxımından resurs sərfiyyatı və nəticə balansının yaxşılaşdırılması;
- müvafiq çirklənmədən təmizlənən ərazilərin keyfiyyət yoxlamasının təkmilləşdirilməsi ilə keyfiyyət uyğunluğuna cavab verməyərək geri qaytarılan ərazilərin icraçılarına qarşı preventiv tədbirlərin rəsmiləşdirilməsi (cərimələnmə, məsuliyyətə cəlb etmə, əməkdaşlığın dayandırılması və s.);
- ərazilərin müvafiq çirklənmədən təmizlənməsinin tamamlanmasına dair təqdim edilən sertifikatların forma və rekvizitlərinin kənar (müstəqil) ekspert qiymətləndirilməsinin təşkil edilməsi;
- ərazilərin müvafiq çirklənmədən təmizlənməsi işlərinin prosedur mərhələlərinin və hesabatlılığının səlahiyyətlər daxilində Vahid İnformasiya Sistemi çərçivəsində avtomatlaşdırılması işlərinin sürətləndirilməsi;
- mexaniki minatəmizləmə maşın və müxtəlif avadanlıqlarının alışımda qənaətli yanaşma prinsipinin üstün tutulması və minatəmizləmə texnikalarının ölkədaxili satış qiymətlərinin optimallaşdırılması ilə korporativ sosial məsuliyyətliyi artırılması;
- investisiya xərclərinin icrası prosesində layihə sənədlərinə ciddi əməl olunması və görülməli işlərin tamlığı və səmərəli istifadəsinin təmin olunması.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİNİN 2023-CÜ İL ÜZRƏ
KONSOLIDƏ EDİLMİŞ MALİYYƏ HESABATLARININ AUDİTİNİN
NƏTİCƏLƏRİ HAQQINDA MƏLUMAT**

Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasının 2024-cü il üzrə İş Planına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi (bundan sonra - Nazirlik) tərəfindən 2023-cü il üzrə hazırlanmış konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının auditi keçirilmişdir.

Auditorun şərti müsbət rəyinə əsasən Nazirliyin 31.12.2023-cü il tarixinə konsolidə edilmiş maliyyə hesabatları müəyyən hallar istisna olmaqla həmin tarixə qurumun maliyyə vəziyyətini, hesabat ili üzrə maliyyə nəticələrini, xalis aktivlər/kapitalda dəyişiklikləri və pul vəsaitlərinin hərəkətini şamil edilən qanunvericilik əsasında müəyyən edilmiş meyarlar üzrə əksər aspektlərdə düzgün əks etdirmişdir.

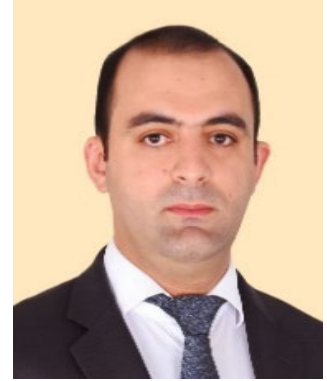
Auditor rəyinin modifikasiya olunaraq “şərti müsbət” formasında verilməsinə səbəb olmuş əhəmiyyətli təhrifləri 2 növ audit tapıntılarında qruplaşdırmaq olar: 1) hesabatları konsolidə edilən (birləşdirilən) alt qurumların maliyyə hesabatlarındakı təhriflər; 2) konsolidasiya zamanı yaranmış təhriflər. Qeyd edilməlidir ki, konsolidasiya zamanı təhriflərin yaranması əsasən hesablama səhvləri, konsolidə edilən alt-qurumların tam əhatə olunmaması və həmin alt-qurumların arasındakı əməliyyatların (qrup daxili əməliyyatlar) hesabat dövrünə aid dövriyyədən çıxılmamasından ibarətdir.

Elm və Təhsil Nazirliyində keçirilmiş maliyyə auditi çərçivəsində hər iki növdə audit tapıntıları təsbit edilmişdir. Belə ki, Nazirliyin 2023-cü il üzrə hazırlanmış konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarında nəzərə alınmış alt-qurumlarının müvafiq il üzrə maliyyə hesabatlarında bir sıra əhəmiyyətli təhriflər aşkar edilmişdir. Bunlar bəzi alt-qurumlar tərəfindən 3566944,4 manat dəyərində olan əsaslı təmir işlərinin kapitallaşdırılmaması, 6747889,3 manat dəyərində qeyri-maliyyə aktivlərinin (dərs vəsaitləri, elektron və video dərslər, rəqəmsal tədris vəsaitləri) yanlış hesablarda uçota alınması, 1629352,2 manat dəyərində istismar müddəti bitmiş proqram təminatı lisenziyalarının balansda qalması, 1917949,5 manat məbləğində aktivlərin, 1828883,1 manat məbləğində kapitalın və 89066,4 manat məbləğində öhdəliklərin maliyyə hesabatlarında əks etdirilməməsi, 18985417,6 manat məbləğində xərcin sair əməliyyat gəliri kimi uçota düşməsidir. Bundan əlavə, 14 kollec və peşə mərkəzi tərəfindən 128681553,4 manat məbləğində nizamnamə kapitalının maliyyə hesabatlarında əks etdirilməsi zamanı yanlış maddədən istifadə edilmiş, həmçinin həmin məbləğ qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş prosedur olmadan 8214101,1 manat məbləğində azalma ilə əks etdirilmişdir. Göründüyü kimi, Nazirlik

tərəfindən konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının hazırlanması zamanı nəzərə aldığı alt-qurumların maliyyə hesabatlarında kifayət qədər əhəmiyyətli təhriflər aşkar edilmişdir.

Kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbiri çərçivəsində icra edilmiş audit prosedurlarının nəticəsində yuxarıda qeyd edilən ikinci növ tapıntının mövcudluğu da müəyyən edilmişdir. Belə ki, Nazirlik tərəfindən “35 nömrəli Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) Maliyyə Hesabatları” İctimai sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının 14-cü bəndinin tələbləri gözlənilməmişdir. Nazirliyin tabeliyində olan bir sıra alt-qurumlar, o cümlədən 20 ali təhsil müəssisəsi, 6 təsərrüfathesablı elmi xidmət müəssisəsi, 3 elmi müəssisə və 4 digər qurumun maliyyə məlumatları 2023-cü il üzrə hazırlanmış konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının tərkibinə daxil edilməmiş, bu qurumların maliyyə vəziyyəti və maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinə dair əhəmiyyətli məbləğlər Nazirliyin konsolidə olunmuş maliyyə hesabatında əks etdirilməmişdir. Eyni zamanda, Nazirliyin müvafiq əmri ilə tabelikdə olan 8 peşə təhsili müəssisəsi 2023-cü ilin dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına adambaşına maliyyələşdirmə prinsipi əsasında dövlət sifarişi ilə kadr hazırlığını həyata keçirəcək peşə təhsili müəssisələrinin siyahısına daxil edilmişdir. Buna əsaslanaraq peşə təhsili müəssisələri üzrə keçid tarixinə maliyyə hesabatlarında mövcud olan aktivləri, öhdəlikləri, gəlirləri və xərcləri Nazirliyin konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının tərkibindən çıxarılmışdır. Nəticədə, ümumilikdə 70967588,0 manat məbləğində aktivlər, 627446,5 manat məbləğində öhdəliklər, 70340141,5 manat məbləğində xalis aktivlər (kapital) Nazirliyin konsolidə edilmiş “Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat”ına daxil edilməmişdir.

Hesablama Palatasının Kollegiyası audit obyektləri tərəfindən müvafiq mühasibat yazılışları verilməklə və konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarında nəzərə alınmaqla təhriflərin aradan qaldırılması barədə qərar qəbul etmişdir. Eyni zamanda, daxili nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsi və konsolidasiya prosesində “35 nömrəli Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) Maliyyə Hesabatları” İctimai sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının tələblərinin tam şəkildə nəzərə alınması məqsədilə strategiyanın müəyyənləşdirilməsi tövsiyə edilmişdir.

Tamerlan Yusif-zadə
Hesablama Palatasının aparat rəhbəri

**DÖVLƏT SEKTORUNDA STRATEJİ İDARƏETMƏ PRİNSİPLƏRİNİN TƏTBİQİ:
HESABLAMA PALATASININ TƏCRÜBƏSİ (ƏSAS STRATEJİ VƏ MÜXTƏLİF
SAHƏLƏR ÜZRƏ MÜVAFİQ SƏNƏDLƏRİN TİMSALINDA)**

Strateji idarəetmə prosesinin mahiyyəti və mərhələləri

Son 20-25 ildə strateji idarəetmə dövlət siyasətinin müasirləşdirilməsi üsullarından biri kimi geniş şəkildə qəbul edilir. Dövlət qurumları tərəfindən fəaliyyətlərinin yüksək standartlara uyğun və baş verən dəyişikliklərə adekvat şəkildə qurulması istiqamətində atılan addımların uğurlu olması həm də strateji idarəetmənin nə dərəcədə düzgün tətbiq edilməsi ilə əlaqədardır.

Strateji idarəetmə qurumun məqsədlərinə çatmasına imkan verən funksional qərarların formalaşdırılması, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsi sənəti kimi müəyyən edilir. Strateji idarəetmənin hazırda müxtəlif tərifləri olsa da, daha asan və başa düşülən tərfi kimi aşağıdakılar qeyd edilə bilər:

Strateji idarəetmə - daxili və xarici mühiti nəzərə alaraq qurumun məqsədlərinin müəyyən olunması və bu məqsədlərə nail olmaq üçün qərarların qəbul edilməsi prosesidir.

Strateji idarəetmə - rəqabət üstünlüyünə nail olmaq məqsədilə davamlı strateji təhlil, strategiyanın yaradılması, həyata keçirilməsi və monitorinqi prosesidir.

Dövlət sektorunda strateji idarəetmənin tətbiqinin əsas məqsədi ictimai xidmətlər üzrə daha yaxşı nəticələrin əldə edilməsidir. Başqa sözlə, dövlət sektoru xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması, ictimai rifahın yaxşılaşdırılması, hesabatlılığın və şəffaflığın gücləndirilməsi ilə vətəndaşlar və cəmiyyət üçün əlavə dəyər yaratmaq bu sektor üzrə əsas məqsəddir.

Strateji idarəetmə prosesi müxtəlif ədəbiyyatlarda müxtəlif cür təsnifləşdirilir. Lakin daha populyarı bu prosesin *üç əsas mərhələdən* ibarət olmaqla qruplaşdırılmasıdır:

1. Strategiyanın hazırlanması - strateji idarəetmə prosesinin əsas hissəsi olmaqla qurumun inkişafına yönələn hərəkətlərin real və iddialı planda cəmləşməsini xarakterizə edir.

Strateji plan qurumun fəaliyyətinin əsas aspektlərini əhatə edən ehtiyacların

qiymətləndirilməsinə və fəaliyyətin təkmilləşdirilməsini tələb edən boşluqların və ya sahələrin müəyyənləşdirilməsinə əsaslanır. Bu, aydın addımların, rolların, məsuliyyətin və vaxt çərçivələrinin müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Strategiyanın hazırlanması cari vəziyyətin (müxtəlif alətlər vasitəsilə SWOT analiz, PESTLE analiz və s.) və maraqlı tərəflərin gözləntilərinin qiymətləndirilməsini, baxış, missiya və dəyərlərin, strateji məsələ və prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsini özündə ehtiva edən geniş prosesdir. Yaxşı strateji planlaşdırma

- nailiyyətlər üçün addımları, yeni imkanları və ideyaları müəyyənləşdirir;
- qurumun məqsədlərinə nail olmaq üzrə rəhbərliyin öhdəliyini artırır;
- resurslardan səmərəli istifadəyə, o cümlədən xərclər üzrə qənaəətə imkan verir;
- qurumun gələcəyi ilə bağlı vahid baxışı yaradır;
- məqsədlərə nail olmağa imkan verməklə effektiv idarəetməni təmin edir.

Strategiyanın formalaşdırılması zamanı 4 əsas suala cavab tapılmalıdır:

- ❖ Biz nəyə nail olmaq istəyirik? (Yekun nəticələr)
- ❖ Biz nə edəcəyik? (Aralıq nəticələr)
- ❖ Biz bunu necə edəcəyik? (Proseslər və ya fəaliyyətlər)
- ❖ Bizə nə lazımdır? (Daxiletmələr və ya resurslar)

2. Strategiyanın icrası - qurumun strukturu, resursları nəzərə alınmaqla prosesin həyata keçirilməsidir. Bu mərhələdə strategiya ilə yaxşı əlaqələndirilən əməliyyat planının hazırlanması, maliyyə və insan resurslarının nəzərə alınması vacib hesab edilir. Hər bir əməliyyat planı strateji niyyəti həyata keçirilə bilən tədbirlərə çevirmək üçün bir vasitədir. Eyni zamanda, bu mərhələdə risklərin idarəedilməsi xüsusi diqqətdə saxlanılmalıdır.

3. Strategiyanın icrasının monitorinqi və hesabatlılıq isə növbəti mərhələdir. Bu, tədbirlərin nəticəliliyinin vaxtaşırı qiymətləndirilməsini və təcrübədən öyrənilmiş məsələlər əsasında gələcəyi planlaşdırmanı əhatə edir. Monitorinq çərçivələrinin köməyi ilə strateji və əməliyyat planlarının icrasına nəzarət etmək çox vacibdir. Bura indikatorlar, baza və hədəf göstəricilər daxil olmalıdır. Çərçivə həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət aspektlərini əhatə etməlidir.

Strateji idarəetmədə 6 fundamental prinsip qeyd edilir. Bu prinsiplər qurumun effektiv strateji idarəetmə prosesini hazırlaya və həyata keçirə bilməsi ilə yanaşı, hər bir mərhələdə öz mandatına və missiyasına sadıq qalmasını təmin edir:

❖ İdarə edilə bilən olmalı;	❖ nümunəvi olmalı;
❖ inklüziv olmalı;	❖ rəhbərlik öhdəlik götürməli;
❖ yekun nəticələrə diqqət yetirməli;	❖ dəyişikliklər idarə olunmalıdır.

Beynəlxalq qiymətləndirmələrə əsasən strateji idarəetməyə aid əsas tələblər

Müxtəlif qiymətləndirmə alətləri (PEFA, SAI PMF, Public Sector Scorecards və s.) strateji idarəetmə çərçivəsinə tələblər müəyyən edir. Müvafiq alətlərin tələbləri ümumiləşdirilərək aidiyyəti mərhələlər üzrə yaxşı strateji idarəetmənin (qurum səviyyəsində) aşağıdakıları nəzərə almalı olduğu barədə qənaətə gəlinir (Cədvəl 1).

Cədvəl 1. Müxtəlif alətlər nəzərə alınmaqla strateji idarəetməyə dair əsas tələblər

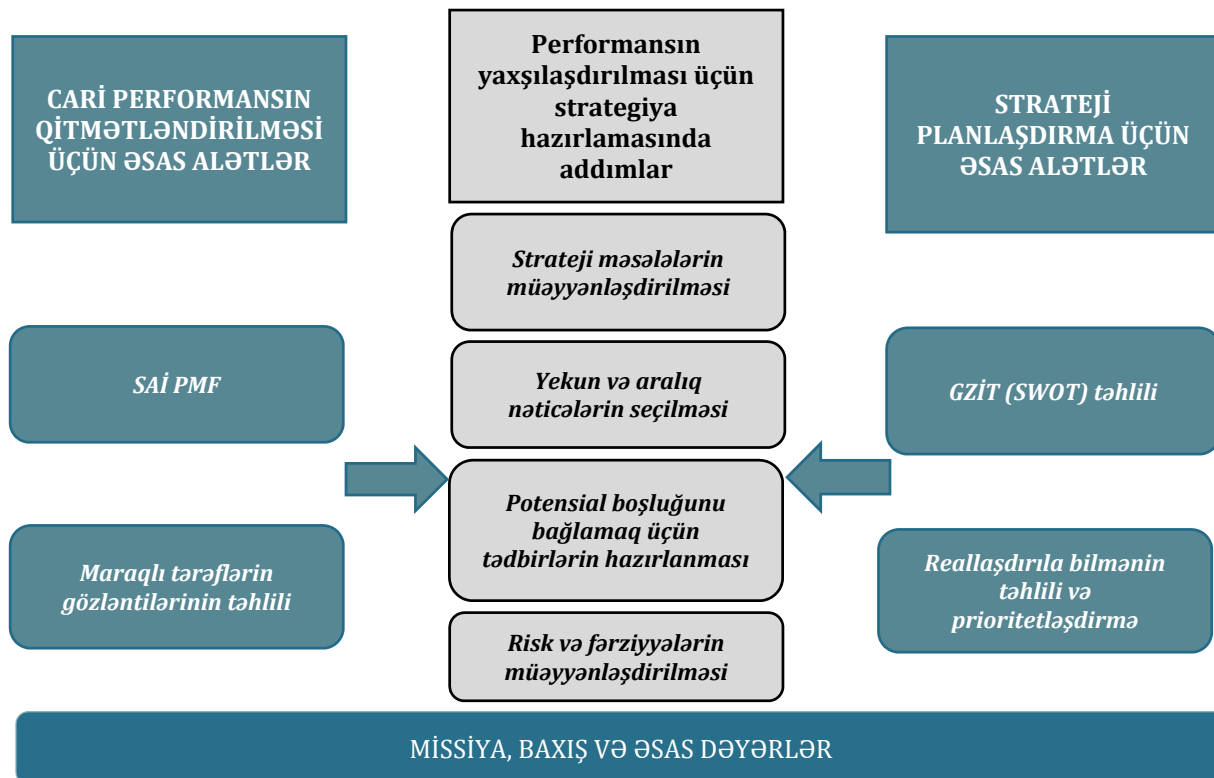
Mərhələlər üzrə əsas tələblər
Strateji Planın hazırlanması üzrə
Strateji Plan qurumun fəaliyyətinin əsas aspektlərini əhatə edən ehtiyacların qiymətləndirilməsinə və fəaliyyətin təkmilləşdirilməsinə tələb edən boşluqların və ya sahələrin müəyyənləşdirilməsinə əsaslanırmı?
Strateji Plan məqsədlərin məntiqi iyerarxiyasına malik olan nəticələr çərçivəsinə özündə birləşdirirmi? (Məsələn, yekun nəticələr, aralıq nəticələr və s.)
Strateji Plan strateji məqsədlərə nail olunmasını ölçə bilən bir sıra göstəriciləri ehtiva edirmi?
Strateji Plan məqsədlərə nail olmaq üçün riskləri müəyyən edən icra matrisi və ya oxşar sənədlə tamamlanırmı?
Strateji Planda maraqlı tərəflərin gözləntiləri nəzərə alınırırmı?
Strateji Plana institusional mühiti gücləndirmək üçün tədbirlər daxildirmi?
Prosesə yüksək səviyyəli sahiblik varmı (rəhbərlik prosesdə iştirak edirmi)?
Strateji Plan dövrü üçün resurslar, o cümlədən büdcə, insan resursları və s. ilə bağlı qiymətləndirmələr aparılırmı?
Cari Strateji Plan əvvəlki planların nəticəsini diqqətə alırımı?
Strateji Plan ictimaiyyət üçün açıqlanırmı?
Strateji Planın icrası üzrə
Aydın şəkildə müəyyən edilmiş fəaliyyətlər, cədvəllər və məsuliyyətlər müəyyən edilibmi? (Əsasən Əməliyyat Planları vasitəsilə)
İllik plan büdcəni ehtiva edirmi və lazım olan resurslara dair mülahizələr aparılırmı? Maliyyə idarəçiliyi, insan resursları, IT infrastruktur və s. nəzərə alınıbmı?
Planın (əməliyyat) məqsədlərinə nail olmaq ilə bağlı risklərin qiymətləndirilməsi həyata keçirilirmi?
Nəticələr, xüsusilə aralıq nəticələr səviyyəsində ölçülə bilən göstəricilər müəyyən edilibmi?
Qurum daxilindəki hər kəsin hansısa formada iştirakı təmin edilirimi?
Monitoring Sistemi (Çərçivəsi) və Hesabatlılıq
Qurum bütün fəaliyyət sahələrində öz əməliyyatlarını və performansını qiymətləndirir və hesabat veririmi?
Monitoring sistemi idarəolunandırırmı? Adekvat sayda göstəricilər sistemə daxil edilibmi?
Məqsədlərə (nəticələrə) nail olunmasını ölçmək üçün fəaliyyət göstəricilərindən istifadə edilirimi?
Strateji Planın əvvəlinə baza göstəricilər, sonrakı illər üzrə hədəflər müəyyən edilib və bu, monitoring zamanı diqqətdə saxlanılırmı? İllik fakt göstəricilərinin proqressi hədəflərlə müqayisə edilirimi?
Hər bir nəticə (yekun və aralıq) üzrə indikatorlar müəyyən edilibmi və ölçmə aparılırmı?
Monitoringin və hesabatlılığın müntəzəmliyi müəyyən edilibmi?
Əks əlaqə vasitəsilə ictimai gözləntilər izlənilirmi?
Müstəqil kənar qiymətləndirmə aparılırmı və bu ictimaiyyətə açıqlanırmı?

Hesablama Palatasının ən vacib strateji sənədinin formalaşdırılması

Hesablama Palatasının uzunmüddətli dövr üçün inkişafını müəyyən edən və müxtəlif göstəricilərə nail olunması üçün baxış, missiya, əsas dəyərlər, aralıq və yekun nəticələrini və fəaliyyətləri əks etdirən Hesablama Palatasının 2021-2025-ci illər üzrə Strateji Planı beynəlxalq ekspertlərin qiymətləndirmələri və tövsiyələri nəzərə alınmaqla mütərəqqi təcrübəyə, “Ali Audit Orqanlarının Strateji İdarəetmə Təlimatı”na və INTOSAI P12-nin (AAO-ların dəyər və üstünlükləri – vətəndaşların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi) prinsiplərinə uyğun olaraq hazırlanmışdır. Strateji Plan Hesablama Palatasının fəaliyyətinin 2021-2025-ci illəri üzrə yol xəritəsi rolunu oynamaqla institusional potensialının gücləndirilməsinə, parlamentin, hökumətin və cəmiyyətin daha çox cəlb edilməsi yolu ilə dövlət maliyyəsinin idarə edilməsi və ona nəzarətdə yüksək keyfiyyətli auditin rolunun artırılmasına yönəlmişdir.

Strateji Planının hazırlanması müərkəb prosesin nəticəsi olmaqla müxtəlif alətlərin tətbiqi ilə ərsəyə gəlmişdir. Strateji Plan üzrə atılan addımlar və tətbiq edilən alətlər aşağıda əks etdirilmişdir (Şəkil 1).

Şekil 1. Strateji Planının hazırlanması prosesi

Strateji Planının hazırlanması prosesi, o cümlədən tətbiq edilən alətlər və atılan əsas addımlar, hər birinin xüsusiyyəti barədə ətraflı məlumatlar “Dövlət auditi” rəsmi rüblük bülletenin

2021-ci il 1-ci nömrəsində “*Ali audit orqanlarının fəaliyyətinin gücləndirilməsində strateji inkişaf planlarının rolu. Hesablama Palatasının 2021-2025-ci illər üçün yeni Strateji Planı*” məqaləsində əks etdirilmişdir. Bu məqalədə isə diqqət strateji idarəetmənin növbəti mərhələlərinə, xüsusilə monitorinqinə yönəldilir.

Hesablama Palatasının ən vacib strateji sənədinin icrası

Strateji Plan bir qədər konseptual sənəd kimi xarakterizə edilir. Müvafiq Planın icra mexanizmi Əməliyyat Planı vasitəsilə təmin edilir.

Hesablama Palatasının 2021-2025-ci illər üzrə Strateji Planının icrası məqsədilə bütün yekun və aralıq nəticələri¹ əhatə edən hər il üzrə Əməliyyat Planı tərtib olunmuş, burada fəaliyyət istiqamətləri üzrə zəif bəndlərin və potensial boşluqların aradan qaldırılması, fəaliyyətin müxtəlif istiqamətlərdə (institusional, təşkilati və peşəkar) təkmilləşdirilməsi məqsədilə tədbirlər yer almışdır.

Yekun nəticələr (outcome) qurumun yaxın xarici mühitində və maraqlı tərəflərində orta və uzunmüddətli strateji dəyişikliklərdir. Qurum bu cür dəyişikliklərə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verə bilər (lakin tam idarə edə bilməz). Hesablama Palatası Strateji Planının yekun nəticəsi kimi

1. Dövlət maliyyəsinin hesabatlılığının və fiskal məsuliyyətin gücləndirilməsinə töhfəni;
2. Fəaliyyətinə etimadın gücləndirilməsini müəyyən etmişdir.

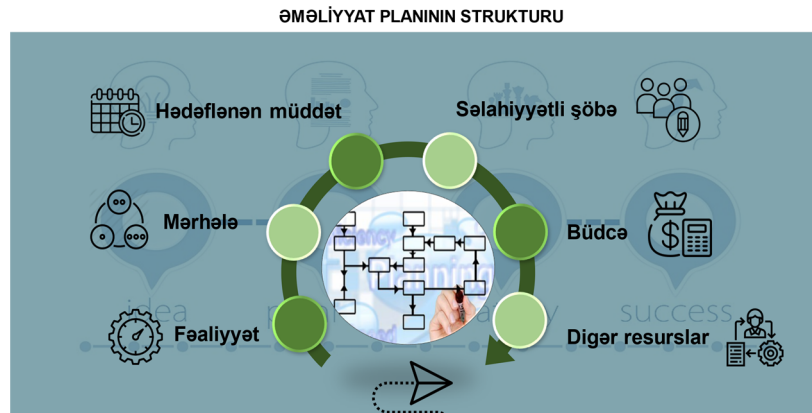
Aralıq nəticələr (output) qurumun nəzarəti altında olan nəticələrdir. Hesablama Palatası Strateji Planının aralıq nəticələri kimi səmərəlilik auditinin əhatə dairəsinin artırılmasını, maliyyə və uyğunluq auditinin seçimi və əhatə dairəsi, auditin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasını və s. müəyyən etmişdir.

Qurumun aralıq nəticələrə nail olunması onun **potensialından** (*capacity*) asılıdır. Potensialın üç fərqli ölçüsü var - institusional, təşkilati və peşəkar.

Əməliyyat Planlarının strukturu müxtəlif tərkib elementlərindən ibarət ola bilər. Elementlərin artırılıb və ya azaldılması strateji idarəetməni tətbiq edən qurumun mülahizələrinə əsaslanarsa da, əsas komponentlər aşağıdakı şəkildə əks etdirilmişdir.

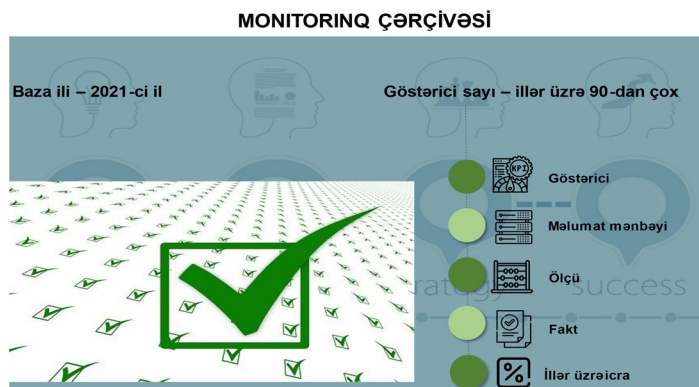
¹ Məqalədə yekun və aralıq nəticə anlayışlarının tərfi “Ali Audit Orqanlarının Strateji İdarəetmə Təlimatı”na əsasən verilmişdir. Bu, milli qanunvericilikdəki (“Dövlət proqramlarının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydası”nda) anlayışdan mahiyyət etibarilə fərqlənir. Belə ki, beynəlxalq Təlimat yekun və aralıq nəticələri strateji sənədin icrasında və yekununda nail olunması gözlənilən əsas dəyişikliklər kimi müəyyən edir və həmin nəticələr üzrə indikatorların qeyd olunmasını zəruri hesab edir. Milli qanunvericilikdə isə yekun və aralıq nəticələr indikatorlarla birbaşa əlaqələndirilir, indikatorlar üzrə bu nəticələrin müəyyən olunması tələb edilir.

Əməliyyat Planının özəyini “fəaliyyətlər” təşkil edir. Bu elementə dair ən vacib tələb Strateji Planın məqsədlərinə nail olunmasına xidmət edə bilməsidir. Təhlillər göstərir ki, bir çox qurumların strateji planlarının ən böyük çatışmazlıqlarından biri əsasən cari fəaliyyətlərin planlara daxil edilməsidir.

Hesablama Palatasının ən vacib strateji sənədinin monitoringi (fəaliyyətin təsirinin ölçülməsi göstəriciləri nəzərə alınmaqla) və hesabatlılığı

Monitoring prosesi və hesabatlılıq barədə bildirilməlidir ki, buna bəzən strategiyanın həyata keçirilməsi (icrası) prosesinin bir elementi kimi də yanaşılır. Yekun və aralıq nəticələr üzrə monitoring çərçivəsinin strategiyanın hazırlanması zamanı qurulması nəticələrin necə

ölçüləcəyinin əvvəlcədən nəzərə alınmasına, eləcə də nəticələrin daha dəqiq müəyyən edilməsinə səbəb olur.

Hesablama Palatasında Strateji Planın monitoringi üçün göstəricilər sistemi (90-dan çox əsas performans göstəricisindən (KPI) ibarət) hazırlanmış, qiymətləndirmə tezliyi

və nail olunacaq kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri üzrə hədəflər müəyyənləşdirilmişdir.

Nəzərdə tutulmuş fəaliyyətlərin icrasının ölçülməsinin təmin edilməsi məqsədilə hər ilin yekunu üzrə faktiki icra vəziyyəti plan göstəriciləri ilə müqayisədə qiymətləndirilir.

Hesablama Palatasının 2021-2024-cü illər üzrə illik fəaliyyəti haqqında Hesabatlara Strateji Planın icrasına dair ayrıca bölmə şəklində məlumat daxil edilmiş və bu, ölkəmizdə ilk təcrübə olmuşdur.

Bundan əlavə, ölkəmizdə ilk dəfə

olaraq Strateji Planın icrasının büdcə göstəriciləri ilə əlaqəli hesabatlılığı da tətbiq edilmişdir. Cədvəl 2-dən göründüyü kimi, fəaliyyətlərin icrası büdcənin icra səviyyəsini üstələyir. 2024-cü ilin yekunu üzrə məlumatlara əsasən, Əməliyyat Planının icrasının 90%-dən çox olması şəraitində

Cədvəl 2. Strateji planın əməliyyat planın və büdcəsinin icrası, %-lə

	2022-ci il	2023-cü il
Əməliyyat Planı	81,3%	91,7%
Büdcə	80,0%	83,3%

müvafiq istiqamətə ayrılmış büdcənin icra səviyyəsi 80%-dən bir qədər çox olmuşdur. Bundan əlavə, Monitoring Çərçivəsinin göstəricilərinin ümumilikdə icra vəziyyəti bu illər üzrə 80% və daha çox olmuşdur ki, bu da müvafiq büdcə göstəriciləri ilə müqayisədə daha yuxarı olmaqla Strateji Planın effektiv icrasını əks etdirən digər göstəricidir.

Hesablama Palatasının Strateji Plan üzrə hesabatvermə təcrübəsi beynəlxalq təşkilatlar (məsələn, IDI) tərəfindən bu sahədə ən yaxşılardan hesab edilərək xarici AAO-lara tövsiyə edilmiş, hətta Hesablama Palatası bu prosesin başqa ölkələrin ali audit orqanlarında qurulması üçün layihələrə ekspert qismində cəlb edilmişdir.

Cədvəl 3. Strateji Planın Monitoring Çərçivəsinin 2024-cü il üzrə icra vəziyyətindən Çıxarış

Göstərici	Plan	İcra	Status
<i>İl ərzində Rəylərdə verilmiş təklif və tövsiyələr üzrə tam və qismən nəzərə alınanların ümumi nisbəti</i>	22%	29%	✓
<i>Rəydə təhlil olunan gəlirlərin dövlət büdcəsinin ümumi gəlirlərinə nisbəti</i>	96,0%	97,8%	✓
<i>Rəydə təhlil olunan xərclərin dövlət büdcəsinin ümumi xərclərinə nisbəti</i>	75,0%	85,5%	✓
<i>Nazirlər Kabinetinin Hesabatında Hesablama Palatasının tövsiyələrinin nəzərə alınması</i>	Bəli	Bəli	✓
<i>Səmərəlilik auditlərinin ümumi auditlərdə xüsusi çəkisi</i>	12,5%	13,0%	✓
<i>KDMN portfeli üzrə dərc faizi (n-1 ilin İş Planı)</i>	63%	64,3%	✓
<i>Nəzarət tədbirləri üzrə kollegiya qərarlarının bəndlərinin icra faizi</i>	65%	70% (operativ məlumat)	✓
<i>Keyfiyyətə nəzarətdən keçirilmiş KDMN və digər tədbirlərin ümumi tədbirlərə nisbəti</i>	100%	98%	✓
<i>Açıq Büdcə İndeksi üzrə Hesablama Palatasının mövqeyi, bal</i>	89	100	✓
<i>Nəzarət obyektlərinin rəsmi internet sahifələrində HP tövsiyələrinin icrası barədə hesabatların sayı</i>	1	0	✗

Daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, bu məqalədə daha çox diqqət strateji idarəetmənin növbəti mərhələlərinə, xüsusilə monitoringinə yönəldilir. Bu baxımdan məqsədlərə nail olunması üzrə düzgün indikatorların müəyyənləşdirilməsi ön plana çıxır. Eyni zamanda, məqalədə əsas performans göstəricilərin müxtəlif fəaliyyətlərdə önəminə və fəaliyyətlərin reallaşdırılma vəziyyətinin bu göstəricilərlə izlənilməsinə diqqət çəkilir. Məqsəd dövlət qurumlarına bu prosesin həyata keçirilməsi zamanı dəstək göstərmək və istifadə olunan göstəricilər sisteminin yaxşılaşdırılmasına töhvə verməkdir.

Hesablama Palatası həm əsas fəaliyyət istiqaməti olan dövlət audit, həm də digər fəaliyyətləri üzrə strateji idarəetmə prinsiplərindən yararlanaraq fəaliyyətinin təsirinin ölçülməsi üçün nəticə göstəricilərindən istifadə edir.

Lakin nəzərə alınmalıdır ki, bəzi göstəricilər barədə məlumatların toplanılması Hesablama Palatasının birbaşa nəzarətində olmadığı, eyni zamanda, əvvəlcədən planlaşdırılması mümkün

olmadığı üçün həmin göstəricilər Strateji Planın Monitoring Çərçivəsində nəzərə alınmır. Məsələn, maliyyə effekti olan təkliflər - dövlət vəsaitinin bərpası, xərclərə qənaət və artıq xərclərin dayandırılması, dövlət gəlirlərinin artımı və s. həmçinin əməliyyat (prosedur) və uyğunluq effekti (maliyyə effekti birbaşa olmayanlar) olan təkliflər - qanunvericiliyə riayət edilmənin artımı, yeni tənzimləyici sənədlərin qəbulu dövlət auditi fəaliyyətinin əsas nəticə göstəricilərindən olsalar da, Strateji Planın Monitoring sistemində daxil edilmir. Lakin bu göstəricilər üzrə məlumatlar illik fəaliyyət haqqında Hesabatlara daxil edilir.

Beləliklə, belə bir qənaətə gəlmək mümkündür ki, heç də bütün yaxşı indikatorların istifadəsi strateji sənədlərin icrasının izlənməsi üçün tətbiq oluna bilinməz.

Qeyd edildiyi kimi, Monitoring Çərçivəsi ilə bağlı vurğulanmalı ən vacib məqamlardan biri düzgün indikatorların müəyyənləşdirilməsidir. Indikatorların düzgün müəyyənləşdirilməməsi Strateji Plan üzrə icra faizlərinin yüksək olması fonunda fəaliyyətdə əhəmiyyətli sayıla biləcək irəliləyişlərin qeydə alınmamasına səbəb ola bilər.

İndikatorlar potensial, aralıq və yekun nəticələrlə birbaşa əlaqəli olmalıdır. Onlar kəmiyyət və keyfiyyət ifadəsində ola bilər. Kəmiyyət göstəricilərinin ölçülməsi nisbətən sadədir. Keyfiyyət göstəriciləri daha təsviri xarakter daşıyır və çox vaxt ölçmə üçün əlavə meyarlar tələb edir. Uğurlu təcrübə - Monitoring Çərçivəsində bu göstəricilərin birgə istifadəsindən yararlanmaqdır.

Bildirilməlidir ki, çoxlu sayda göstəricinin də Monitoring Çərçivəsinə daxil edilməsi izlənmə prosedurlarına mənfi təsirləri ötürə bilər (sistem idarəedilə bilən olmalıdır). Bu baxımdan yekun nəticələr üzrə 2-3 göstərici, aralıq nəticələrin hər biri üzrə də 1-2 (bəzən 3-4 göstəricinin) müəyyənləşdirilməsi daha optimal sayılır. Əlavə olaraq potensial (capacity) üzrə göstəricilər müvafiq çərçivəyə daxil edilə bilər.

Hesablama Palatası tərəfindən Monitoring Çərçivəsində çox sayda göstəricinin müəyyən edilməsinin müxtəlif səbəbləri vardır. Bu, geniş mənada nəticəəsaslı çərçivənin ilk dəfə tətbiqi (növbəti sənədlər üçün sayın optimallaşdırılması nəzərdə tutulur), çərçivədə yekun və aralıq nəticələrlə yanaşı, potensial (capacity) ölçmək imkanına malik olan indikatorlardan istifadə edilməsi, müvafiq göstəricilər üzrə məlumatların qısa zaman çərçivəsində Hesablama Palatası tərəfindən yığılması imkanlarının olması və s. aid ola bilər. Məsələn, auditlərin sayı, dərc edilmiş audit hesabatları və portfelə nisbəti, verilmiş tövsiyələrin sayı və icra faizi, keyfiyyətə nəzarətdən keçirilmiş tədbir sayı kimi göstəricilər qurumun birbaşa nəzarəti altındadır.

Eyni zamanda, Monitoring Çərçivəsindəki indikatorları yaxşı və pis kimi də təsnifləşdirə bilərik. Aşağıdakı cədvəldə yaxşı və pis göstəricilərin bəzi nümunələri verilmişdir (Cədvəl 4).

Cədvəl 4. Yaxşı və pis indikatorlar (təlim fəaliyyəti təmsalında)

Strategiya üzrə gözlənilən nəticə	Pis göstərici	Zəiflik	Yaxşı göstəricilər	Üstünlüyü
<i>Maliyyə auditi sahəsində səriştəli əməkdaş</i>	Maliyyə auditi təlimindən keçmiş əməkdaşların sayı	Təlimdən keçmiş dedikdə nəyin və hansı təlimin nəzərdə tutulduğu konkret deyil	Maliyyə auditi üzrə PESA sertifikatlı əməkdaş sayı	Maliyyə auditi üzrə tələb olunan səriştə, ixtisas və təcrübəni əks etdirən monitoring göstəricisi-sertifikat qeyd edilib
<i>Maliyyə auditi üzrə keyfiyyətli təlimin iştirakçılarının artırılması</i>	Təlimlərin artırılması	Hansı təlimlərin nəzərdə tutulduğu konkret deyil	PESA təlimini başa vuranların ümumi bu istiqamətdə çalışanlara nisbəti və ya PESA sertifikatlı əməkdaş sayının ümumi bu istiqamətdə çalışanlara nisbəti	

Qeyd edək ki, strateji idarəetməni yeni tətbiq edən qurumlar üzrə pis indikatorların tətbiqi təcrübəsi sonrakı illərdə yaxşı indikatorlarla əvəzlənməlidir.

Hesablama Palatasının digər (müxtəlif sahələr üzrə) strateji sənədləri

Hesablama Palatası son illərdə strateji idarəetmə təcrübəsini müxtəlif sahələr üzrə genişləndirmişdir. Məqsəd – bütün istiqamətlərdə fəaliyyətin ortamüddətli dövr üçün qurumun strateji məqsədlərinə uyğun şəkildə qurulması və reallaşdırılması, performans göstəricilər nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməsidir.

Hesablama Palatasının Kommunikasiya Strategiyası

Kommunikasiya sahəsində fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi və həyata keçirilən tədbirlərin ölçülməsi məqsədilə nəticəəsaslı çərçivəyə əsaslanan “2024-2026-cı illər üzrə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kommunikasiya Strategiyası” təsdiq edilmişdir. Bu sənəd müvafiq dövlət orqanı tərəfindən təqdim edilən metodoloji çərçivə əsasında tərtib edilmiş, burada IFPP-nin (INTOSAI-ın Peşəkar Bəyanatlar Çərçivəsi) tələbləri, eləcə də SAI PMF qiymətləndirilməsinin aidiyyəti meyarları diqqətdə saxlanılmış, Hesablama Palatasının 2021-2025-ci illər üçün Strateji Planı nəzərə alınmışdır.

Mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi məqsədilə 3 alətdən (GZİT analiz, SAI PMF qiymətləndirilməsi, mövcud qanunvericilik bazasının təhlili) istifadə olunmuşdur. Təhlillər zamanı aşkarlanmış zəif tərəflərin aradan qaldırılması və bu sahədə fəaliyyətin gücləndirilməsi məqsədilə 5 SMART məqsəd müəyyən edilmişdir. SMART məqsədlər üzrə maraqlı tərəflər və hədəf auditoriya ayrıca müəyyənləşdirilmiş, kommunikasiya vasitələri, eləcə də onlara ötürülən əsas mesajlar fərqləndirilmişdir.

Ölçülə bilənliyi ilə seçilən SMART məqsədlərə nail olunması üçün fəaliyyət planı tərtib

edilmiş, burada hər bir SMART məqsəd üzrə bir neçə tədbir, hər bir tədbir üzrə müxtəlif indikatorlar qeyd edilmişdir (Cədvəl 5). Ortamüddətli dövr üçün indikatorlar üzrə müəyyənləşdirilmiş hədəflərin iddialı olunmasına, başqa sözlə illər üzrə hədəflərin artırılmasına çalışılmışdır. Fəaliyyət planında icraçılar, icra müddəti, monitorinqin və hesabatlılığın müntəzəmliyi əks olunmuşdur. Habelə Kommunikasiya Strategiyasında monitorinq, hesabatlılıq və qiymətləndirmə prosesini əhatə edən məsələlərə dair ayrıca bölməyə yer ayrılmışdır ki, bu da icra intizamının və məsuliyyətin yüksəldilməsinə xidmət etməklə nəticələrə əsaslanan çərçivənin reallaşdırılmasına töhfə verir.

Cədvəl 5. Kommunikasiya Strategiyasının 2024-cü il üzrə icra vəziyyətindən Çıxarış

SMART məqsədlər	Tədbirlər	Tədbirlər üzrə əsas icra indikatorları	Plan	icra
<i>Dövlət maliyyəsinin idarəedilməsinin gücləndirilməsinə dəstək verilməsi məqsədilə büdcələrə rəylər üzrə açıqlanan məlumatların illik əsasda 15% artırılması (baza göstəricisinə nisbətən)</i>	<i>rəsmi sayt və media vasitəsilə ictimaiyyətə mövzu üzrə məlumatların çatdırılması (yenidən baxılan büdcələrə rəy statistikaya daxil deyil)</i>	<i>Rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilən Xülasələrin sayı</i>	5	6
		<i>Rəsmi internet sahifəsində rəylər üzrə yerləşdirilmiş çıxışların sayı</i>	3	4
		<i>Rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilən xəbərlərin sayı</i>	10	15
		<i>Mövzu üzrə mediada dərc edilmiş ümumi məlumatların sayı</i>	920	972
	<i>Parlamentin və Hökumətin mövzu üzrə məlumatlandırılması</i>	<i>HP rəhbərliyinin plenar və komitə iclaslarında çıxış sayı</i>	11	15
<i>Dövlət sektorunun qurumları üzrə vəsaitin istifadəsi sahəsində hesabatlılığın və şəffaflığın artırılması məqsədilə audit (KDMN) portfelinin açıqlanmasının hər il 3 faiz bəndi artırılması (baza göstəricisinə nisbətən)</i>	<i>rəsmi internet sahifəsi və media vasitəsilə ictimaiyyətə mövzu üzrə məlumatların çatdırılması</i>	<i>Rəsmi internet sahifəsində və dövlət audit jurnalında yerləşdirilən nəzarət tədbirlərinin ümumi sayı nisbəti, %-lə (n-1 ilin İş Planı üzrə)</i>	63	64,3
		<i>Rəsmi internet sahifəsində illik və yarımillik hesabatların yerləşdirilməsi sayı</i>	2	2
		<i>Rəsmi internet sahifəsində Xülasələrin yerləşdirilməsi sayı</i>	3	3
		<i>Dövlət auditinin nəticələri və hesabat üzrə mətbuatda işıqlandırılan məlumat sayı</i>	1500	2296
	<i>Parlamentin, Hökumətin mövzu üzrə məlumatlandırılması</i>	<i>Milli Məclisə göndərilmiş audit nəticələrinin ümumi audit nəticələrinə nisbəti</i>	100%	100%
		<i>Nazirlər Kabinetinə göndərilmiş məlumat sayı</i>	7	12*
		<i>HP-nın kollegiya iclaslarında millət vəkllərinin dəvət edilməsi</i>	2	3
<i>Beynəlxalq AAO cəmiyyətində Hesablama Palatası barədə məlumatlılığın artırılması məqsədilə açıqlanan məlumatların 20% artırılması (baza göstəricisinə nisbətən)</i>	<i>INTOSAI və qurumlarının jurnallarında məlumat, məqalələrin verilməsi</i>	<i>Jurnallara ötürülən və işıqlandırılan məlumatların sayı</i>	3	7
	<i>INTOSAI Atlasında məlumatların verilməsi</i>	<i>Atlası ötürülən (ışıqlandırılan məlumatların sayı (artan yekunla)</i>	6	6
	<i>Açıq Büdcə İndeksi üzrə adekvat bal</i>	<i>Qiymətləndirilmə üzrə bal</i>	89	100
	<i>Missiya və ekspertlərlə görüşlərin artırılması</i>	<i>Dövlət maliyyəsinin idarəedilməsi ilə bağlı görüşlərin sayı</i>	6	7
	<i>Müxtəlif sahələr (ətraf mühit, dövlət borcu və s.) üzrə audit mövzusunda beynəlxalq tədbirin keçirilməsi</i>	<i>Tədbir sayı</i>	2	3
		<i>Tədbirdə iştirak edən qonaqların sayı</i>	90	124
		<i>Tədbirdə iştirak edən ölkələrin sayı</i>	30	44
		<i>Televiziya və sosial platformalarda xarici AAO nümayəndələrinin çıxışlarının sayı</i>	6	7

Hesablama Palatasının rolu və fəaliyyəti barədə ictimaiyyətə açıqlanan məlumatların illik əsasda 15% artırılması (baza göstəricisinə nisbətən)	Mediaya açıqlanan məlumatların artırılması	Televiziya çıxışlarının sayı	2	13
		Təfəsilatlı müsahibələrin sayı	2	3
		Mətbuat konfranslarının və brifinqlərin keçirilməsi	1	1
		Sahə jurnalistləri ilə kursların sayı	4	4
		Cavablandırılmış informasiya sorğularının daxil olmuş informasiya sorğularına nisbəti	100%	100%
		Əsas və cari fəaliyyət üzrə mediada yerləşdirilmiş məlumat sayı	2500	3781
	Rəsmi saytda yerləşdirilən məlumatların sayının artırılması	yerləşdirilən xəbər sayı	78	112
		Rəsmi sayta ümumi baxış sayı (artan yekunla)	644000	767613
	sosial media hesablarında kontentin genişləndirilməsi	Sosial mediada (facebook) paylaşım sayı	67	136
		Təkrar paylaşımının sayı	2831	4227
		Bəyanmə sayı	39750	62079
		Baxış sayı	128529	271622
	Vətəndaşlarla ünsiyyətin artırılması	KDMN tədbirlərinin keçirilməsində nəzərə alınan vətəndaş təkliflərinin sayı	1	1
İşçilərin quruma dair məmnunluq səviyyəsinin 70%-dən aşağı olan göstəricilərinin 75%-dək artırılması	Məmnuniyyət sorğusunun keçirilməsi	Sorğu üzrə aşağı bal olan suallar üzrə orta göstərici	70	73
		sorğuda iştirak edənlərin sayı	96	100

* operativ (2024-cü ilin İş Planı üzrə 2024-cü ildə göndərilən) məlumat (NMR üzrə aidiyyəti quruma göndərilən məlumatlar daxil olmaqla)

**Çıxarış daxil edilmiş bütün indikatorlar üzrə status - tam icra olmuşdur.

Hesablama Palatasının Təlim Strategiyası

Yüksək praktiki və nəzəri biliklərə malik olan insan kapitalının potensialının yüksəldilməsi ilə fəaliyyət istiqamətləri üzrə həyata keçirilən tədbirlərin keyfiyyətinin artırılmasının təlimlər vasitəsi ilə dəstəklənməsi Təlim Strategiyasının yekun nəticəsi kimi müəyyən olunmuşdur.

Təlim Strategiyasının tərtibi üçün mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi məqsədilə 3 alətdən (GZİT analiz, SAI PMF qiymətləndirilməsi, maraqlı tərəflərin gözləntilərinin təhlili) istifadə olunmuşdur. Təhlillər zamanı aşkarlanmış zəif tərəflərin aradan qaldırılması və bu sahədə fəaliyyətin gücləndirilməsi üçün 3 məqsəd müəyyən edilmişdir.

Monitoring Çərçivəsində ortamüddətli dövr üçün indikatorlar üzrə müəyyənləşdirilmiş hədəflərin iddialı olunmasına çalışılmışdır (Cədvəl 6).

Cədvəl 6. Təlim Strategiyasının Monitoring Çərçivəsinin 2024-cü il üzrə icra vəziyyətindən Çıxarış

Göstərici	Plan	icra	Status
Minimum 1 təlimə cəlb edilmiş inzibati vəzifə tutan HP əməkdaşlarının ümumi inzibati vəzifə tutanlara nisbəti, %-lə	81,3%	86,0%	✓
Maliyyə, mühasibat və audit sahəsi üzrə il ərzində əldə edilmiş beynəlxalq sertifikatların sayı	9	11	✓
Təlimlərlə hədəf qrupun əhatə olunma faizi	80%	82%	✓
Təlimlərdən məmnunluq faizi	80%	90%-dən çox	✓
Uzunmüddətli daxili təlimlərdə təlim keçirildikdən sonra ortalama nəticə (aparılan qiymətləndirmə əsasında), %-lə	80%	70-80%	✓

IT sahəsi üzrə il ərzində əldə edilmiş beynəlxalq sertifikatların sayı	2	2	✓
Audit və mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq sertifikat almış yoxlayıcı sayı (artan yekunla)	14	16	✓
Sertifikatlaşdırılan ödənişli təlimlərə cəlb edilmiş əməkdaşların %-i tərəfindən təlimlər başa çatdırılmışdır	100%	100%	✓

Hesablama Palatasının İnsan Resursları Strategiyası

Strategiyanın əsas məqsədi Hesablama Palatasının fəaliyyətinin səmərəli təmin edilməsi üçün kadr potensialının inkişaf etdirilməsi, müvafiq bilik və bacarığa malik olan işçilərlə təmin olunması yolu ilə insan resursları sisteminin təkmilləşdirilməsidir.

İnsan Resursları Strategiyasının tərtibi üçün mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi məqsədilə 2 alətdən (GZİT analiz, SAI PMF qiymətləndirilməsi) istifadə olunmuşdur. Aşkarlanmış zəif tərəflərin aradan qaldırılması və bu sahədə fəaliyyətin gücləndirilməsi məqsədilə 9 aralıq nəticə müəyyən edilmişdir. Monitoring Çərçivəsində ortamüddətli dövr üçün indikatorlar üzrə müəyyənləşdirilmiş hədəflərin iddialı olunmasına çalışılmışdır (Cədvəl 7).

Cədvəl 7. Müvafiq Strategiyanın Monitoring Çərçivəsinin 2024-cü il üzrə icra vəziyyətindən Çıxarış

Göstərici	Plan	İcra	Status
Elan verilməsi üçün DİM-ə göndərilmiş vakant inzibati vəzifələrin sayı	39	46	✓
Hesablama Palatasında ştat cədvəli üzrə ştat vahidlərinin tutulma səviyyəsi, %-lə	89%	85%	✓
Hesablama Palatasında inzibati vəzifələrin tutulma səviyyəsi, %-lə	80%	80%	✓
Serişlə (kompetensiya) modelinin tətbiqi ilə bağlı formalaşdırılmış vəzifələr	43	54	✓
Auditlər üzrə il ərzində rotasiya edilmiş əməkdaşların sayı	10	10	✓
Qulluqda irəli çəkilənlərin sayı	14	24	✓
Kadr axını	≤10%	12.4%	✓

Cədvəllərdən göründüyü kimi, məqalədə müvafiq Monitoring Çərçivələrindən yalnız qısa Çıxarışlar (*digər qurumlarda istifadə oluna biləcək göstəricilər diqqətdə saxlanılmaqla*) verilmişdir. Monitoring Çərçivələri və burada istifadə edilən indikatorlar müvafiq sahə üzrə müvəffəqiyyətin ölçülməsinə imkan verməklə qərarların qəbul edilməsi prosesinə dəstək verir.

Hesablama Palatası əsas və müxtəlif sahələr üzrə strateji sənədlərinin yekun və aralıq nəticələri üzrə fəaliyyətlərə qarşı olan riskləri müəyyən etmək, onların idarəedilməsini təmin etmək məqsədilə risklərin ehtimalı, təsiri, mitiqasiya tədbirlərini əks etdirən edən Risk Reyestrini tərtib edir ki, bu da strateji idarəetmənin reallaşdırılmasında vacib yer tutur (Cədvəl 8).

Cədvəl 8. Risk reyestri sənədindən Çıxarış

Risk	Ehtimal	Təsir	Risk indeksi	Tolerantlıq	Qarşılanma	Nəzarət fəaliyyətinin növü	Planlaşdırılmış fəaliyyət
Kollegiya qərarları üzrə prosedur xarakterli bəndlərin icra səviyyəsinin aşağı olması	3	4	12	Qeyri-məqbul	Azaltma (Risklə Mübarizə)	Düzəldici	Kollegiya qərarlarında prosedur xarakterli təkliflərin ölçülə bilənliyinin təmin edilməsi; audit şöbələri tərəfindən qərarların aidliyyəti bəndlərin xüsusi nəzarətdə saxlanması; monitorinqlərin həyata keçirilməsi
Hesabatların anlaşılmaması və ya düzgün anlaşılmaması, HP-nin dövlət maliyyə idarəetməsi sistemində rolunun səhv anlaşılmaması	2	4	8	Qeyri-məqbul	Azaltma (Risklə Mübarizə)	Preventiv	Xülasələrin və hesabatların oxunaqlılığının artırılması və tərtibatın sadələşdirilməsi; Fəaliyyət hesabatında yer alan bəzi terminlərin izahına dair məlumatın Hesabata əlavə edilməsi; Fəaliyyət üzrə media idarəedilməsi

Bu sənəd vasitəsilə Hesablama Palatası risklərin reyestrini aparır və onlara mütəmadi nəzarət edir və risk dərəcələrinin azaltma tədbirlərini yerinə yetirir. Aparılan qiymətləndirmələr əsasında daxili monitorinq hesabatları tərtib edilməklə bütün əməkdaşlara çatdırılır və nəticələrin qərar qəbul etmə prosesinə inteqrasiyası təmin olunur.

Beləliklə, nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, cəmiyyət üçün dəyər yaratmağı nəzərdə tutan prinsiplərin tətbiqində, eləcə də dövlət sektoru idarəçiliyinin keyfiyyətinin artırılmasında strateji idarəetmənin əvəzolunmaz rolunu bir daha vurğulamaqla Hesablama Palatası bu prosesin müvafiq sektorun digər qurumlarında genişləndirilməsi üçün nümunəvi təcrübəsinin paylaşılması məqsədilə səylərini davam etdirməyi nəzərdə tutur.

Məqalədə istifadə edilmiş mənbələr: Paul Joyce. Strategic Management in the Public Sector; Byrson, J. M. Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations; Strategic Management Handbook for Supreme Audit Institutions; SAI PMF (Supreme Audit Institutions Performance Measurement Framework); INTOSAI P12 (AAO-ların dəyər və üstünlükləri – vətəndaşların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi).

Nuranə Səfərova
Hüquqi təminat və keyfiyyətə
nəzarət şöbəsinin müdiri

ALİ AUDİT ORQANLARINDA KEYFİYYƏTİN İDARƏDİLMƏSİNDƏ YENİ STANDART

Açar sözlər: *keyfiyyətin idarəedilməsi sistemi, keyfiyyətə nəzarət, keyfiyyət hədəfi, keyfiyyət riski, monitoring və sağlamlaşdırma, sistem qiymətləndirilməsi*

Məqalə çərçivəsində “Keyfiyyətin idarəedilməsi” və “Keyfiyyətə nəzarət” fərqi, yeni və öncəki standart arasında əsas fərqlər, yeni standartın üstün və problemli cəhətlərinə münasibət bildirilməyə çalışılmışdır.

Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatının (INTOSAI) standartların təkmilləşdirilməsinə yanaşması təqdir edilməlidir. Belə ki, ali audit orqanlarının (AAO) fəaliyyətində olduqca böyük önəmə sahib olan audit standartlarını qurum birbaşa qəbul etmir, öncə özəl sektor təcrübəsində tətbiqi izlənilir sonra dövlət sektoruna uyğunlaşdırılması aparılır. ISSAI 140 “Keyfiyyətin idarəedilməsi” standartı da istisna deyil. Qeyd edilməlidir ki, bu standartın 2025-ci ilə kimi adı ISSAI 140 “Keyfiyyətə nəzarət” kimi müəyyən edilirdi.

Əvvəlki və 2025-ci ildən tətbiq edilən standart üzrə komponentlər üzərindən müqayisə aşağıdakı kimidir:

Keyfiyyətə nəzarət

1. Rəhbərliyin AAO daxili keyfiyyət üzrə məsuliyyəti
2. Etik tələblər
3. Qəbul və davam etmə
4. İnsan resursları
5. Auditin və digər işlərin icrası
6. Monitoring

Keyfiyyətin idarəedilməsi

1. İdarəetmə və rəhbərlik
2. Etik tələblər
3. Qəbul, təşəbbüs və davam etmə
4. Tapşırıqların icrası
5. Resurslar
6. İnformasiya və Kommunikasiya

1. Risklərin qiymətləndirilməsi
2. Sistemin monitoringi
3. Sistemin qiymətləndirilməsi
4. Sistemin sənədləşdirilməsi

Baza ideyasında oxşar görünməyə də yeni standart keyfiyyət faktoruna proses kimi baxır və bu prosesin idarə və təşkil edilməsini aşağıdakı mərhələlər şəklində tələb edir.

- Keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin qurulması;
- Keyfiyyət hədəflərinin müəyyən edilməsi (yuxarıda qeyd edilən 6 komponent üzrə);
- Keyfiyyət risklərinin müəyyən edilməsi;
- Risk cavab tədbirlərinin müəyyən edilməsi və tətbiq edilməsi;
- Sistemin monitorinqini təşkil etmə: aşkar edilmiş çatışmazlıqların aradan qaldırılması;
- Sistemin effektiv fəaliyyət göstərən-göstərməməsini qiymətləndirmək;
- Sistem üzrə fəaliyyəti sənədləşdirmək.

Sadəlik addımlara əsasən deyə bilərik ki, cari redaksiyadan fərqli olaraq yeni tənzimləmə keyfiyyətin idarəedilməsinə daha dinamik yanaşır. Məhz bu yanaşma keyfiyyət nəzarət və keyfiyyətin idarəedilməsi fərqi yaradır. "Keyfiyyətin idarəedilməsi" sistem və sistemin fəaliyyəti olaraq qəbul edilir. Sistemin özü-özünü təkmilləşdirən bir mexanizm olub, AAO-nun beynəlxalq standartlarla əhatə edilən fəaliyyətinin lazımı keyfiyyətdə olmasına əminlik yaradır.

Mövcud tənzimləmədə keyfiyyət komponentlərinə münasibətdə ayrı-ayrı təşkilati tələblər qoyulduğu halda yeni tənzimləmə təşkilati tələblərlə yanaşı hər bir komponent üzrə AAO-nun keyfiyyət hədəfi müəyyən etməli olduğunu ifadə edir. Bununla paralel minimum keyfiyyət hədəfləri standartın özündə ifadə edilir. Bu hədəfləri hansı səviyyədə (tam, qismən) qəbul etmək AAO-nun keyfiyyətin idarəetməsinə yanaşmasından asılıdır.

Keyfiyyət hədəfi komponent üzrə arzu olunan nəticənin əldə edilməsini özündə ehtiva edir. Yeni AAO-nun ümumi fəaliyyəti 6 komponent üzrə olan münasibətlərin məcmusudur. Hər bir komponent də öz növbəsində konkret münasibətləri ehtiva edir. Bu münasibətlər AAO-nun qanunvericilik və standartlarla fəaliyyətinə qoyulan tələbləri, AAO-nun fəaliyyətindən gözləntiləri (cəmiyyət, Parlament və s.) qarşılamaq üçün müəyyən keyfiyyətdə təşkil edilməlidir. Məhz bu hər bir komponent üzrə keyfiyyət hədəfini (əldə edilməsi hədəflənən səviyyə) nəzərdə tutur.

Keyfiyyət riski isə bu hədəfə çatmağa mane olan baş vermə ehtimalı real olan hadisə, şəraiti ifadə edir. Standarta əsasən keyfiyyət riskləri, mövcud şərtlər və fəaliyyətin icra olunduğu şərait nəzərə alınmaqla keyfiyyət hədəfləri yenilənməli, artırılmalı və ya modifikasiya edilməlidir. Standart keyfiyyət hədəfinə statik (dəyişməyən) yanaşmanı istisna edir.

Qeyd edilməlidir ki, iki səviyyədə hədəfin müəyyən olunduğunu deyə bilərik. Sistem

səviyyəsində və komponent səviyyəsində. Komponent səviyyəsində hədəflərə nail olunması sistemin effektiv fəaliyyət göstərdiyinə, sistem səviyyəsində hədəfə nail olunması AAO-nun keyfiyyətli audit (və digər fəaliyyəti) həyata keçirdiyinə təminat verir.

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin təşkilində, tətbiqində əsas hədəf AAO-nun fəaliyyət göstərdiyi şərait və şərtlər nəzərə alınmaqla audit və digər tədbirlərin Dövlət Sektoru Auditinin Fundamental Prinsipləri, beynəlxalq audit standartları, qanunvericiliyin tələblərinə cavab verməklə ardıcıl yüksək keyfiyyətlə həyata keçirilməsinə əsaslı əminlik yaratmaqdır.

Yeni tənzimləmə prosesin özünü tənzimləməyə daha çox diqqət ayırır. Bu anlamda xüsusi yer risk qiymətləndirilməsinə verilir. Hər bir komponent üzrə müəyyən edilmiş hədəflərə çatmaq baxımından ilkin qiymətləndirmə aparılır. Keyfiyyət riskləri müəyyən edilir. Bu prosesin nəticəsində standart üzrə müəyyən edilmiş hədəflərdən başqa yeni hədəflərin müəyyən edilməsinə ehtiyac və ya mövcud hədəfləri alt hədəflərə bölmək məsələsi həll edilir.

Qiymətləndirmənin məntiqi davamı risklərə qarşı cavab tədbirlərinin müəyyən edilməsi və onların icra edilməsidir. Qeyd edilməlidir ki, cavab tədbirləri komponentlər üzrə dəyişkəndir və standart bəzi mümkün risklərə qarşı (bütün AAO-lar üçün mümkün) cavab tədbirlərini də təklif edir. Məsələn, "Tapşırıqların icrası" komponenti ilə bağlı tapşırığın (auditin) keyfiyyətinin icraçılardan kənar şəxslərin gözdən keçirməsi (Engagement quality review). Standart həm də bu cavab tədbirinin siyasətinin hazırlanmasını, hansı hallarda tətbiq edilməsini və kimlərin bu prosesi icra edə biləcəyinə dair tələblərin müəyyən olunmasını tələb edir. Digər komponent olan "Etik tələblər"ə münasibətdə də risk cavab tədbiri təklif edilir. Belə ki, istənilən AAO maraqlar toqquşmasının olmasını təkzib edən yazılı bəyanların alınması ilə bağlı tənzimləmə tətbiq edə bilər.

Bunlarla yanaşı hər bir komponent üzrə bütün hədəflərə münasibətdə risklər qiymətləndirilməli, AAO-nun müəyyən etdiyi reyting üzrə qruplaşdırılmalıdır. Risk qiymətləndirilməsi keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün preventiv fəaliyyətdir.

Sistemin preventiv qiymətləndirilməsi və cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi fəaliyyəti tənzimləndiyi kimi, post qiymətləndirmə və sağlamlaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi fəaliyyəti də tənzimlənir. Post qiymətləndirmə sistemin monitorinqini, çatışmazlıqların müəyyən edilməsini və çatışmazlıqlar üzrə cavab tədbirlərinin icrasını ehtiva edir.

Məqsəd fəaliyyət göstərən sistemin güclü və zəif cəhətlərinin müəyyən edilməsi,

çatışmazlıqların aşkar edilməsi, çatışmazlıqların səbəblərini və təsirlərini qiymətləndirilməklə aradan qaldırılması üçün cavab tədbirin icra edilməsidir.

Qeyd edilməlidir ki, ISSAI 140 “çatışmazlıq” olaraq keyfiyyət hədəfinin müəyyən edilməməsi və ya komponentə uyğun müəyyən edilməməsi, keyfiyyət riskinin qiymətləndirilməməsi və ya cavab tədbirinin tətbiq edilməməsi, tətbiq edilmiş tədbirin effektiv olmaması və ya düzgün icra edilməməsi, həmçinin sistemin fəaliyyətinə mənfi təsir göstərən halları hesab edir. Riskin reyting qiymətləndirilməsi kimi çatışmazlıq da qiymətləndirilir. Bu zaman müəyyən qiymətlə deyil (riskin rəqəmlə reytingi) çatışmazlığın əhəmiyyətinə və yayılma səviyyəsinə baxılır. Həmçinin monitoring əvvəlki monitoringin nəticələri üzrə müəyyən edilmiş cavab tədbirinin düzgün və effektiv icra edilməsinə də qiymət verir.

Qeyd etdiyimiz kimi monitoring post nəzarət xarakterinə malikdir, yəni hərəkət icra edildikdən, hadisə baş verdikdən sonra aparılır. Standart AAO-lara aşağıdakı nümunəvi risk cavab tədbiri və çatışmazlığın aradan qaldırılması (sağlamlaşdırma) tədbirinin təşkilini təklif edir.

Yuxarıda qeyd edilən, risk cavab tədbiri olan auditin keyfiyyətinin audit (tapşırığı) icra edən şəxslərdən fərqli şəxslər tərəfindən gözdən keçirilməsi, tapşırığın (auditin) icrası müddətində aparılan və riskin qarşısını almağa yönələn cavab tədbiri olaraq müəyyən edilir. Sağlamlaşdırıcı tədbir kimi isə, bitmiş tapşırıq (audit) üzrə materialların təhlil edilməsi, keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, prosesin icrasının zəif və güclü tərəflərinin müəyyən edilməsi və zəif tərəflərlə bağlı, gələcəkdə icra ediləcək auditlər üzrə tədbirlərin görülməsini müəyyən edir. Sonuncu proses cari qüvvədə olan standartda, keyfiyyətə əminlik proseduru olaraq xarakterizə edilən tədbirə uyğun gəlir.

Standart istər risk cavab tədbiri, istər monitoring cavab tədbiri üçün ağlabatan icra imkanı, düzgün resurs ayrımı, tədbirlərin icrasının izlənilməsini tələb edir.

Ümumiyyətlə keyfiyyətin idarəedilməsi üzrə standartın təhlili sistemin özü-özünü sağlamlaşdırmalı, qorumalı olduğunu tələb edir.

Sistem yalnız monitoring edilmir, həm də qiymətləndirilir. Yəni sistemin yuxarıda qeyd edilən hədəfə nail olması onun fəaliyyəti aspektindən qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə bütün komponentləri, risk qiymətləndirmə fəaliyyətinin təşkili və icrasını, o cümlədən monitoring və sağlamlaşdırma cavab tədbirlərinin icrasına da yekun qiymət verir. Qeyd edək ki, qiymətləndirmə sistemin yekun keyfiyyəti üzrə (sistemin özünün keyfiyyəti) məsul şəxsin adına icra edilir və əsas məqsəd AAO-nun audit fəaliyyətinin (standart əsasən bu fəaliyyəti qəbul edir)

keyfiyyətinə təminat verməli olan keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin özünün effektiv fəaliyyətini ölçür. Bu fəaliyyətin nəticəsi də cavab tədbirlərinin, çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün addımların atılmasını tələb edə bilər. Sistemin qiymətləndirilməsi sistemin monitorinqdən fərqli olaraq, yekunda sistemin fəaliyyəti üzrə aşağıdakı 3 qərardan birinin qəbul edilməsini tələb edir:

- Keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin fəaliyyəti AAO-nu sistemin hədəfinə nail olduğuna dair yetərli və əqlabatan əminliklə təmin edir;
- Keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin fəaliyyəti AAO-nu bəzi çatışmazlıqlar istisna olmaqla sistemin hədəfinə nail olduğuna dair yetərli və əqlabatan əminliklə təmin edir;
- Keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin fəaliyyəti AAO-nu sistemin hədəfinə nail olduğuna dair əqlabatan əminliklə təmin etmir.

İlk baxışda sistemi təşkil və tətbiq edən şəxslə, onu qiymətləndirən şəxsin eyni olmasının (hər iki halda AAO-nun özü edir) qiymətləndirmənin obyektiv olmasını sual altında qoyur. Lakin prosesin standartda müəyyən edilən hədəflər üzərindən icra edilməsi və AAO-nun bütün qiymətləndirməni və gəlidiyi nəticəni sənədli olaraq əsaslandırmaqlı olması qiymətin obyektivliyinə əminlik yaradır.

Ümumiyyətlə sistemin fəaliyyətinin təşkili üzrə əsas tələblərdən biri bütün addımların əsaslı qaydada sənədləşdirilməsi, proseslərin (monitorinq, risk qiymətləndirmə və s.) əsasən sənədli aparılmasıdır.

Yeni standart yalnız sistemin təşkili üzrə dinamik hissələrdə deyil, həmçinin komponentlərdə də fərq yaradır. Məsələn, yeni standart resursu yalnız insan resursu ilə məhdudlaşdırmır, zaman, informasiya texnologiyaları, məlumat bazaları, metodiki tənzimləyici bazanı da resurs kimi qiymətləndirir (tətbiqi materiallarda bu daha aydın görünür). Digər əsas fərq isə əvvəl komponent kimi qiymətləndirilən monitorinqin indi sistemə kənar nəzarət olaraq tənzimlənməsi, onun əvəzinə isə informasiya və kommunikasiyanın komponent olaraq müəyyən edilməsidir. Burada kommunikasiya auditin keyfiyyətinə təsir edən bütün daxili və xarici əlaqələr, maraqlı tərəflərlə düzgün informasiya mübadiləsinin qurulmasını ifadə edir. Qeyd edək ki, bu komponent əvvəlki standartda daha məhdud ifadə edilirdi.

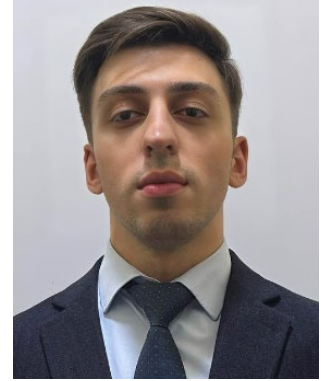
Bütün göstərilənlərə əsasən tam əminliklə demək olar ki, yeni tənzimləmə daha aydın, dinamik və sistemli xarakterə malikdir. Lakin göstərilənlərlə yanaşı yeni sistemin tətbiqini çətinləşdirən bir sıra amillər var ki, bu da standartın müəyyən proseslərin icrası üçün nəzərdə tutduğu tələblərdən irəli gəlir. Qeyd edək ki, sistem maraqlar toqquşmasının qarşısının

alınmasına yönələn tələblərə malikdir. Belə ki, dinamik elementləri icra edən şəxslərlə, üzərində nəzarət həyata keçirilən prosesləri icra edən şəxslər eyni şəxslər dairəsindən olmamalı, həmçinin bu prosesləri yetərinə yüksək səviyyədə icra etmək üçün həm prosesi, həm də prosesin yönəldiyi predmeti yaxşı bilməlidir. Auditin icrası komponenti üzrə risk qiymətləndirilməsini icra edən şəxs auditin icrasında iştirakı olmamalı, lakin bununla yanaşı bu predmeti yetərli səviyyədə bilməli və paralel olaraq keyfiyyət aspektindən risklərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsini, onların sistemə təsir ehtimalını hesablamağı bacarmalıdır. Eyni yanaşma şablon risk cavab tədbirini icra edəcək şəxslərə də aid edilir. Audit prosesinin keyfiyyətinə kənar nəzarəti icra edən şəxs audit prosesinin icrasında birbaşa və ya dolayı maraqlı və ya iştirakçı olmamalı, audit prosesini, seçilmiş audit mövzusunun və növünü yaxşı bilməli, bununla yanaşı bu nəzarətin keyfiyyətin idarəedilməsi sistemi aspektindən qiymətləndirilməsini bilməlidir. Monitoring və sistemin qiymətləndirilməsini icra edən şəxslər üçün də eyni tələblər keçərlidir.

Göründüyü kimi, bütün proseslərin icrasına cəlb ediləcək şəxslərin AAO insan resursunda əhəmiyyətli sayla təmsil olunması tələb olunur ki, bu da məhdud resurs şəraitində çətinliklər yaradır. Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, yeni sistem tamamilə sənədləşmə üzərinə qurulduğu üçün bütün addımların vaxtında və yazılı icra edilməsi tələb olunur, bu da öz növbəsində zamanla bağlı əlavə tələblər yaradır.

Mənbə:

- ISSAI 140 “Keyfiyyətin idarəedilməsi” standartı
- IAASB İSQM1 Keyfiyyətin idarəedilməsinin Beynəlxalq standartı
- IAASB İSQM2 Tapşırığın keyfiyyətinin nəzərdən keçirilməsi
- IAASB İSQM1 Tətbiqinə dair təlimat

Cavidan Əyyubzadə
Dövlət büdcəsi və strateji
təhlil şöbəsi, məsləhətçi

ALİ AUDİT ORQANLARININ İLLİK HESABATLILIĞINA DAİR BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏN NÜMUNƏLƏR

Rusiya Federasiyasının Hesablama Palatasının aparatında 2023-cü ildə dövlət qulluğunda 1040 ştat vahidi olmuşdur.

AAO tərəfindən 2023-cü ildə ümumilikdə 332 tədbir (244-ü nəzarət, 54-ü ekspert-analitik, 34-ü isə digər tədbirlər) keçirilmişdir ki, bu tədbirlərdən 123-ü (96-sı nəzarət, 24-ü ekspert-analitik, 3-ü digər tədbirlər) hesabat təqdim olunan tarixədək başa çatdırılmışdır (Şəkil 1).

Şəkil 1. İş planına əsasən keçirilmiş tədbirlərin bölgüsü

Auditlər nəticəsində aşkar edilmiş pozuntuların aradan qaldırılması üçün audit obyektlərinə 260 təqdimat göndərilmiş, 132 inzibati xəta işi başlanılmış, 126 vəzifəli şəxs məsuliyyətə cəlb edilmişdir. Bundan əlavə, Rusiya Federasiyasının büdcə sisteminin bütün səviyyələri üzrə büdcələrə 26,4 mlrd. rublun geri qaytarılması təmin edilmişdir. Hesablama Palatası tərəfindən hüquq-mühafizə orqanlarına və Baş Prokurorluğa 55 material göndərilmişdir.

Auditlərlə 2110,0 mlrd. rubl dəyərində 4849 pozuntu və çatışmazlıq aşkar edilmişdir. Pul ifadəsində ən böyük pay büdcə (mühasibat) uçotu, büdcə və maliyyə hesabatlarına dair tələblərin pozulması üzrə olmuşdur ki, bu da ümumi pozuntu məbləğinin 74,2%-nə bərabərdir.

Cədvəl 1 . AAO-nun fəaliyyət istiqamətləri üzrə pozuntu və bərpa məbləğləri, mlrd. rubl ilə

Fəaliyyət istiqaməti	Pozuntu məbləği	Bərpa məbləği
Dövlət idarəetməsi	9,6	
Büdcə gəlirləri		20,3
Satınalma, enerji kompleksi və media	96,7	2,9
Səhiyyə və idman	160,3	

Təbiətdən istifadə və aqrar-sənaye kompleksləri	381	0,2
Sənaye və texnoloji inkişaf	139,2	0,1
Regional inkişaf və mənzil-kommunal təsərrüfatı	282,7	
Sosial müdafiə və mədəniyyət	3,1	
Müdafiə, milli təhlükəsizlik və hüquq-mühafizə	325,51	1,3
Nəqliyyat və beynəlxalq əməkdaşlıq	603,6	0,4
Maliyyə bazarları və dövlət borcu	18,9	1,2
Rəqəmsal inkişaf və sahibkarlığa dövlət dəstəyi	14,1	
İqtisadi inkişaf	8,9	
Digər	66,4	

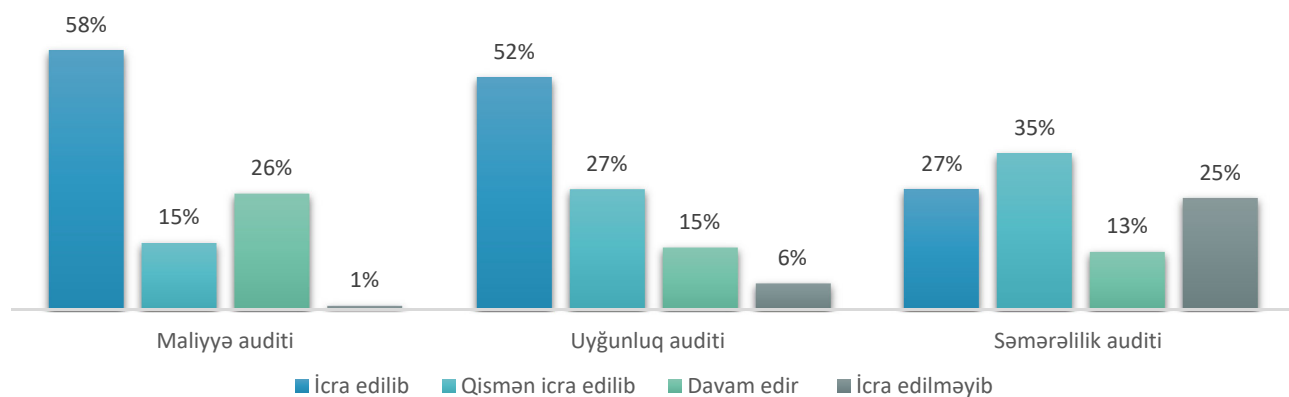
Gürcüstan Dövlət Audit Ofisinin 2023-cü il büdcəsi 21,3 mln. ləri təsdiq edilmiş, xərclənən məbləğ 20,9 mln. ləri (98%) təşkil etmişdir.

2023-cü ildə 15 maliyyə, 26 uyğunluq və 10 səmərəlilik auditı olmaqla, ümumilikdə 51 audit həyata keçirilmişdir. Auditlərin əhatə dairəsi 20,4 mlrd. ləri olmuşdur ki, bu göstərici icmal büdcənin təxminən 89%-nə bərabərdir və son illərin ən yüksək göstəricisidir.

Hesabat ilində aparılan auditlər nəticəsində aşkar edilmiş pozuntuların ümumi həcmi 21,2 mln. ləri təşkil etmişdir. Baş Prokurorluğa 21 audit aktı göndərilmişdir ki, bu məlumatlardan da 18-i bələdiyyələrlə bağlı olmuşdur.

2019-2023-cü illərdə AAO tərəfindən 3500-dən çox tövsiyə verilmişdir ki, bunun da 24%-i hesabat ilində aparılmış auditlərin payına düşmüşdür. Təvsiyələrin 47%-i tam, 27%-i isə qismən icra olunmuşdur.

Şəkil 2. Audit növləri üzrə tövsiyələrin icra vəziyyəti

AAO-nun apardığı maliyyə auditləri bu sahədə sistemli çatışmazlıqların olduğunu göstərir. 2023-cü ildə keçirilmiş 15 maliyyə auditindən yalnız 1-i üzrə müsbət rəy, 10 halda şərti müsbət rəy verilmiş, 4 halda rəy mənfi olmuşdur. 2023-cü ildə keçirilmiş maliyyə auditləri çərçivəsində aşkar edilmiş pozuntular təhlil edilmiş, təşkilatlarının böyük bir hissəsi üçün vacib və aktual olan sistem nöqsanları müəyyən edilmişdir. Pozuntuları 4 cür qruplaşdırmaq olar (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. Aşkar edilmiş pozuntu növləri

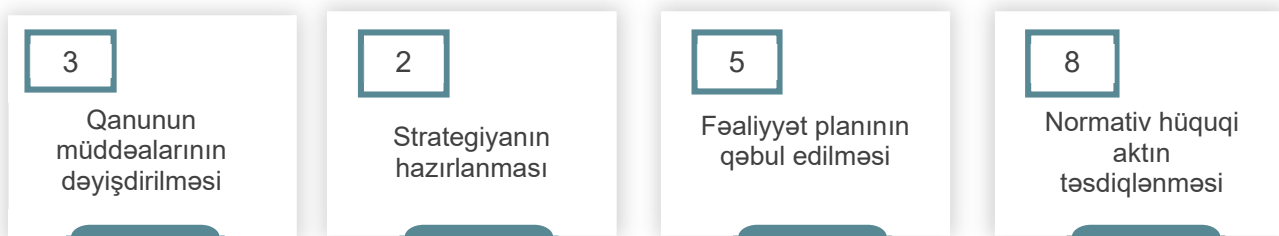
1. Aktivlərin idarə edilməsi	2. Öhdəliklərin idarə edilməsi
Aktivlərin maliyyə hesabatında qeydə alınmaması və ya sıfır dəyərle qeydə alınması	Öhdəliklərin maliyyə hesabatlarının tanınma meyarlarına cavab verməməsi
Təşkilatın mülkiyyətində və ya nəzarətində olmayan, istehlak üçün yararsız olan aktivlərin maliyyə hesabatlarında qeyd olunması	Öhdəliklərin yanlış təsnifatla və ya yanlış dəyərle uçota alınması
Aktivlərin yanlış təsnifatla və ya yanlış dəyərle uçota alınması	Mövcudluğunu və düzgünlüyünü müəyyən etmək mümkün olmayan öhdəliklərin uçota alınması
İnventarizasiyanın aparılması prosesi ilə bağlı çatışmazlıqların olması	Digər
3. Hesabatların hazırlanması	4. Ümumi nəzarət mexanizmi
Mühasibat uçotu təlimatlarında tələb olunan uçot siyasətinin işlənilib hazırlanmaması	Təfərrüatlı proseslərin və prosedurların olmaması
Maliyyə uçotu informasiya sistemlərinin mövcud olmaması və/və ya onların düzgün istifadə edilməməsi	Effektiv monitoring sistemlərinin olmaması və/və ya onların uğursuzluğu
Aktivlər üzrə amortizasiyanın hesablanması bir sıra qeyri-dəqiqliklərin olması	Maliyyə əməliyyatlarının sənədləşdirilməsində və struktur bölmələr arasında əlaqədə boşluqların olması
Digər	Digər

Serbiya AAO-su üçün 2023-cü ildə büdcədə 1,03 mlrd. RSD məbləğində vəsait təsdiqlənmiş, bu vəsaitin 96,4%-i icra edilmişdir.

Hesabat ilində auditlər nəticəsində həyata keçirilən düzəlişlərin ən əhəmiyyətli maliyyə təsirləri aşağıdakılardır:

- ❖ 247 mlrd. RSD-dan çox aktiv və öhdəliklər uçota alınmış;
- ❖ 650,3 mln. RSD məbləğində gəlirlər artmışdır.

Hesabat ilində auditlər nəticəsində bir qurum tərəfindən yeni qanun qəbul edilmişdir. Bundan əlavə, audit obyektləri tərəfindən atılmış mühüm addımlar Şəkil 3-dəki kimi olmuşdur.

Şəkil 3. Auditlər nəticəsində qurumların həyata keçirdiyi mühüm dəyişikliklər

AAO-nun 2023-cü ildəki fəaliyyəti göstərir ki, audit tövsiyələri yalnız maliyyə göstəricilərinə deyil, həm də sosial və institusional dəyişikliklərə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir.

2023-cü il üzrə audit proqramına əsasən 74 audit obyektinin maliyyə hesabatları və yekun hesablarının audit olunması nəzərdə tutulmuş və planlaşdırılmış bütün auditlər uğurla keçirmişdir. Maliyyə hesabatları ilə bağlı auditlər üzrə tərtib edilmiş rəylərdən 22,1%-i müsbət, 71,4%-i şərti-müsbət, 5,2%-i mənfi olmuş və 1,3%-də rəydən imtina edilmişdir. Maliyyə

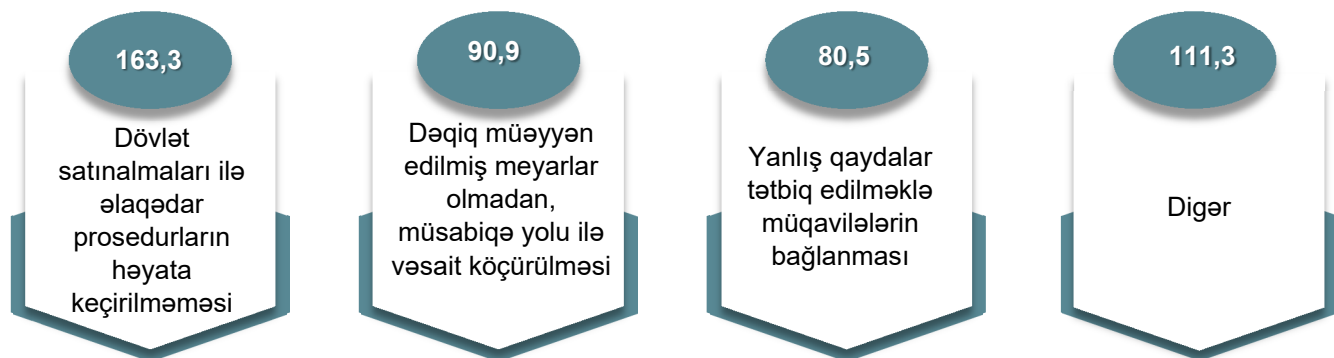
hesabatları üzrə əsas pozuntu halları Cədvəl 3-dəki kimi olmuşdur.

Cədvəl 3. Aşkar edilmiş pozuntu növləri

Pozuntunun predmeti	Rast gələn hallar
Daxili sənədlərinin olmaması və ya natamam olması	45
Daxili aktların daha yüksək hüquqi qüvvəyə malik aktlara uyğunsuzluğu	15
Etibarsız mühasibat uçotu	14
Yanlış təsnifləşdirmə	10
Mühasibat uçotuna düzgün daxil edilməmə	8
Köməkçi kitabların və sənədlərin tərtib edilməməsi	8
Digər	45

Maliyyə hesabatlarının auditi zamanı təsadüfi tapıntılara da rast gəlinmişdir ki, həmin tapıntıların əhatə dairəsi 446,0 mln. RSD olmuşdur (Şəkil 4).

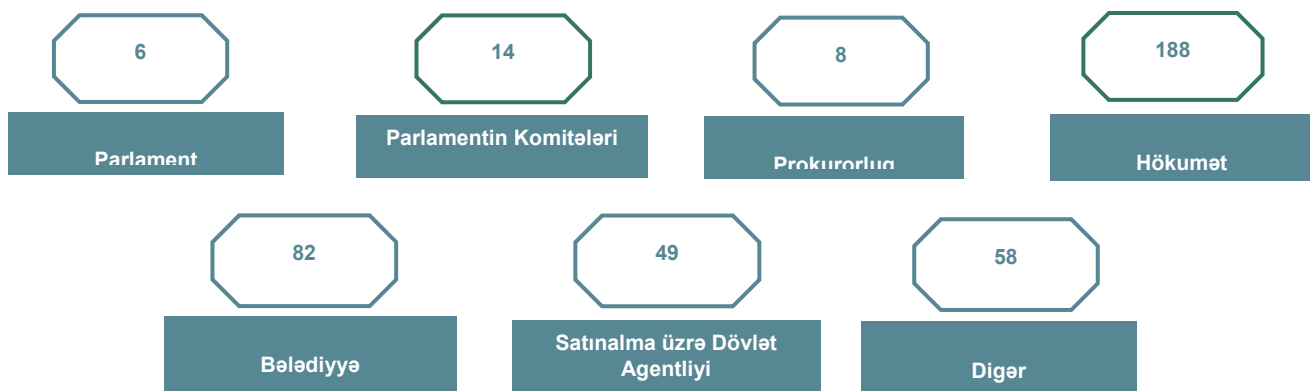
Şəkil 4. Təsadüfi tapıntıların növləri, mln. RSD ilə

Bolqarıstan AAO-nun 31.12.2023-cü il tarixinə ştat cədvəlindəki 398 işçidən 294-ü audit üzrə, 104-ü isə qeyri-audit üzrə fəaliyyət göstərmişdir.

Hesabat ilində AAO-nun 48 Kollegiya iclası keçirilmiş və 612 qərar qəbul edilmişdir. Uyğunluq auditi üzrə 72 audit hesabatı, səmərəlilik auditi üzrə 7 audit hesabatı və xüsusi auditlər üzrə 10 audit hesabatı, büdcə təşkilatlarının illik maliyyə hesabatlarının auditi nəticəsində 333 audit hesabatı qəbul edilmişdir. 2023-cü ildə tövsiyələrin icrasını təmin etmək üçün 55 monitoring aparılmışdır ki, onlardan 35-i üçüncü dəfə həyata keçirilmişdir.

Bolqarıstan Respublikasının Milli Məclisinə, Prokurorluğuna və digər orqanlara göndərilmiş materialların bölgüsü aşağıdakı kimidir (Şəkil 5):

Şəkil 5. Dövlət orqanlarına göndərilmiş materialların bölgüsü

2023-cü ildə AAO tərəfindən dövlət satınalmaları sahəsində qanunvericiliyin icrasına nəzarət məqsədilə bir sıra inzibati tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər nəticəsində ümumi dəyəri 337 mln. BGN olan 344 satınalma proseduru yoxlanılmış, 91 inzibati xəta protokolu tərtib edilmişdir. Bu protokollardan 59-u üzrə inzibati tənbehedici orqan qərar çıxarmışdır. Təhlillər göstərir ki, dövlət satınalmaları sahəsində qanunvericiliyin icrasına nəzarət tədbirləri gücləndirilmiş, qanun pozuntularına qarşı müvafiq inzibati və hüquqi addımlar atılmışdır.

2023-cü ildə 453 tövsiyə və 158 alt tövsiyənin icra vəziyyəti yoxlanılmış, hər bir alt tövsiyənin icra statusu ayrıca qiymətləndirilmişdir. İcra edilmiş tövsiyələrin payı 56,5% təşkil etmişdir. İcra edilmiş tövsiyələrin 68,4%-i maliyyə idarəetməsi üzrə uyğunluq auditlərinin nəticəsi olaraq verilmişdir. Verilmiş tövsiyələrin icrası nəticəsində nazirliklər, idarələr, dövlət ali təhsil müəssisələri və bələdiyyələr büdcənin icrası, dövlət satınalmalarının aparılması və əmlakın idarə olunması proseslərini təkmilləşdirmişdir.

Çexiya Ali Audit Ofisinin 2023-cü ildə 454 işçisi olmuş, onlardan 296-sı audit şöbələrində fəaliyyət göstərmişdir.

AAO tərəfindən 33 audit keçirilmiş və 187 qurum əhatə edilmişdir. Büdcə intizamının pozulması ilə bağlı aşkar edilən pozuntuların həcmi 59 mlrd. CZK olmuşdur. 2023-cü ildə auditlər zamanı əhatə olunan dövlət vəsaitləri və dövlət əmlakının ümumi dəyəri 146,3 mlrd. CZK təşkil etmişdir. Maliyyə auditləri zamanı təşkilatların maliyyə hesabatları üzrə auditlə əhatə olunan məlumatların ümumi dəyəri 598,5 mlrd. CZK olmuşdur.

2023-cü ildə vətəndaşlardan və hüquqi şəxslərdən 605 yazılı müraciət (təklif, şikayət, sorğu və s.) qeydə alınmış, bunlardan 165-i audit prosesində faydalı hesab edilmişdir.

AAO öz auditlərinin nəticəsi olaraq aşağıdakıları əhəmiyyətli davamlı problemlər hesab etmişdir:

Ətraf mühitin mühafizəsi - iqlim dəyişikliyi ilə mübarizəyə dair bəzi spesifik sahələr

mühasibat uçotu qaydaları ilə əhatə olunmur. Məsələn, istixana qazlarının emissiyası üçün müavinətlər, illik emissiya bölgüsü, Müasirləşdirmə Fonduna aid maliyyə aktivləri.

Mühasibat uçotu və hesabatlılıq - bəzi mühasibat uçotu subyektləri bəzi məlumatların əhəmiyyətli olmadığına istinad edərək müəyyən faktları nəzərə almırlar. Məsələn, subsidiyalar üçün avans ödənişlərinin uçota alınmaması bu cür hallara daxildir.

Avropa İttifaqının (Aİ) büdcəsi tərəfindən birgə maliyyələşdirilən maliyyə alətləri - bu maliyyə alətləri mühasibat uçotu baxımından bəzi çətinliklər yaradır, çünki onlar köçürmələr, debitor borcları və maliyyə aktivləri arasında sərhəddə yer alır və bəzi hallarda xüsusi olaraq müəyyən edilən hesab və ya maddələrə daxil edilmir.

Balansdankənar hesablarda əks etdirilən məlumatlar - auditlərin nəticələrindən belə çıxır ki, bəzi hallarda mühasibat uçotu qaydaları balansdankənar hesablarda məlumatların təqdim olunmasında müxtəlif yanaşmaların tətbiqinə imkan verir. Bu növ yanaşmalar mühasibat uçotunun daha çevik və müvafiq olmasına şərait yaratsa da, bəzi hallarda düzgün və şəffaf məlumat təqdim etməklə bağlı çətinliklərə səbəb ola bilər.

Albaniya Dövlət Audit Ofisinin büdcəsi hesabat ilində 552 mln. ALL həcmində təsdiq edilmiş və bu vəsaitin 98%-i icra edilmişdir. İşçilərin sayı 216 nəfər olmuşdur ki, onların da 76%-ni audit heyəti təşkil etmişdir.

AAO 2023-cü ilin yanvar-dekabr ayları ərzində 160 audit aparmış və 195 qurumu əhatə etmişdir (Cədvəl 4). Auditlər nəticəsində 185 rəy tərtib edilmişdir ki, onlardan da 28-i müsbət, 148-i şərti-müsbət, 4-ü mənfi olmuş, 1 halda isə rəydən imtina edilmiş və 4 nəticə verilmişdir. AAO hüquq-mühafizə orqanlarına 67 material göndərmişdir.

Cədvəl 4. 2023-cü ildə audit edilən qurumların bölgüsü

Qurumlar	Say
Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və onların yanında yaradılan xidmət və agentliklər	30
Yerli özünüidarəetmə orqanları və digər yerli bölmələr	68
Səhmlərinin 50%-dən çoxu dövlətə məxsus olan səhmdar cəmiyyətləri və xaricdən maliyyələşən layihələr	17
Aktivlərin idarəedilməsi və ətraf mühitin mühafizəsi üzrə institutlar	8
İS auditlərinin aparıldığı qurumlar	8
Səmərəlilik auditinin aparıldığı qurumlar	64
Cəmi	195

2023-cü ildə audit obyektlərinə 5759, o cümlədən təşkilati tədbir ilə bağlı 3293, hüquqi təkmilləşdirmə ilə bağlı 42, büdcəyə daxilolmaları ilə əlaqədar 1468, dəymiş ziyanın ödənilməsi ilə əlaqədar 267, vəsaitlərin idarə edilməsi ilə bağlı 641, vergi və gömrük sahəsində 48 tövsiyə verilmişdir. Albaniya AAO-su 2023-cü ildə 141 audit çərçivəsində 4631 tövsiyənin icrasını izləmiş və monitorinqini aparmışdır.

Macarıstan AAO-nun işçilərinin sayı 2023-cü ilin sonunda 529 nəfər təşkil etmişdir.

2023-cü ildə başa çatdırılmış 66 tədbirdən 25-i 2022-ci ildə, 41-i isə 2023-cü ildə başlamışdır.

Yekunlaşan bütün tədbirlər üzrə audit hesabatı dərc edilmiş və rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmişdir. Audit fəaliyyəti nəticəsində AAO 142 sayda quruma 459 tövsiyə və 1175 sayda xəbərdarlıq məktubu ünvanlamışdır. Təvsiyə göndərilən qurumlardan yalnız 2-si istisna olmaqla, aidiyyəti qurumlar tədbirlər planı hazırlayaraq AAO-ya təqdim etmişdir. Aşkar edilmiş pozuntu hallarının 65,7%-i audit keçirilən zaman aradan qaldırılmışdır. Auditlərlə əhatə olunan dövlət vəsaitinin məbləği Şəkil 6-dakı kimi olmuşdur.

Şəkil 6. Auditlərlə əhatə olunan dövlət vəsaitinin bölgüsü, mlrd. HUF ilə

Mərkəzi səviyyə 224	Yerli səviyyə 546,6	Büdcədənəkar 18,6
2022-ci il dövlət büdcəsinin xərcləri 34,5		2022-ci il dövlət büdcəsinin gəlirləri 29,9

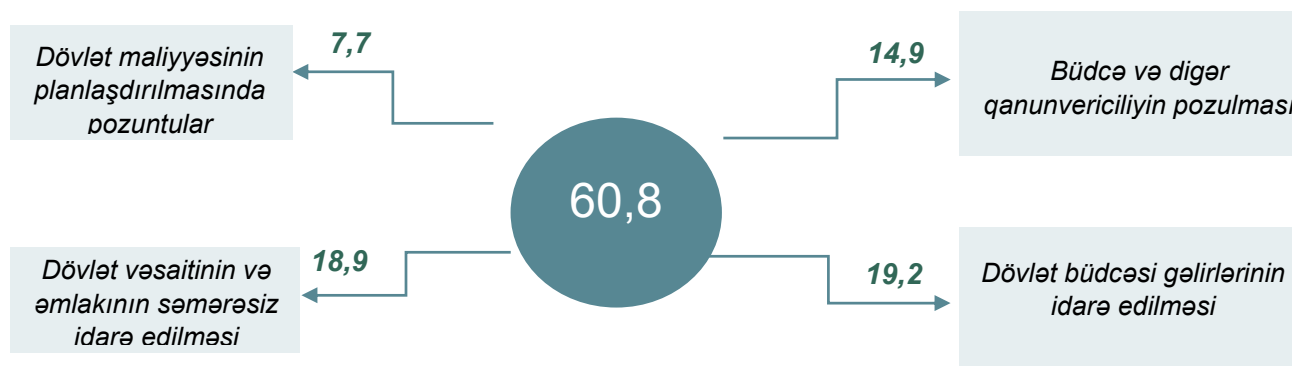
Auditlər zamanı aşkar edilmiş dövlət satınalmalarına dair qanun pozuntuları ilə əlaqədar AAO 2023-cü ildə Dövlət Satınalmaları Komitəsində hüquqi-müdafiə proseduruna başlamış, bunun əsasında dövlət satınalmalarında bir neçə halda qanun pozuntusu müəyyən edilmiş və cərimələr tətbiq edilmişdir.

Auditlər zamanı müəyyən edilmiş cinayət əməlinin olması şübhəsi ilə bağlı AAO istintaq orqanlarına 4 protokol təqdim etmişdir. Əsas pozuntular mənimsəmə və ya digər məqsədlərlə mühasibat uçotu qaydalarının pozulması ilə bağlı olmuşdur. Səlahiyyətli istintaq orqanları müraciətlər əsasında icraatlara başlanmışdır.

Ukrayna Hesablama Palatasının dövlət büdcəsinin ümumi fondu üzrə xərcləri 34 mln. UAH, xüsusi fondu üzrə isə 14,0 min UAH təşkil etmişdir. AAO-nun 713 ştat vahidi təsdiq edilmişdir ki, bunlardan 619-u dövlət qulluğu vəzifəsi olmuşdur. Faktiki olaraq, 489 nəfər işçi çalışmış, onlardan 427-si dövlət qulluqçusu olmuşdur.

2023-cü ildə 771,1 mlrd. UAH məbləğində vəsait yoxlanılmışdır ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 2 dəfədən çoxdur. Ümumilikdə 399 audit obyektı yoxlanılmışdır. 2022-2023-cü illərdə verilmiş tövsiyələrin 64,4%-i tam və ya qismən icra edilmişdir. Orta hesabla, hər bir auditor tərəfindən 2,4 mlrd. UAH məbləğində vəsait araşdırılmış və 188,3 mln. UAH məbləğində maliyyə pozuntusu aşkar edilmişdir. Ümumilikdə, dövlət maliyyəsinin idarə edilməsində aşkar edilmiş pozuntuların məbləği 60,8 mlrd. UAH təşkil etmişdir (Şəkil 7).

Şəkil 7. Dövlət maliyyəsində aşkar edilmiş nöqsanlar, mlrd. UAH ilə

Büdcə və digər qanunvericilik aktlarının pozuntuları üzrə struktura nəzər yetirdikdə, ən yüksək göstəricinin dövlət satınalmaları zamanı baş verən pozuntular olduğu görünür. Bu pozuntuların məbləği 9,5 mlrd. UAH təşkil etmişdir. Büdcə vəsaitlərindən sui-istifadə isə 0,1 mlrd. UAH olmuşdur. Dövlət büdcəsi gəlirlərinin idarə edilməsində ən böyük problem vergilərin və digər məcburi ödənişlərin vaxtında, düzgün və tam hesablanmasına icra hakimiyyəti orqanlarının lazımi şəkildə nəzarət etməməsi ilə əlaqəli olmuşdur. Bu pozuntu 9,6 mlrd. UAH təşkil etmişdir. Aşkar edilən pozuntuların sahələr üzrə bölgüsü isə Cədvəl 5-dəki kimi olmuşdur.

Cədvəl 5. Aşkar edilmiş pozuntuların sahələr üzrə strukturu, mlrd. UAH ilə

Sahə	Məbləğ
Dövlətin təhlükəsizliyi və müdafiə qabiliyyəti	16,4
Dövlət büdcəsinin gəlirləri	12,4
Sosial sahə və səhiyyə	8,4
Məhkəmə, ədalət və korrupsiyanın qarşısının alınması	7,3
İcra orqanları	7
Dövlət obyektlərinin və material ehtiyatlarının idarə edilməsi	4,5
Mədəniyyət və milli yaddaşın qorunması	3,7
Digər fəaliyyətlər	1,2
Cəmi	60,8

AAO tərəfindən dövlət büdcəsinə dəymiş zərərin ödənilməsi üçün 633 sənəd (hesabat, qərar, məlumat, akt və məktublar) müxtəlif dövlət qurumlarına göndərilmişdir: Ukrayna Ali Məclisi – 120, Ukrayna Prezidenti – 4, Ukrayna Milli Təhlükəsizlik və Müdafiə Şurası – 11, Hüquq-mühafizə orqanları – 20, Ukrayna Nazirlər Kabineti – 55, İcra hakimiyyəti orqanlarına, idarə, təşkilat və müəssisələr – 423 sənəd.

Moldova AAO-nun 2023-cü ilin sonunda təsdiq edilmiş 164 ştat vahidi üzrə ümumi işçi heyəti 138 nəfərdən ibarət olmuş, büdcəsi 56,2 min MDL məbləğində təsdiq edilmişdir.

AAO tərəfindən 34 KDMN tədbiri həyata keçirilmiş, bu tədbirlərin 53%-i maliyyə, 35%-i uyğunluq, 6%-i səmərəlilik auditi, 6%-i isə monitoring şəkildə həyata keçirilmişdir. Tədbirlər nəticəsində ümumilikdə 921 tövsiyə təqdim olunmuşdur. Bu tövsiyələrin icra müddəti

mürəkkəbliyinə görə 6 aydan 12 aya qədər dəyişir. Təvsiyələrin 56%-nin (513 təvsiyə) qısa müddətdə icra olunması gözlənilir.

Son 3 ilin statistik məlumatları göstərir ki, tədbirlərin ümumi sayı getdikcə azalır. 2021 və 2022-ci illər üzrə göstəricilər uyğun olaraq 61 və 46 olmuşdur. AAO-nun prioriteti dövlət büdcəsinin və bütün nazirliklərin konsolidə edilmiş maliyyə hesabatlarının maliyyə auditinin aparılmasıdır. Nəzarət tədbirlərinin sayının azalmasına təsir edən həlledici amil kadr çatışmazlığıdır.

Tədbirlər zamanı AAO fırıldaqçılıq və korrupsiya risklərinin aşkar edilməsi və daxili nəzarətin gücləndirilməsi məqsədilə təvsiyələr təqdim etmişdir. 7 audit üzrə materiallar hüquq-mühafizə orqanlarına göndərilmişdir. Fırıldaqçılıq şübhələri əsasən dərman vasitələri və tibbi cihazların idarə olunmasının qanunauyğunluğu, sosial cəhətdən həssas qruplar üçün mənzil tikintisi layihəsinin icrası, dövlət satınalmalarının qanuniliyi və bu sahədə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə ilə bağlıdır.

Keçirilmiş auditlər nəticəsində Cədvəl 6-daki kimi irəliləyişlər əldə edilmişdir:

Cədvəl 6. AAO-ın fəaliyyətinin maliyyə təsiri, mln. MDL ilə

Sahə	Məbləğ
Mühasibat uçotu registrlərində düzəliş edilməsi	540
840-dan çox daşınar muzey aktivinin uçota alınması	922,3
36 tikili və 6 torpaq sahəsinin qiymətləndirilməsi və uçotu	251,2
33 dövlət torpağının Əmlak Agentliyinə təhvil verilməsi	66,4
İnvestisiyaların qəbul edilməsi və təhvil-təslim sənədlərinin imzalanması	19,9
Tikilmiş sosial evlərin qiymətinin tənzimlənməsi	7,8
Əsas vəsaitlərin köhnəlməsinin yenidən hesablanması və uçotda düzəlişlər edilməsi	3,9

Hörmətli Fariz müəllim,

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının kollektivi Sizi anadan olmağınızın 50 illiyi münasibəti ilə ürəkdən təbrik edir, ən xoş arzularını bildirir.

Siz, həm Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutunu iqtisadçı, həm də Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetini inşaat mühəndisliyi ixtisasları üzrə bitirmisiniz. Dövlət qulluğunun müşavirisiniz. Prezident İlham Əliyevin Sərəncamları ilə “Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” medalı ilə təltif edilmisiniz.

Əmək fəaliyyətinizə Təmir Tikinti İdarəsində başlamısınız. Daha sonra “Azərdəmiryoltikinti” trestinin İqtisadiyyat və əmək şöbəsində 1-ci dərəcəli iqtisadçı, “Azərdəmiryoltikintiservis” İB-nin Əmək və iqtisadiyyat şöbəsində 1-ci dərəcəli iqtisadçı, iqtisadçı, 2 saylı Dəmir-Yol Müəssisəsinin rəis müavini, “Yolnəqliyyatşəxsi” Departamentinin 2 və 72 saylı Dəmir Yol Müəssisələrinin rəis müavini, “Azəryolşəxsi” ASC-nin 72 saylı Yol İstismarı Müəssisəsinin rəis müavini vəzifələrində çalışmışınız.

2009-cı ildən Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasında baş məsləhətçi kimi fəaliyyətə başlamış, hazırda Dövlət investisiyalarının və dövlət borcunun auditi şöbəsinin Sosial təyinatlı investisiyaların auditi sektorunun müdiri vəzifəsində çalışırsınız.

Siz yüksək səviyyəli mütəxəssis kimi öz davranışınızla kollektivin rəğbətini qazanmışınız. Palatanın kollektivi Sizi zəhmətkeş, dövlətini sevmə layiqli vətəndaş, qayğıkeş ailə başçısı kimi tanıyır.

Hörmətli Fariz müəllim,

Sizə bir daha 50 illik yubileyiniz münasibəti ilə möhkəm can sağlığı, fəaliyyətinizdə uğurlar və ailənizə xoşbəxtlik arzulayırıq.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Kollegiyası tərəfindən 2025-ci il yanvar-mart aylarında baxılmış məsələlər

Yanvar

➤ “Naxçıvan Muxtar Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlar tərəfindən (seçmə qaydada) dövlət vəsaitinin və digər dövlət əmlakının istifadəsinin və idarə edilməsinin auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi **(auditor Vəfa Mütəllibova)**

➤ “Kliniki Tibbi Mərkəz” publik hüquqi şəxsə ayrılmış dövlət vəsaitinin və digər dövlət əmlakının idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi **(auditor Vəfa Mütəllibova)**

➤ “2024-2026-cı illər üzrə Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasının Kommunikasiya Strategiyası”nın 2024-ilin icra vəziyyəti haqqında məlumat”ın müzakirəsi **(məsləhətçi Nərmən Cəfərova)**

➤ “Təhlükəsiz tullantıların idarə olunmasının səmərəliliyinin və nəticəliliyinin qiymətləndirilməsinin auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi **(auditor Cavid Bayramov)**

➤ “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Risk reyestiri”nin müzakirəsi **(Aparat rəhbəri Tamerlan Yusif-zadə, şöbə müdiri Nuranə Səfərova)**

➤ “Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasının 2024-cü il üzrə Əməliyyat Planı və Monitoring Çərçivəsinin icra vəziyyəti” və “Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasının 2025-cü il üçün Əməliyyat Planı və Monitoring Çərçivəsinin layihəsi”nin müzakirəsi **(şöbə müdiri Gülnar Hacıyeva)**

Fevral

➤ “Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi üzrə dövlət vəsaitlərinin və əmlakının idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi **(auditor Cavid Bayramov)**

➤ “Azərbaycan İnvestisiya Holdingi üzrə dövlət vəsaitlərinin və əmlakının idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi **(auditor Cavid Bayramov)**

➤ “Formula 1” Azərbaycan Qran-Prisi və müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsində dövlət vəsaitlərinin və əmlakın idarə olunmasının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın

müzakirəsi (**auditor Cavid Bayramov**)

➤ “Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinə “İğdır-Naxçıvan qaz kəmərinin tikintisi” layihəsi üzrə ayrılan dövlət investisiyalarının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Vüqar İbrahimov**)

➤ “Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin 2023-cü il üzrə konsolidə olunmuş maliyyə hesabatlarının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Hilal Hüseynov**)

➤ “Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi və Mənəvi Dəyərlərin Təbliği Fondu tərəfindən dövlət vəsaitinin və əmlakının istifadə edilməsinin hüquqi aktlara uyğunluğunun auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Hilal Hüseynov**)

➤ “Azərbaycan Respublikasının Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi vasitəsi ilə Azərbaycan Respublikasının Məcburi Köçkünlərin Sosial İnkişaf Fonduna “Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonuna daxil olan Laçın rayonunun işğaldan azad olunmuş Sus kəndinin layihələndirilməsi və tikintisi”nə ayrılan dövlət investisiyalarının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Vüqar İbrahimov**)

Mart

➤ “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2023-cü il üzrə konsolidə olunmuş maliyyə hesabatlarının auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Hilal Hüseynov**)

➤ “Səhiyyə Nazirliyinə ayrılan dövlət investisiyalarının (Şuşa rayon Mərkəzi Xəstəxanasının tikintisi üzrə) auditinin nəticələrinə dair Auditor hesabatı”nın müzakirəsi (**auditor Vüqar İbrahimov**)

Mən əminəm ki, biz həyata əylənmək üçün deyil, öyrənmək üçün gəlmişik.
(C.Robertson)

* * * * *

Dostluq əntiq əşya kimidir – zaman ötdükcə qiyməti artır.
(İ.V.Höte)

* * * * *

Ədalət qütb ulduzu kimi yerində dayanar və geri qalan hər şey onun ətrafında dönər.
(Konfutsi)

* * * * *

Həyatda vaxt öldürmək özünü öldürmək deməkdir.
(C.Pekk)

* * * * *

Uşaqlarınıza verə biləcəyiniz ən qiymətli töhfə ağıldır, qalan şeyləri özləri də əldə edə bilərlər.
(Immanuel Kant)

* * * * *

Hər şeyi sınayaram; amma edə bildiklərimi edəərəm.
(Herman Melville)

* * * * *

Həyat şərtləri çətinidir, ancaq bu barədə çox düşünsən, bədbinləşə bilərsən.
(F.Nitsşe)

